

Acts

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Dr. Luke.

Hay Nangitud'an Dr. Luke eten Liblu: hi Theophilus (Ac. 1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan na'na'at.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 60 A.D.

Hay Aat Ten Liblu: hidin penghana ya nalamung nan Liblu an Luke ya nan Liblu an Acts ta na'ohhan liblu.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'na'at hidin nete"an nan Himpampun an Tatagun Kristuh din 30 A.D. ta engganah nabaludan Apostoles Paul ad Rome hidin 60 A.D. ta innilaon tu'uy aat di immong'ongollan nan Himpampun an Tatagun Kristu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at ta niddum nan HUDYUH nan Himpampun an Tatagun Kristu (1:1—8:3)

Hay na'at ta niddum nan iSAMARIA hinan Himpampun an Tatagun Kristu (8:4—9:43)

Hay na'at ta niddum nan HENTIL hinan Himpampun an Tatagun Kristu (10:1—28:31).

¹ Din nahhun an liblun* intudo"un he"a, agi' Theophilus,† ya hay aatna ya impa'innilanan amin di ina'inat Jesus, ya hay intudunah din

* **1:1** Nan Liblu an Luke (Lk. 1:3). † **1:1** Bahaom nan footnote di Lk. 1:3 ta innilaom di aat Theophilus.

nangete"anan nuntamu ta ² nangamung din algaw an nipatuluwanad abuniyan. Mu hay nahun hi na'at ya un tumuluh Jesus ad abuniyan ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway alyona ta imandalnah nan tagunan pento'nah mangibabbaag hinan Hapitna, ya dida nan ma'alih a'apostolesna. ³ Ya numpattipattig hi Jesus ay dade han pento'na, ya din gunna numpattipattigan ya nete"ah din namahuana ta nangamung di napat hi algaw. Ya do'ol di ina'inatna ta way inatdan nanginnilan immannung an namahuan, ya inulgu'ulgudnan diday aat di Pumpapto'an Apo Dios. ⁴ Ya wa han ohan algaw hidin na'amu'amunganda ya ne"an ay dida, ya minandalna didan inalinay, "Adi ayu makak hi ad Jerusalem ta nangamung un mipa'annung din intulag Ama tu'un dengngolyun imbaag'uh din hopapna, ti inali' di, ⁵ Hi John ya hay danum di imbonyagna, mu da'yu ya adi madnoy ya ibonyag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu."‡

Hay Timmuluwan Jesus ad Abuniyan

(Mk. 16:19-20; Lk. 24:50-52)

⁶ Wada han ohan algaw an na'amungan nan a'apostoles ya inaldan Jesus di, "Apu, undan ad ugwan di pamakakam hinan iRome an mumpapto' ta nan Hudyuy mumpapto' hitun babluy tu'u ta umat goh hidin hopapna?"

⁷ Ya tembal Jesus an inalinan diday, "Hi Amay munnomnom hi gutud di pangatanah logom ti Hiyay nangamung, at ta"ongkay hi unyu adi

‡ 1:5 Lk. 24:49.

innilaon. ⁸ Ya miyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ta idatnay abalinanyu ta da'yuy ihtigun mangibaag hi aat'ud Jerusalem, ya an amin hinan udumnan abablubabluy hinan Provinciad Judea, ya hinan Provinciad Samaria, ya an amin hinan luta ta nangamung di pingitna.”

⁹ Ya nalpah heden inalina ya tinangaddan timmulud abuniyan, ya lene'nadan nan bunut, at adi mattig.

¹⁰ Ya inhamhamaddan tinatangad ad dayah din inayana, ya hin'alina ya waday duwah linala'in mumpaha' di lubungda, ya ni'ta'dogdan dida.

¹¹ Ya invaliday, “Da'yun linala'in iGalilee, anaad ta tatangadonyud daya? Heden timmulud abuniyan an hi Jesus an nakak ay da'yu ya umat hinan tinnigyun timmuluwanad abuniyan di aat goh di pumbanggadana.”

Hay Numpiliandah Nihukat ay Judas an Hina' Simon Iscariot

¹² Unat goh nalpah heden na'at hidih nan Duntug an Olibo ya numbanggad din a'apostoles ad Jerusalem an ohay kilomitlu nin di inadagwina.

¹³ Ya unat goh immatamda ya hinumgopdah din kuwaltudah nan miyadwan galadu. Ya hay ngadan daden nihinan den kuwaltu ya hi Peter, ya hi John, ya hi Jacob,[§] ya hi Andrew, ya hi Philip, ya hi Thomas, ya hi Bartholomew,^{*} ya hi Matthew, ya hi Jacob[†] (an hina' Alphaeus), ya hi Simon (an niddum hinan nalammungan di Zealot

[§] **1:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ^{*} **1:13** Unu hi Nathanael (Jn. 1:45-49; 21:2). [†] **1:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21.

an mamhod an mamakak hinan iRome), ya hi Judas‡ (an hina' Jacob§). ¹⁴ Ya na'amungdan amin an munluwalun Apo Dios, ya ni'yamung goh din binabai, ya niddum goh hi Mary an hi inan Jesus, ya din a'aginan linala'i.

¹⁵ Wa han ohan algaw hidin na'amungan daden nangunud ay Jesus ya hinggahut ta duwampuluda nin an na'amung. Ya timma'dog hi Peter, ya himmapit an inalinay, ¹⁶ "I'ibba', hidin nadnoy ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Alin hi David, ya imbaagnay aton Judas hi udum di tawon an mangipanguluh nan mampap ay Jesus. Ya impitudo' Apo Dios henen imbaag David, at mahapul an ma'at. ¹⁷ Ya hi Judas ya hiyay ohah ibbamin apostoles ti hiya goh di ohah napilin ni'tamuh nan tamumi. ¹⁸ Mu enepla' Judas hi lutah den pihhun impalagbudan hiyah nangituduwanan Jesus ta tiliwonda. Mu heden lutay nagahan Judas, ya nabughiy putuna, at numpangabuhu' din bitu'ana, ya natoy.* ¹⁹ Ya

‡ **1:13** Unu hi Thaddaeus (Mat. 10:3; Mk. 3:18). § **1:13**

Bahaom nan footnote di Mat. 4:21. * **1:18** Waday mangali an nob'on hanan verses hinan Mat. 27:1-10 ti agguay numpaddung an amin di ulgudonda. Mu mabalin an miyunnudan damdamah un umat hituy na'at: (1) Ta'on un nan *papadiy* nangila'uh luta (Mat. 27:6-7) mu gapu ta hi Judas damdamay ad pihhu at paddungnay hi *Judas* damdamay nangila'u an ta'on un natoy (Ac. 1:18). (2) Numbet'ol hi Judas hinan *bo'on* lutana (Mat. 27:5-7), mu gapu ta awniat bagiona (Ac. 1:18) at paddungnay numbet'ol hiyah nan *immannung* an lutana. (3) Hay na'at hidin natayana ya un *numbet'ol* ti impautnay talih bagangna ta engganay un natoy (Mat. 27:5), ya hidin binongwahda nan tali ya *nagah*, ya *nabughiy putuna*, ya *numpangabuhu' di bitu'ana* (Ac. 1:18).

an amin din tatagun numpunhitud Jerusalem ya dengngoldah nen na'at, at hiyaat unda nginadnan henen luta ta Akeldama” (an hay pohdonan hapi-ton ya Lutan Nibugha'an di Dala).

²⁰ Ya inalin goh Peter di, “Henen impitudo' Apo Dios an hay aat Judas ya nitudo' hinan Liblu an Psalms, an inalinay,

Hay maphod ya mabauy abungna,
at mi'iwod munhitu.†

Ya nitudo' goh di,

Hay haadna ya midat hinan udumna.”‡

²¹⁻²² Ya inalin goh Peter di, “Hay maphod ya pot'on tu'uy ohah nan linala'i ta middum ay da'min himpulu ta oha ta mi'yalin da'min mun'ul'ulgud hinan aat di namahuan Jesus an Apu tu'u. Mu hay mahapul hi aat nen lala'i ya nan nitnunitnud goh ay da'min amin hinan numbaatanmin da Jesus an hi Apu tu'u an nete"ah din nun'ul'ulgudan John hi aton di tatagun mabonyagan ta nangamung din timmuluwan Jesus ad abuniyan.”

²³ Ya duwadan pumpilianda an hi Joseph (an hay udum hi ngadana ya Barsabbas ya Justus) ya hi Mattias. ²⁴ At nunluwaludan Apo Dios, ya inaliday, “Apu, inilam di aat di ugalin an amin di tatagu. At hay atom ni' ahan, Apu, ya ipa'innilam ay da'mi nan pot'om ay daten duwah ²⁵ mihukat ay Judas hinan haadnan apostoles ti hi Judas ya din'ugnay haadna, at immuy hinan negponganan nappuhi ti hiyay lagbuna.”

† **1:20** Psa. 69:25. ‡ **1:20** Psa. 109:8.

²⁶ Ya unat goh nalpah an nunluwaluda ya in-tudo'day ngadan danen duwan linala'i ya unda iyu'nuh ta panginnilaandah mapilin daden duwa. Ya hay ngadan Mattias di na'u'nuh, at hiyay nid-dum hinan himpulu ta han ohan a'apostoles.

2

Hay Aat di Niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Kimmulug

¹ Hidin nadatngan nan algaw an Behta an Pentecost* ya na'amungdan amin din nangunud ay Jesus. ² Ya himbumagga ya waday munhuud daya an ay ihunay pumuo', at dengngoldan amin an wah nan abung an inumbunanda. ³ Ya tinnigda han umat hi apuy an mundalang, ya niwa'at an nun'ipattu' ay dida. ⁴ At niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan didan amin, ya himmanapitdah hinnat'on an hapit an bo'on hapitda ti hiyah ne indat nan Na'abuniyanan an Lennawah abalinanda.

* **2:1** Lev. 23:15-22. Hay udum an ngadan ten ngilin ya (1) Behtah nan aDumiduminggu (Ex. 34:22), ya (2) Behta an Tungaw hi Alpahan di Boto' (Lev. 23:15-22), ya (3) Behtan di Udol (Ex. 23:16). Nan Behta an Pentecost ya na'at hidin nabonglen algaw hi nalpah din Behtah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana, ya Dumingguh ne. Ya hay ipaddungan nan punyamanandah nan boto'dah nan gutud di Old Testament ya nan algaw hi immalian nan Na'abuniyanan an Lennawah nan gutud di New Testament ya nan wagahda ti nawagahanda, at do'ol di bento'da an nalpun Apo Dios hinan Old Testament, ya hinan New Testament an Ac. 2:1 ya nawagahanda ti nan Na'abuniyanan an Lennawan nalpun Apo Dios. At nunyamandan amin.

⁵ Ya wadaday nunhitud Jerusalem an Hudyun nangunud hi Uldin Apo Dios an nalpudah nan numbino'ob'on an babluy hinan Pumpapto'an di iRome. ⁶ Ya unat goh dengngolda din munhuyu ya na'amungda din do'ol an tataguh din wadan di nangunud ay Jesus, ya manoh'ada ti way ohan didaan dengngoldan way ohah din nangunud ay Jesus ya hay hapitnay inhapitna. ⁷ At immogyatda, ya manongngo'da, ya humanahappitandan inaliday, “Goh ta umat hinay hapit an amin danen linala'in iGalilee? ⁸ Ya numbino'ob'on di hapit tu'u, mu ne an inila tu'un amin di hapitonda ti iniladan mangihapit hinan hapit tu'u tuwali! Anaad nin udot? ⁹ Ti ditu'u ya waday iParthia, ya iMedia, ya i'Elam, ya iMesopotamia, ya iJudea, ya iCappadocia, ya iPontus, ya i'Asia, ¹⁰ ya iPhrygia, ya iPamphilia, ya i'Egypt, ya nan nalpuh nan ababbabluy ad Libya an neheggon ad Cyrene, ya nan pa"ali an nalpud Rome ¹¹ an Hudyuy udumna ya bo'on di udum, mu unudunday Uldin di Hudyu! Ya wada goh di iCrete ya Arabo. Mu ta"on un nan nalpuwan tu'u ya ihapitday hapit tu'un amin goh, ya ibaagday ina'inat Apo Dios an ma"ap'aphod!”

¹² At manoh'ada, ya mi'id potu' di nomnomonda, ya way ohaan mumbabaggaandan inaliday, “Goh udot ta umatdah na?” ¹³ Mu linayahin din udumnan dida ti inaliday unda nabutong!

Hay Nangulgudan Peter hi Aat Jesus

¹⁴ Ni'ta'dog hi Peter hinan himpulu ta ohan ibbana, ya enlotnan himmapit an inalinah nan

tataguy, “Da'yun i'ibbamin Hudyu ya an amin ayun numpunhitud Jerusalem ya ihamadyun ingaon tun alyo' ta innilaonyuy aat ten ulgudo'!

¹⁵ Alyonyuy un ami nun'abutong ay daten i'ibba' an linala'i, mu agguy ami ti undan nabutong di tataguh un nunta'dang di algaw an alas nuebe?

¹⁶ Heten ma'ma'at an donglonyu ya hiyah te goh din imbaag din propetan Apo Dios hidin penghana an hi Joel, ti inalinay,

¹⁷ Hi Apo Dios ya inalinay,

Awni ta hay angunuhna at honogo' nan Lennawa' an nan Na'abuniyanan an Lennawa ta ipiyo'odol'un amin hinan tatagu.

Ya ibabbaag nan holagyun linala'i ya binabaiy ipa'innila' ay dida,

ya umipanoh'ay tigon nan ungunan linala'i,

ya heden tigonda ya ipa'innilanay ma'ma'at.

Ya mun'enap nan mina'ma"ilog an linala'i,

ya nan enaponday mangipa'innila goh hinan ma'ma'at.†

¹⁸ Ya an amin nan baal'un linala'i ya binabai ya ipiyo'odol'uy Lennawa' ay dida,

ya ibabbaagda goh nan ipa'innila' ay dida.‡

¹⁹ Ya waday ipattig'ud dayan umipanoh'a,

ya wada goh di ipattig'uh nan luta ta pangimmatunan di tatagu

ti hay mipattig ya hay dala, ya apuy, ya nan ma'ugtul an ahu'.§

† 2:17 Joel 2:28. ‡ 2:18 Joel 2:29. § 2:19 Joel 2:30.

20 Ya humelong nan algaw ad daya,
 ya bumlah nan bulan ta ay dala
 ya un dumatong nan algaw an omo'ogyatan
 di tatagu an pumpanuhan Apu tu'u.*

21 Ya un adya waday mangalih, Apu, baliwana' ni!
 at mabaliwanda.”†

22 Ya unat goh lempah Peter an inulgud din
 inalin Joel ya innayunan himmapit an inalinay,
 “Tibba' an Hudyu, donglonyu tun alyo'! Hi Jesus
 an iNazareth ya do'ol di ina'inatnan adi olog di
 tagun mangat an immipanoh'an pangimmatunan
 di tatagu, ti hiyanay impatamun Apo Dios ay
 Hiya ta way inatnan nangipa'innilah un makulug
 an Hiyay hennagna. Ya innilayuh te ti henen
 inatna ya na'at hi wadanyu. 23 Hidin penghana
 ya ninomnom Apo Dios di penhodnan ma'ma'at
 ay Jesus, at i'innilanay ma'ma'at, at immannung
 ti hiyaat un nidawat hi Jesus ay da'yu ta im-
 papatoyyu, ti inyuyyuh nan linala'in ongol di
 baholda ta inlanhadah nan krus ta natoy. 24 Mu
 tinagun Apo Dios hi Jesus ti imbo'tana ta nakak
 hinan wadan di lennawan nan nun'atoy ti mid
 olog di logom an nangipawah namahuana. 25 Ya
 intudo' din alih penghanan hi David goh di aat di
 namahuan Jesus an inalinay,

Titiggo' hi Apu tu'u ti wadan Ha'in an adi
 makmakkak
 ti nipaeng hi appit di agwan'u,
 at malenggop damdamay punnom-
 noma'.‡

26 Ya hiyaat unna' mun'am'amlong,

* 2:20 Joel 2:31. † 2:21 Joel 2:32; Rom. 10:13. ‡ 2:25 Psa.
 16:8.

at ihapit'uy pundenola'.

Ya ta'on hi unna' tagu mu malenggop di punnomnoma' ti waday namnama' an tumagu. §

²⁷ Ti hay innila' ya adia' inganuy ay Apo Dios ad dolom hi wadan di lennawan di nun'atoy ti Ha"in an un'unnud an baalmu ya inila' an ipawam di apitayan di odol'u.*

²⁸ Ya impa'innilam ay Ha"in di ma'ma'at ta way ato' an mi'tagun He"ah mid pogpogna, ya impa'amlonga' ay He"a ti nan awadam ay Ha"in at ma'am'amlonga'. †

Hiyah ne intudo' David.”

²⁹ Ya innayun Peter an nangali goh hi, “Tibba', iyam'amma' an mangulgud ta itudu' di aat David an ad holag ay ditu'u. Henen intudo'nan inali' ay da'yu ya bo'on hay odolnay hinapitna ti natoy hi David, ya nilubu', ya ta'on ad ugwan ya wadah tun lutan wadan tu'uy lubu'na. ³⁰ Hiyay oha goh an propetan Apo Dios, at inilanan intulag Apo Dios ay hiya an hi udum di tawon ya pun'alion Apo Dios di ohah nan holagna ta ali goh an umat ay David an hi apuna. ³¹ Ya inilan David di aton Apo Dios hi udum di tawon ti nan Alin Pento' Apo Dios ya Hiyay hinapitna, ya intudunay aat di namahuana an adi minganuy di odolnad dolom, at adi mapitay di lamohna. ³² Ya henen inulgudna ya hi Jesus ti nepto' an minahuan Apo Dios Hiya, ya da'min amin di ihtiguna ti tinnigmi Hiyan namahuan! ³³ Ya impabagtun Apo Dios Hiya an wah appit hi agwana! Ya intulag Amana an umali

§ 2:26 Psa. 16:9. * 2:27 Psa. 16:10. † 2:28 Psa. 16:11.

nan Na'abuniyanan an Lennawan middum hinan tatagu, at ten immannung ti hennag Jesus goh ay da'mi ta miyo'odol an hiyah tey aat di tigonyu ya donglonyud ugwan. ³⁴ Hi David ya agguy timmulud abuniyan, mu intudo'na tuwalih din penghana an inalinay,

Ni'hapit hi Apo Dios an Apu tu'uh nan Apu tu'u goh an pento'nah ali an inalinay:

Umbun'ah tun appit hi agwan'u‡

³⁵ ta engganay abako' an amin di buhulmu

ta way atondan un'unnud ay He"a."§

³⁶ Ya innaynayun goh Peter an himmapit an inalinay, “Hay mahapul ya an amin di Hudyu ya ihamhamaddan innilaon an din lala'in impilanhayuh nan krus an hi Jesus ya Hiyah Kristun Alin Pento' Apo Dios, ya Hiyay Apu tu'u!”

³⁷ Ya unat goh denggoldah ne ya nahahlaang di balada, ya ni'hapitdan da Peter ya din udumnanan a'apostoles an invaliday, “I'ibba! Hay atonmi mah?”

³⁸ Ya inalin Peter ay diday, “Hay mahapul ya muntutuyu ayun amin hinan inatyun nappuhi ta du'gonyu ta adiyu ipidpidwan aton, ya mumpabonyag ayuh nan ngadan Jesu Kristu! Ya atonyu ay at ma'aliwan di baholyu, ya midat goh ay da'yu nan ipa'daw Apo Dios an nan Na'abuniyanan an Lennawa. ³⁹ Ti hiyah ne inalin Apu tu'un hi Apo Dios an ipa'alinan ditu'u, ya hinan imbabaluy tu'u, ya hinan udumnanan tataguh nan abablubabluy ta middumdan Hiya.”

‡ 2:34 Psa. 110:1. § 2:35 Psa. 110:1.

⁴⁰ Ya do'ol di udumnah inulgud Peter an mangibaag hi aatna, ya hiyay impadanan didan inalinay, “Baliwanyuy odolyu ta adi ayu middum an mi'moltah nan tatagud ugwan an na"appuhiy ugalida!”

⁴¹ At do'olday nundenol an nangabulut enen in-tugun Peter, ya numpabonyagda. Ya henen algaw ya tuluy libu nin di niddum ay didah nangulug ay Jesus.

Hay Inat nan Nangulug ay Jesus

⁴² Nan pa"akkulug ya innaynayundan inadal nan intudun di a'apostoles, ya ni'hina"agida, ya na'ubu'ubungdan nangan hi Nunnomnomandah nan Natayan Kristu, ya gunda goh nunluwalun Apo Dios. ⁴³ Do'ol di immipanoh'ah ina'inat nan a'apostoles hi pangimmatunan di tatagu, at an amin din tatagu ya e'gonanda dida. ⁴⁴ Ya an amindan kimmulug ay Jesus ya nunlalam-mungda, ya nun'i'iddatandah nan gina'uda ⁴⁵ ti hay inatda ya inla'uday lutada ya gina'uda ta nan pihhun na'amung ya inwatwatda. Mu agguy napapaddung di indatda ti hay aat di mahapul di ohah tagu di hiyay indatda. ⁴⁶ Ya abigabigat ya na'amungdah nan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem an mundayaw. Ya wa ay ta nalpah ya immuyda nangan an amin hi abung di ohan dida. Ya nidugah di pun'an'anlaanda, ⁴⁷ ya gunda ul'ulgudon nan amaphodan Apo Dios. Ya an amin din udumnan tatagu ya endenolday aat danen nangunud ay Jesus, ya abigabigat ya waday udumnah mabaliwan, ya iniddum Apu tu'u didah nan Himpampun an Tataguna.

3

Hay Na'na'at ay da Peter ay John

Hay Na'at ya Impa'adaog da Peter ay John nan Napiklud

¹ Wa han ohan algaw hi nahilip an alas tres ya immuy da Peter ay John hinan Timplun Apo Dios ti hiyah ne olas hi punluwaluan nan tata-gun Apo Dios.* ² Ya nan pantaw di allup den Timplu an nangadnan hi Ma"aphod di Tigawna ya hidiy gunda pangiyayan hinan lala'in napiklud an nete"ah din nitungawana ta way atonan mun'adaw hi pihhuh nan maluh an umuy hinan Timplu. ³ Ya unat goh naluh da Peter ay John an himmigup ya nun'adaw ay dida. ⁴ Ya inhamhamaddan nannig ay hiya, ya inalin Peter di, "Tigon da'mi!" ⁵ Ya inhamadna dida ti hay inilana ya wada nin di idatdan hiya.

⁶ Ya inalin Peter di, "Mid di apihpihhu', mu waday idat'un he"an nat'on! Hi Jesu Kristun iNazareth ya idatnay abalinam, at tuma'dog'a ta dumalan'a!" ⁷ At pendon Peter di agwana ta binadanganan timma'dog. Ya himbumagga ya immadaog an mabi'ah di hu'ina ya nan nun'ummuman di tungal hinan dapana. ⁸ Ya limmagtu, ya dimmalan. At ni'higup ay didah nan Timplu an gun mundalan, ya lumagtun mangipabagbagtun Apo Dios. ⁹ Ya unat goh tinnig

* **3:1** Nan nahamad an Hudiyud Jerusalem ya mumpitludan munluwalun Apo Dios hi hin'algaw. Nan mahhun ya alas nuebe hi mahoyang, ya nan miyadwa ya alas tres hi mapuyaw, ya nan miyatlu ya alas sais hi mahdom.

an amin din tatagu hiyan dumalan an mangi-pabagbagtun Apo Dios ¹⁰ ya inimmatunanda an hiya din tagun u'umbun an mun'ad'adaw hinan way pantaw di allup nan Timplu an nangadnan hi Ma"aphod di Tigawna ya immogyatda ti ma'annoh'adah nan na'at ay hiya.

Hay Na'at ya Nun'ulgud hi Peter hinan Timplun Apo Dios

¹¹ Immuy da Peter ay John hinan balkon an mungngadan hi Balkon Solomon,† ya enedon nen lala'in dida. Ya manoh'adan amin din tatagu, ya timmagtagdan immuy hinan balkon an wadanda. ¹² Ya unat goh tinnig Peter din tatagu ya inalinnan diday, “Da'yun i'ibamin Hudyu, anaad ta manoh'a ayu, ya teten'ol da'mi? Mid mapto' ya alyonyuan un hay nalpuh abalinanmi tuwali unu nan a'un'unnudmin Apo Dios di dumalat hi dumalanan ten tagu! ¹³ Mu bo'on da'miy dimmalat, ti hi Apo Dios an dayawon da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob, ya din o'ommod tu'uh din penghana di nangat ta way atonan mangipa'innila an hi Jesus an baalna ya nabagtu! Mu impabaludyu, ya inyuyyuh awadan Pilate,‡ ya inaliyuy un nabalholan, ya ninomnom Pilate an ibo'tan ti mid baholna, mu inyadiyu. ¹⁴ Hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya nahamad di ugalina! Mu inyadiyu damdamay ibo'tanana, ya inyalu'alu'yun Pilate ta din lala'in pimmatopatoy di hiyay impibo'tana! ¹⁵ At henen munlumuh ataguan an amin di logom

† **3:11** Nan Balkon Solomon ya ohan ambilog an gettaw hinan Timplun Apo Dios. ‡ **3:13** Hay nunggobel nadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

ya Hiyay impapatoyyu, mu minahuan Apo Dios Hiya damdama, at timmagu, ya da'miy ihtigunah nan na'na'at ay Hiya. ¹⁶ Ya hay abalihan Jesus ya nan pundenolanmin Hiyay nangaan hi piklud tun lala'in in'innilayu. At an amin ayu ya ten tinnigyuy na'at.

¹⁷ Hay inila' ya da'yun i'ibba ya din a'ap'apuyu ya nappuhiy inatyun Jesus, mu inila' an manu ay ya nan agguyyu nanginnilaan ay Hiya. ¹⁸ Mu heden inatyuy nangipa'annungan Apo Dios hidin impa'innilanan amin hidin propetah din penghana an hi Kristun mangipapto' hi tagu ya mahapul an munholholtap. ¹⁹ At hay mahapul hi atonyu ya muntutuyu ayuh baholyu, ya hi Apo Dios unudonyu ta aliwanay baholyu, ya palenggonon da'yu ²⁰ ta nan Alin Pepento' Apo Dios hi aliyun hi Jesus ya honagonan da'yu. ²¹ Mu mihinnad abuniyan ta nangamung di ipaphodan an amin di logom an hiyah ne impibaag Apo Dios hidin penghanah nan propetana. ²² Ti inalin Moses di,

Honogon Apo Dios an apu tu'u nan propetan da'yu an umat ay ha'in an propeta goh,

ya Hiya goh di ohah ibbayu.

Ya an amin di alyonan da'yu ya hiyay unudonyu. §

²³ Ya an amin di adi mangunud hinan alyon nen propetan Apo Dios ya milahhindah nan tatagan Apo Dios,

at ma'ubah di itaguanda.”*

§ 3:22 Deut. 18:15. * 3:23 Deut. 18:18-19.

24 Ya intuluy Peter an himmapit an inalinay, “Ta'on hi Samuel an propetan Apo Dios hidin penghana ya an amin nan natuntunud an propetan Apo Dios ya napapaddung di imbabbaagdah ma'ma'at ad ugwan. 25 Ya danen propetan Apo Dios ya diday ad holag ay da'yu goh, at da'yuy mamnoh hinan intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'uh din penghana. Ti inalin Apo Dios ay Abraham di,

Nan holagmuy dumalat hi awagahan di numbino'ob'on an holag di tataguh tunluta.†

26 At pento' Apo Dios nan baalna, ya hennagnan da'yuh nahun ta ipaphodnay aatyu ti ipadinongnay nun'appuhin atonyu.”

4

Hay Na'at ya hay Nanumalyaan nan Konsehal ay da Peter ay John*

1 Otot di pun'ul'ulgudan da Peter ay John hinan tatagu ya immuy ay dida din udumnah nan papadi, ya nan ap'apun nan pulis di Timplun Apo Dios, ya nan Sadducees an ohan himpampun goh.

2 Ya ma'abbungotda ti itudtudun danen duwan linala'in apostoles hinan tatagun umannung an mamahuan nan nun'atoy ti namahuan hi Jesus.

3 At dempapda da Peter ay John, ya imbaludda dida an aggyuda hinumalya ta engganah nan nabiggat ti mun'a'ahom hi nadpapanda. 4 Mu

† 3:25 Gen. 22:18; 26:4. * 4: Unu Sanhedrin. Hiya ya umat hinan na'abbagbagtun punhumalyaan di Hudyu (Ac. 5:21), ya nan Nabagtun Padiy mumpapto'.

do'olday kimmulug hi nangngol enen inulgud da Peter hinan aat di Hapit Jesus, at niddumda goh hinan nangunud ay Jesus, at hay uyap an amin di linala'in nangunud ya lemay libuda nin.

⁵ Ya unat goh nabiggat ya na'amung ad Jerusalem nan a'ap'apun di Hudyu ya nan muntudtuduh nan inyuldin Moses. ⁶ Ya ni'yamung goh ay dida nan Nabagtun Padi an hi Annas, ya hi Caiaphas, ya hi John, ya hi Alexander, ya nan udumnan linala'in ni'hina"aman didan ap'apun di papadi. ⁷ Ya impiyuyda da Peter ay John, ya impihagangdah nan na'amung, ya inalidan diday, "Hay aat nin di abalinanyu ta ologyun mangat hi umat hina? Ya hay ad ngadan hi binaganyuh namadang ay da'yu?"

⁸ Ya niyodol ay Peter nan Na'abuniyanan an Lennawa, at inalinay, "Da'yun numbino'ob'on an membron nan Konsehal nan tatagu! ⁹ Mid mapto' ya hay pohdonyun innilaon ya nan maphod an na'at eten napiklud an tagu ta nipa'adaog di pikludna! ¹⁰ At hay maphod hi innilaonyu ya innilaon goh an amin di Hudyu ti nan abalinan Jesu Kristun iNazareth di Hiyay dimmalat hi immadaogan nan piklud ten tagun tuma'dog an managang ay da'yu! Ya hi Jesus din impilanhayuh nan krus, mu minahuan Apo Dios Hiya. ¹¹ Hiyah te goh din inulgud nan Hapit Apo Dios an nitudo' hidin penghana ti inalinay,

Nan batun namlinan di mun'ammah
abung
di hiyay naplinan hi niyammah pognad

di niha"adan di abung.†

Ya hay pohdon nen hapiton ya hi Jesus di paddungnay pognad. ¹² Ya mid ah udum hi mamaliw ay ditu'u ti anggay Hiya, ti mid ah ohah impa'innilan Apo Dios hinan tataguh tun lutah mamaliw ay ditu'u, mu anggay Hiya!"

¹³ Ya unat goh tinnig nan nangngol di aat da Peter ay John an natuliddan humapit ya manoh'ada ti inniladan mi'id adal da Peter ay John ti aggyuda nun'ihkul, ya ninomnomdan invaliday, "Gangayna tuwalin umat hinay aatda ti dida goh di ni'yibban Jesus!" ¹⁴ Ya mid ologdan mangah'up hi pambaldan da Peter ay John ti inniladan maphod nan inatda ti ni'ta'dog ay dida nan lala'in nipa'adaog.

¹⁵ Ya imbataan nan pulis da Peter ay John hinan way punhumalyaan ta way inat nan Konsehal an nunhahapit. ¹⁶ Ya invaliday, "Hay aton tu'un dane han linala'i? Immipanoh'a nan inatda ti adi olog di tagun mangat, ya inilan an amin di tatagud Jerusalem, at adi mabalin hi un tu'u ihaut!" ¹⁷ Mu hay aton tu'u nin ya ihingal tu'u dida ta ta'ta'ton tu'u didah puntudtuduwandah aat Jesus ta adida ipidpidwa, ta way aton nan ulgudondan adi miwa'at hinan abablubabluy."

¹⁸ At impibangngadda da Peter ay John, ya inhingalda dida ta adida ipidpidwan hapiton di ngadan Jesus, ya adida goh ituduy aatna.

¹⁹ Mu tembal Peter an didan John nan invalida an invaliday, "Oo, mu nob'on nan alyonyuh atonmi an bo'on hay alyon Apo Dios, at hay nomnomonyuh pohdon Apo Dios hi unudonmi

† 4:11 Psa. 118:22.

mah—da'yu, unu Hiya? ²⁰ Adi mabalin unmi idinong an mangibabbaag enen tinnigmi ya nan dengngolmi!”

²¹ At inyal'alladan nangihingal ay dida, ya pinakakda dida ti mid pangiga'idandah pum-moltaandan dida ti an amin di tatagu ya in-ulgu'ulgudday anabagbagtun Apo Dios an dim-malat nan na'at. ²² Ya heden lala'in nipa'adaog di pikludnan adi olog di tagun mangipa'adaog ya nahuluk hi napat di tawona.

Hay Na'at ya Inulgud da Peter ay John nan Na'na'at ay Dida

²³ Unat goh nakak da Peter ay John ya nunda-puhdah nan i'ibbada, ya inulguddah den inalin nan a'ap'apun di papadi ya nan a'ap'apun nan Hudyu. ²⁴ Ya hidin dengngoldah den inulgudda ya nalalammungdan nunluwalun Apo Dios an inaliday, “Apu, He"ay nunlumuh ad daya, ya tun luta, ya nan baybay, ya limmum goh an amin di wad abuniyan, ya wah tun luta, ya nan wah baybay. ²⁵ Ya He"ay nangipiyodol hinan Na'abuniyanan an Lennawah nan baalmun hi David, at inalinay,

Anaad nin ta bimmungobungot nan anasyonasyon,
ya ninomnomday atonda an ta'on hi unda adi olog an mangat?‡

²⁶ Nundadaan nan a'alih tun luta,
ya na'amung di a'ap'apun di tatagu
ta mi'bohholdan amin ay Apo Dios ya nan Alin Pento'na.”§

‡ 4:25 Psa. 2:1. § 4:26 Psa. 2:2.

²⁷ Ya intuluy din na'amung an nunluwalun Apo Dios an inalida goh di, "Immannung din inalin David ti na'amung da Herod ya hi Pontius Pilate eten babluy, ya ni'yamung goh nan Hudyu ya nan Hentil ta ni'bohholdah nan nahamad an baalmun pento'mun hi Jesus. ²⁸ Ya hidin hopapna ya ninomnommuy ma'ma'at ti dimmalat nan abalinam ya nan penhodmu, at na'amungda ta an amin di ninomnommu ya impa'annungda. ²⁹ At hay atom ni' ahan, Apu, ya ihamadmu nan inatdan nangihingal an nana'ta'atot ay da'mi, ya abulutom ni' ta da'min baalmu ya tumulid amin mangibabbaag hinan Ulgudmu. ³⁰ Ya ipattigmuy abalinam, ya impa'adaogmu nan way lewuhona, ya abulutom di atonmi ta way atonmin mangat hi umipano'h'a ta pangimmatunan di tataguh unmi ngadanon nan ngadan Jesus an nan nahamad an baalmun pento'mu."

³¹ Unat goh nalpah di nunluwaluandan Apo Dios ya nunli"ayun din abung an na'amunganda. Ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan didan amin, at nete"ay tuliddan mangibabbaag hinan Ulgud Apo Dios.

Hay Nun'i'iddatandah Gina'uda

³² Heden himpampun an nangunud ay Jesus ya napapaddung di punnomnomanda ya nan ugalida. Ya mid ah ohah nangalih hinwawadinondah nan gina'uda ti nun'i'iddatandan amin. ³³ Ya do'ol di abalanan nan a'apostoles an nangipa'innilah aat di ataguan Apu tu'un hi Jesus hi namahuana,

ya nidugah di nangipadutu'an Apo Dios ay didan amin. ³⁴ Ya mid ah ohan didah makudangan di mahapulda ti nan way lutana ya nan way abungna ya inla'uda ³⁵ ta inyuydah nan a'apostoles. At inwanahda, mu agguy napapadung di inatda ti hay aat di mahapul di ohah tagu ya hiyay idatda.

³⁶ Ya inat goh Joseph an nan oha goh an holag Levi an nitungaw ad Cyprus, mu nginatnan nan apostoles ta hi Barnabas (ya hay pohdon nan ngadanan alyon ya Imbaluy Mabanbannadang) ³⁷ ti enepla'nay lutana, ya inyuynay pola'na ta indatnah nan a'apostoles.

5

Hay Inat da Ananias ay Sapphira

¹ Wada han lala'in hi Ananias di ngadana ya hi Sapphira di ahawana, ya enepla'da goh di udumnah lutada. ² Mu inaan Ananias di udumnah nan pola'na ta impo"oyana, ya indatnay udumnah nan a'apostoles ta middum hinan miwanah. Mu inalinay anggaynanah pola'na, ya inabulut ahawanah nen inatna.

³ Mu inalin Peter ay hiyay, "Ananias, goh ta inabulutmuy nunlumanan Satanas hi nomnommu ta nunlayah'a? Nan Na'abuniyanan an Lennaway linayaham ti impo"oymuy udumnah nan pola' di lutam! ⁴ Hidin agguymu nangepla'an enen luta ya bagiyu, ya ta"on hidin nangepla'anyu ya pihhuyu goh di pola'na, at okod ayuh atonyu. Mu anaad ta ninomnommuy umat hinah nappuhi an agguymu imbaag din impo"oymu? Bo'on hay taguy linayaham, ti hi Apo Dios!"

⁵ Ya unat goh dengngol Ananias hene ya natu"in, ya natoy. Ya ma'atta'otdan amin din nangngol. ⁶ Ya immuy nan ungunga, ya teneplaganda hiya, ya inyuyda inlubu'.

⁷ Ya naluh di tuluy olas nin ya himmigup din ahawana, mu agguyna dengngol heden na'at. ⁸ Ya inalin Peter ay hiyay, "Ibaagmuy un hiyah ten amin di pola' di lutayu."

Ya tembalnan inalinay, "Immannung an hiyah nen amin di pola'na."

⁹ Ya inalin Peter di, "Anaad ta nunhapitanyun himbaluy ta tapnganyuy Lennawan Apu tu'u? Niniyadah nan pantaw din ungungan nangilubu' hinan ahawam ta iyuy da'a goh ilubu'!"

¹⁰ Ya himbumagga ya natu"in hi inayungan Peter, ya natoy. At himmigup goh din ungunga, ya unat goh tinnigdan natoy ya inyuyda inlubu', ya endellohdan ahawana. ¹¹ Ya an amin din himpampun an nan nangunud ay Jesus ya din udumna goh an nangngol ya nidugah ahan di ta'otda.

Hay Inat nan A'apostoles an Immipano'h'a

¹² Do'ol di ina'inat nan a'apostoles an immipano'h'a ta pangimmatunan di tatagu. Ya an amin di nangunud ay Jesus ya na'amu'amungdah din Balkon Solomon hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. ¹³ Ya hinapit di udumnan tataguy amaphodanda, mu tuma'ot nan tatagun middum ay dida. ¹⁴ Ya ta'on un umat hinay udum mu do'ol damdamay kimmulug an niddum ay dida an nan binabai ya linala'i. ¹⁵ Ya dimmalat nan ina'inat nan a'apostoles ya nun'iyuyda nan way

lewohonah nan pange'wan nan a'apostoles hi kalata, ya impalo'dah nan kama ya nan atag ta maluh ay hi Peter ya impa'adaogna dida, unu bo'on ay ya maliduman hinan ngauna, at olom ya ipa'adaogna goh di lewohonda. ¹⁶ Ya do'olda goh di tatagun nun'alpuh nan nunlene'woh an abablubabluy ad Jerusalem an numpangiyuy hinan waday lewohona ya nan mumpun'angaw, at an aminda ya numpanga'adaog din lewohonda.

Hay Nahumalyaan nan A'apostoles

¹⁷ Nan Nabagtun Padi ya an amin din i'ibbadan ahimpahimpampun an Sadducees ya nidugah di umamohandah nan a'apostoles ti nan pange'gonan nan tatagun dida. ¹⁸ At impadpapda dida, ya impibaludda didah nan baludan di gubilnu. ¹⁹ Mu heden nahdom ya wada han anghel Apu tu'u, ya imbughulnay pantaw di baludan, ya impabuhu'na din a'apostoles, ya inalinan diday, ²⁰ "Umuy ayu tuma'dog hinan Timplun Apo Dios, ya inulgudyuy aat di nob'on an itaguan nan mangunud ay Jesus." ²¹ Ya inunud din a'apostoles din inalina. At unat goh hidin helhelong ya himmigupdah nan Timplu, ya ente"adan nuntudtudu.

Ya olog di puntudtuduwanda ya na'amung din Nabagtun Padi ya din udum an papadi, ya inayaganda goh an amin din a'ap'apun di Konsehal* ta na'amungdah nan punhumalyaanda. Ya hennagday immuy hinan baludan an mangawit hinan a'apostoles an nabalud ta itnuddan ibangngad ay dida. ²² Unat goh immuy din nahnag hi

* **5:21** Unu Sanhedrin.

baludan ya mi'idda! At numbangngaddah din a'ap'apu, ya inaliday, ²³ “Immuy amih nan baludan, ya nun'atulbo', ya nepong nan mun'adug hinan apantapantaw! Mu unat goh imbughulmi nan pantaw ya mi'id inah'upanmih tagu!” ²⁴ Ya unat goh dengngol din kapitan hinan Timplun Apo Dios ya din a'ap'apun di papadih nen inalin hanan hennagda ya manoh'ada, at numanomnomdah nan na'at hinan a'apostoles.

²⁵ Ya wada han lala'in himmigup hinan wadanda, ya inalinan diday, “Din linala'in impibaludyu ya wadadah dih nan Timplu an muntudtuduh nan tatagu!” ²⁶ At initnud din kapitan nan u'upihyalna ta umuyda goh awiton din a'apostoles. Mu aggyuda pinilit didah nangawitandan dida ti tuma'otdah din tatagu ti alyondah nomnomday mid mapto' ya puntapan nan tatagu dida.

²⁷ Ya inhigupda din a'apostoles, ya impata'dogda didah nan hinagang din a'ap'apu. Ya hinumalyan nan Nabagtun Padi didan inaliny, ²⁸ “Inhingalmi da'yuh din hopapna ta adiyu itudtuduy aat Jesus, mu tigonyud ugwan an inatyu damdama! Ti inwa'atyun intudun amin hinan ahigihigib ad Jerusalem, ya impabaholyun da'min alyonyuy un da'miy nangipapatoy enen tagu!”

²⁹ Ya tembal Peter ya din i'ibbanan a'apostoles didan inaliday, “Oo, mu mahapul an hi Apo Dios di unudonmi an bo'on hay tagu!” ³⁰ Impapatoyyuh Jesus ti impilanhayuh nan krus, mu hi Apo Dios an dayawon din o'ommod tu'uh penghana ya minahuana Hiya. ³¹ Ya impabagtun Apo Dios

Hiya ta impabunah appit hi agwana ta mi'bagtun Hiya ta Hiyay ma'unud, ya Hiyay bumaliw. Ya inatna ta way aton nan Hudyun manublih ugalida, at ma'aliwan di baholda. ³² Ya da'miy mangihtiguh nan ulgudonmi, ya umihtigu goh nan Na'abuniyanan an Lennawa an Hiyay hennag Apo Dios hinan un'unnud hinan tuguna.”

³³ Ya unat goh dengngol din a'apuh nen inalin din a'apostoles ya ma'ama'abbungotda an penhodan papatoy dida. ³⁴ Mu waday ohan dida an Pharisee an hi Gamaliel an nuntudtuduh nan Uldin di Hudyu, ya ma'al'alin tagu ti e'gonan an amin di tatagu hiya. Ya timma'dog ta mitingona goh nan i'ibbanan a'ap'apu, ya inalina ta ipitawda din a'apostoles hi na'amtang. ³⁵ Ya inalinah din a'ap'apuy, “I'ibba' an Hudyu, emay'anyuy atonyun dane han linala'i! ³⁶ Ti nomnomonyu adya din lala'in hi Theudas an inalinyay hiyay na'abbagtun tagu, ya wada nin di opat di gahut hi linala'in niddum ay hiya. Mu napatoy hiya damdama, at nabu'aldan amin din linala'in niddum ay hiya, ya napogpog heden intuduna. ³⁷ Ya awni ya wada goh di oha an hi Judas an iGalilee, ya heden gutud di pun'uyapandah nan tataguh itud'an di ngadanda† ya hiyah de nangete"anan nuntudtudu. Ya intuduwanay tatagu ta way inat din do'ol an nangunud ay hiya ta mi'bohholdah nan gubilnu. Mu pinatoy nan tatagu goh, at nabu'al an amin din niddum ay hiya. ³⁸ At idinong date han linala'in mangunud hinan nitudun dida

† **5:37** Numpidwah Quirinius an nunggobelnadol ad Syria, ya impidwanan impa'yap nan tatagu: (1) hidin 6-4 B.C. (Lk. 2:2), ya (2) hidin 6-9 A.D. (Ac. 5:37).

ti pinatoy nan tataguy ap'apuda. At tuguno' da'yu ta adi logom di atonyun dida ti henen nitudtudun dida ya nan ato'atonda ya gulat ta hay nomnom di tagu ya anggay di nalpuwana at ma'ubah hi awni. ³⁹ Mu gulat ta hi Apo Dios di nalpuwana at mid ologyun mangameh ay dida, at hi Apo Dios damdamay binoholyu.”

⁴⁰ Ya inabulutdah nen inalina. Ya impahigupda din a'apostoles hi wadanda, ya impahuplitda, ya inhingalda dida ta adida ipidpidwan hapiton di ngadan Jesus, ya pinakakda dida.

⁴¹ At tinaynan din a'apostoles din a'ap'apu, ya mun'am'amlongda ti iniladan inabulut Apo Dios di ipaligligatanda ti enehdolnan ologdan mangedpol hinan inat din a'ap'apun namain ay dida ti nan iddumandan Jesus. ⁴² Ya abigabigat ya immuydah nan Timplun Apo Dios ya hinan abalubaluy an muntudtudun mangibabbaag hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus an nan Alin Pento' Apo Dios.

6

Hay Namto'andah nan Pitun Baal Apo Dios

¹ Gun dumo'ol nan kimmulug, ya abigabigat ya impiyapongday badangdah nan way mahapulna ahan. Mu nan Hudyun hapitday iGreece ya ni'hohongngeldah nan Hudyu tuwali, ya inaliday unda inyagubihbihan nan umu'utun an ad hapit hi iGreece, ya denden'oldah nan umu'utun an Hudyu tuwali. ² Ya impa'ayag din himpulu ta duwan a'apostoles an amin nan kimmulug ta na'amungda, ya inalidan diday, “Adi

maphod hi un da'miy mabaal an mangipiyapong hinan midat hinan tatagun nun'awotwot ti mahaliwa amin muntudtuduh nan Hapit Apo Dios. ³ At hay atonyu, i'ibba, ya pot'onuyuy pituh linala'in i'ibba tu'u an nan hapihapiton di tataguy amaphodda, ya nan nun'ala'eng an niyo'odolan an nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ta diday mangipiyapong ⁴ ta way atonmin adi mahaliwah nan punluwaluanmin Apo Dios ya nan puntudtuduwanmih nan Hapitna.”

⁵ Ya an amindan na'amung ya penhoddah nen inalin nan a'apostoles, at inyabulutda. At didatuy pento'da: hi Stephen (an hiyay ong'ongngol di pangulugna ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya), ya hi Philip, ya hi Procorus, ya hi Nicanor, ya hi Timun, ya hi Parmenas, ya hi Nicolas (an i'Antioch an Hentil, mu inunudnay Uldin di Hudyu). ⁶ Ya inyuyda date nan pento'dah din awadan nan a'apostoles, ya inluwaluan nan a'apostoles dida an dinapaday palintutugganda ta way inatdan nangidat hi haaddah nan punta-muanda.

⁷ At ninaynayun nan Hapit Apo Dios an niwa'at, ya gun dimmo'ol di tatagud Jerusalem an nangu-lug ay Jesus, ya nunhublian nan do'ol an papadiy ugalida, ya ni'yunudda goh hinan Tugun Jesus.

Hay Aat nan Ohan Baal Apo Dios an hi Stephen

Hay Nadpapan Stephen

⁸ Ong'ongngol di nangipadutu'an Apo Dios ay Stephen, at ongol di abalinana, ya do'ol di ina'inatnah umipanoh'an adi olog di tagun mangat ta tinnig din tatagu. ⁹ Ya waday ohah himba'an

hi na'amu'amungan nan Hudyun nipakak an himbut, ya iCyrene di udum, ya iAlexandria di udum. Ya ni'yohhongdan Stephen, ya niddum ay dida goh an ni'yohhong din udumnan Hudyun iCilicia ya iAsia. ¹⁰ Mu inabak Stephen dida ti inudman nan Na'abuniyanan an Lennaway nom-nomna, at nala'eng an humapit.

¹¹ At linagbuanday munlayah an ihtigu ta alyonday, “Dengngolmiy inalin Stephen ti in-ulgudnay na"appuhih aat Moses ya hi Apo Dios!” ¹² Ya henen inalida ya immipabungot hinan tatagu, ya hinan a'ap'apuda, ya hinan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu, at immuydan Stephen, ya dempapda ta inyuyda hiyah nan Konsehal.*

¹³ Ya inayaganda nan ahilalayah an ihtigu ta pabaholonda hiyan inaliday, “Heten tagu ya ulgu'ulgudonay na"appuhih aat nan me'gonan an Timplun Apo Dios an pundayawan tu'u ya nan Uldin an intudun Moses! ¹⁴ Ti hay dengngolmi ya inalinay, Heden lala'in hi Jesus an iNazareth ya pumpa"ina nan Timplun Apo Dios, ya punhukatanan amin di ugali tu'un intudun Moses hi unudon tu'u!”

¹⁵ Ya an amin din inumbun hinan Konsehal ya teten'oldah Stephen, ya hay nannigandah angahna ya ay ihunay angah di anghel.

7

Hay Nun'ulgudan Stephen

¹ Imbagan din Nabagtun Padin Stephen di, “At makulug henen inalin nan nun'ihtigu?”

* **6:12** Unu Sanhedrin.

² Ya tembal Stephen an inalinay, “Da'yun o'ommod ya i'ibba, donglonyuh ten ulgudo'. Hi Abraham an ad holag ay ditu'u ya hidin nunhituwanad Mesopotamia hidin agguyna inayan ad Haran an nunhitu ya immuy ay hiyah Apo Dios an nahamad di aatna. ³ Ya inalinan hiyay,

Taynam tun babluymu ya tun
o'ommodmu
ta umuy'ah nan lutan itudu' hi ayam.*

⁴ At tinaynan Abraham ad Chaldea[†] ta immuy nunhitud Haran. Ya unat goh nalpah an natoy hi amana ya numbunagon Apo Dios hiyah tun babluy an nunhituwan tu'un Hudyud ugwan.

⁵ Mu din numbunagan Abraham ya agguy indat Apo Dios heten luta ta lutana an ta'on un itang ahan, mu intulag Apo Dios an idatna nan lutan hiya. Ya intulagna goh an boltanon di holagnan Hudyu ti hidin nangitulagan Apo Dios ya mi'id ni' imbabaluy Abraham. ⁶ Ya inalin Apo Dios ay hiyay,

Nan holagmu ya munhitudah nan lutan
bo'on babluyda,
ya mahbutdah di ti opat di gahut hi
tawon[‡] di ipaligligatandah di. §

⁷ Mu nan tagun mambut ay dida ya ibolloh'u nan ato'atondan mamaligat ay dida ta la'tot ya makakdan nen babluy ta umalidah tun wadam,

* **7:3** Gen. 12:1. † **7:4** Nan ohan babluy ad Mesopotamia. Hiyah ne babluy ad Iraq ad ugwan. ‡ **7:6** Heten bilang an opat di gahut di tawon ya ma'alih round number ti un itang di uyapna, mu nan ustun uyap di tawona ya opat di gahut ta han tulumpulu (Ex. 12:40-41). § **7:6** Gen. 15:13.

ta heten babluy di pundayawandan
Ha"in.*

⁸ Ya intulag Apo Dios ay Abraham di hiyah ne atonah nan holagna, at intudun Apo Dios di aton Abraham an mungkugit ta nan makugit di hiyay panginnilaan hi nuntulagan da Apo Dios ay Abraham.† Ya nitungaw din imbaluy Abraham an hi Isaac, ya hidin awalun di algawna ya kinugit Abraham.‡ Ya la'tot ya kinugit goh Isaac din imbaluynan hi Jacob. Ya hi Jacob goh ya kinugitna din imbabaluyna an dida din nunholag hidin himpulu ta duwan o'ommod tu'u.

⁹ Ya nan udumnan daden hina"agi ya inapaandah Joseph an agida, at inihbutdah nan i'Egypt.§ Mu wadan hiyah Apo Dios, ¹⁰ at binaliwana hiyah an amin an ligatna. Ya unat goh niyuy hi Joseph hinan Alin hi Pharaoh ad Egypt ya hiyay nangedenolan Pharaoh ti nanginnilan taguh Joseph ti wadah Apo Dios ay hiya. At hiyaat un pento' Pharaoh ta hiyay gobelnadol ad Egypt ya hinan palasyuna.*

¹¹ Ya unat goh waday batel hi an amin ad Egypt ya ad Canaan goh at do'ol di ligatda. Ya din o'ommod tu'uh din penghanan Hudyu ya mi'id nangngalandah ononda. ¹² Mu waday intalepondah paguy ad Egypt. Ya unat goh dengngol Jacob an hi aman Joseph an waday ma'an an nitalepon hidi at hennagna din imbabaluyna an ad holag ay ditu'u. Ya hiyah ne hopapnah ayandah di, mu aggyuda inimmatunan hi Joseph.† ¹³ Mu

* **7:7** Gen. 15:14. † **7:8** Gen. 17:9-14. ‡ **7:8** Gen. 21:4. § **7:9** Gen. 37:28. * **7:10** Gen. 41:37-43. † **7:12** Gen. 42:1-2.

din pidwanah inayanda ya imbaag Joseph hinan a'agina di ni'hina"agianan dida, ya nipa'innilah nan Alin hi Pharaoh an waday o'ommod ya a'agin Joseph.‡ 14 At impaad Joseph hi amanan hi Jacob ta umuydan amin an a'agina ya o'ommodnad Egypt. Ya hay uyapda ya napituda ta leman amin an hina"ama.§ 15 At immuy da Jacob ad Egypt, ya nihihinnadah di ta hidiy natayan Jacob. Ya hidi goh di natayan din udum an holagna an din o'ommod tu'uh din penghanan Hudyu.* 16 Ya binu'aday tungalda ta inyuydad Shechem, ya inlubu'dah di an hiyah ne din lubu' an ngininaan Abraham an inla'un din holag Hamor.”†

17 Ya inaynayun Stephen an nun'ulgud an in-alinay, “Ina'allin Apo Dios di ipakakna nan a'apu tu'uh penghanah din lutan wadan di nambut ay didan ad Egypt, ya unat goh wan magadyuh di ipa'annungan din intulagnan Abraham ya dimmo'odo'ol di a'apu tu'u.‡ 18 Ya la'tot ya waday oha goh an nun'alid Egypt, mu mi'id inilanah aat Joseph hidin hopapna.§ 19 At binalbaliyana din a'apu tu'u, ya pinaligatna dida ti pinilitna dida

‡ **7:13** Gen. 45:1-4, 16. § **7:14** Gen. 45:9-10; 46:26-27. Nan Biblian di Hudyu an Hebrew ya nan uyap an *napituy* pohdonan hapiton (Gen. 46:27; Ex. 1:5; Deut. 10:22), mu nan Biblian di iGreece an ma'alih Septuagint ya nan *napitu ta han lemay* pohdonan hapiton ti niddum goh hinan Gen. 46:20 nan lema goh an tagun mi'id hinan Biblia tu'u an nan ohan imbaluy Manasseh, ya ohan ap'apuna, ya duwan imbabaluy Ephraim, ya ohan ap'apuna. (Bahaom goh nan footnote di Ex. 1:5). * **7:15** Gen. 46:5-7; 49:33.

† **7:16** Gen. 23:16-20; 33:18-19; 50:13; Josh. 24:32. ‡ **7:17** Ex. 1:7.

§ **7:18** Hay ngadana nin ya nan Alin hi Pharaoh an hi Ahmose I (1580-1557 B.C.). Bahaom nan footnote di Ex. 1:8.

ta ibataanda nan imbabaluydan pumpa'ittungaw, ya impatangdah di ta way atondan matoy.* 20 Mu hiyah ne tawon hi gutudnah nitungawan Moses an maphod di a'ung'ungngana, ya tuluy bulan di nanalimunan inanah abungda.† 21 Ya imbat-aanda goh, mu inah'upan din babain imbaluy di Alin hi Pharaoh, at innalna ta imbilangnah imbaluyna.‡ 22 Ya intududan Moses an amin nan mituduh nan nun'anomnoman hi ad Egypt, at hiyaat un nala'eng an humapit, ya do'ol di ina'inatnan mun'aphod.”

23 Ya innaynayun goh Stephen an nun'ulgud an inaliny, “Unat goh napat di tawon Moses ya immuyna binihhitay i'ibbanan holag Israel an nan Hudyu. 24 Ya hidin wadanah di ya tinnigna din ohan ibbanan Hudyu an pinaligat han i'Egypt. At immuy hi Moses, ya pinatoyna din i'Egypt. 25 Ya hay ninomnom Moses ya manu ay inatnah di ta ma'awatan nan i'ibbanan Hudyu an hiyay pento' Apo Dios hi mamaliw hinan maligatan ay dida, mu aggyuda na'awatan. 26 Ya unat goh nabiggat ya wada goh han duwan Hudyun numpattoy, ya impadah Moses an ipadinong didan mumpattoy, at inalinan diday, Anaad ta mumpattoy ayu an un ayu hina"agi? 27 Mu din oha an nabaholan ya intuldunah Moses, ya inaliny,

Dan way nannag ay he"ah nangalih un'a umalin mangipadinong ay da'mi?

28 Mid mapto' ya hay ninomnommu ya unna' patayon goh an umat hidin inatmud unggah

* 7:19 Ex. 1:10-22. † 7:20 Ex. 2:2. ‡ 7:21 Ex. 2:3-10.

din i'Egypt!§

29 Ya unat goh dengngol Moses heden inalina ya timma'ot, at limmayaw an immuy ad Midian an ni'hitu. At hidiy nalhinana, at waday duwah linala'in imbabaluyana.”*

30 Ya inalin goh Stephen di, “Naluh di napat goh hi tawon ya numpattig nan Anghel Apo Dios† an wah nan mundalang an it'itang an ayiw hidih nan Duntug an Sinai ay Moses. 31 Ya manoh'ah Moses hi nannigana, at immuy neheggon ta way atonan mangihamad. Ya dengngolnay hapit Apu tu'un inalinalay,

32 Ha"i'n nan Dios din a'apuyuh din penghanan hi Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.‡

Ya wimmogwowogwog hi Moses hi ta'otnan nannig. 33 Ya inalin Apu tu'un hiyay,

Anom di hapatusmu ti heten lutan timma'dogam ya me'gonan ti wadaa'.

34 Tinnig'uy tatagu' ad Egypt, ya nidugah di lig- atda,

ya dengngol'u goh di nun'ungiyanda, at nun'ohopa' ta baliwa' dida.

At mala"uy'a ta honogo' he"a ta umuy'ad Egypt.”§

35 Ya inaynayun goh Stephen an inalinalay, “Ag-guy inyabulut nan holag Israel an nan Hudyuh un hi Moses di mamaliw ay didah din hopapna ti hiyay nangalyandah, Dan way nannag ay he"ah nangalih un'a mumpapto' ya mumpanuh

§ 7:28 Ex. 2:14. * 7:29 Ex. 2:11-15. † 7:30 Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hidin gutud di Old Testament. ‡ 7:32 Ex. 3:6.

§ 7:34 Ex. 3:5, 7-8, 10.

ay da'mi? Mu ta'on ya hi Moses damdamay nannagan Apo Dios hinan Anghelna ta tinnignah nan ayiw an mundalang ta way aton Apo Dios an mannag ay hiyah nan tataguna ta way mangipapto' ya mamaliw ay dida. ³⁶ Ya do'ol di inat Moses hi umipanoh'ad Egypt* hidin nangipangu-luwanan didan makak hidi,† ya ta'on un hidin bimmad'angandah nan Mumbolah an Baybay,‡ ya hidin awadandah nan mapulun an mid ah nunhitu ta engganay napat hi tawon.§ ³⁷ Ya hi Moses goh di nangalih nan holag Israel an nan Hudyuy,

Honogon Apo Dios goh di ohah Propetan da'yun umat ay ha'in,

ya Hiya goh di ohah ibbayu.*

³⁸ Ya hi Moses nongkay di nangipangpanguluh din o'ommod tu'uh din mapulun, ya ni'hapit hinan Anghel Apo Dios hidih nan Duntug an Sinai. Ya hiya goh di nangngal hinan nitud'an nan Tugun Apo Dios an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios, ya manu ay nidat ta mabinbinnoltan ay ditu'u.†

³⁹ Mu din o'ommod tu'uh penghana ya aggyuda inunud hi Moses, mu undaat goh pinahiw hiya, ya immi'ikaydan mumbangngad ad Egypt. ⁴⁰ Ya unat goh mid hi Moses ay dida ya invalidah din aginan hi Aaron di,

Pun'iyammam di bulul ta diday dayawon tu'u ta way mangipangpangulun ditu'u.

* **7:36** Ex. 7:8-11:10. † **7:36** Ex. 12:41; 33:1. ‡ **7:36** Unu Red Sea. Ex. 13:17-15:21. § **7:36** Ex. 15:25; 17:5-6. * **7:37** Deut. 18:15. † **7:38** Ex. 19:17.

Ti hi Moses an nangipangulun ditu'uh nakakan tu'ud Egypt ya mid napto' hi na'at ay hiya.‡

41 At hiyah ne nangiyammaandah bulul an umat hi ukkon an baka, ya inonnganda, ya im-behtaanda. 42 Ya hiyay dimmalat hi nan'ugan Apo Dios ay dida ta okoddah nan ato'atondan mundayaw hinan bittuan, ya algaw, ya bulan ad daya. At immannung din impitudo' Apo Dios hidin liblun di propetah din penghanan inalinay, Da'yun holag Israel!
Bo'on Ha"in di nange'nonganyuh din pinaltiyuh
din awadanyuh nan mapulun an mid ah nunhitu eden napat an tawon.§

43 Henen bulul an hi Molek* di ngadanan nihinah nan balballuy an inta'ita'inyuy dinayawyu, ya hay oha goh hi dinayawyu ya nan umat hi bittuan an hi Rephan!
Didanay bulul hi inyammayu ta dinayadayawyu an bo'on at goh Ha"in.
At hiyanan pakako' da'yu ta umuy ayuh nan babluy an malauhan ad Babylon ta mumbalin ayuh himbut hidi.”†

44 Ya inaynayun Stephen an nun'ul'ulgud an inalinay, “Din o'ommod tu'uh din penghanah awadandah nan mapulun ya wadan dida din Tuldan Abung an nitolmatolman an gunda pundayawan ay Apo Dios. Ya henen Tuldan Abung din inalin Apo Dios ay Moses hi iyammada,

‡ 7:40 Ex. 32:1. § 7:42 Am. 5:25. * 7:43 Bahaom nan footnote di Jer. 32:35 ta innilaom di aat ten bulul. † 7:43 Am. 5:26-27.

at intudunan Moses di pangigihhongandan mun'amma.‡ 45 Ya la'tot ya natoy hi Moses ta hi Joshua di napilin nihukat hi apuda goh, ya nun'atoy goh din nun'ala'ay. At bennoh din imbabaluyda din Tuldan Abung, ya impangpang'un Joshua din o'ommod tu'uh penghana ta immuydah din inalin Apo Dios an lutada, ya waday inatamandah tatagun numpunhituh di. Mu pinakak Apo Dios dida ta way inat da Joshua an nunhitu, ya ni'yodonda din Tuldan Abung.§ Ya nihihinnan dida ta nangamung hidin numpapto'an David. 46 Ya endenol Apo Dios di aat David, ya imbaganan Apo Dios hi unna iyabulut ta iyammaday nahamad an pundayawandan Hiya an dayawon apudan hi Jacob hidin penghana. 47 Mu agguy inyabulut Apo Dios ti hi Solomon an imbaluy David di nangipiyamma.*

48 Mu hi Apo Dios an na'abbagbagtu ya bo'on nan inyamman di taguy punhituwana, ti hay inalin din ohah nan propeta ya inalinay,

49 Inalin Apo Dios di,

Ad abuniyan di umbuna' an mun'ap'apu, ya hay lutay pangidah'aya' hi hu'i'.

At undan hiyadan un ayu umdan mangiyammah ihina'?†

50 Undan bo'on Ha" in nunlumun amin hina?"‡

51 Ya inalin goh Stephen di, "Anakkayah di Tugun Apo Dios ya adiyu donglon! Paddung-nay agguy nipakugit di nomnomyu ti adi ayu

‡ 7:44 Ex. 25:8-9, 40. § 7:45 Josh. 3:14-17; 18:1; 23:9; 24:8.

* 7:47 II Sam. 7:2, 6. † 7:49 Isa. 66:1. ‡ 7:50 Isa. 66:2.

mihapitan an ay ayu napu'it an adiyu donglon nan Hapit Apo Dios! At umat ayuh din o'ommod tu'uh din penghana ti mi'bohhobohhol ayuh nan Na'abuniyanan an Lennawa! ⁵² Mid ah ohah propetan Apo Dios hi agguy pinaligat din o'ommod tu'uh din penghana! Ya diday nangipaadan Apo Dios hidin penghana ta imbaagdan inaliday, Awniat waday umalin hi Kristun namamad di ugalina! mu pinatoy din o'ommod tu'u danen baal Apo Dios! Ya ten binaliyanyun impapatoy din tagun inalida! ⁵³ Ya da'yuy namnoh hi Tugun Apo Dios an impiyalinah din a'anghel, mu agguyyu inunud!”

Hay Nampapandan Stephen

⁵⁴ Unat goh dengngol din a'ap'apu din inulgud Stephen ya ma'abbungotda, ya immayo'ayot'otda. ⁵⁵ Mu niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan Stephen, at intangadnad daya, ya tinnigna nan benang Apo Dios, ya tinnigna goh hi Jesus an timma'dog hi appit hi agwan Apo Dios. ⁵⁶ Ya inalinah din tataguy, “Tigonyu adya an nibughul ad abuniyan an mattig din Imbaluy di Tagun timma'dog hi appit hi agwan Apo Dios!”

⁵⁷ Ya ahitutu'u' din nangngol an a'ap'apu, ya empopday ingada, ya nunggigihhudan nampap ay hiya. ⁵⁸ At inyuydah Stephen hinan pingit di babluy, ya impa'wahda hiya, ya nuntapada. Ya din numpampam nangihtiguh nabaholana ya impiyadugday lubungdah nan ohan ungan hi Saul.

⁵⁹ Ya hidin gunda pampaan ay Stephen ya nunluwalu hiyan inalinah, “Apu Jesus, abulutom

tun lennawa!" ⁶⁰ Ya nunhippi, ya nuntu'u' an inalina, "Apu! Adim nomnomon heten numba-holanda!" Ya unat goh indinongnan himmapit ya natoy.

8

*Hay Nangipaligligatan Saul hinan Nangulug ay Jesus**

¹⁻² Ne'denol hi Saul hi namatayandan Stephen. Mu din linala'in nangulug hinan Tugun Apo Dios di nangilubu' ay Stephen, ya nidugah di nunlung-dayaanda, at ahilulugwada.

Ya nete"an nen algaw ya nidugah di nipaligligatan din tatagun nangunud ay Jesus an na'amu'amung ad Jerusalem. At numpan-galayawda ta nun'iwa'atdah nan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Judea ya ad Samaria, ya anggay din a'apostoles hi na'angang ad Jerusalem.

³ Mu ente"an Saul an nangipaholholtap hinan Himpampun an Tatagun Jesus, at bina'eina nan a'abu'abung an numpunhituwan din nangunud ay Jesus. Ya nunlapdu'da nan linala'i, ya ta'on nan binabai goh ta impibaludna dida.

Hay Nangulgudan Philip hi Aat Jesus hinan Provinciad Samaria

⁴ Ta'on unda nipaligligat nan nangunud ay Jesus an nalpud Jerusalem an niwa'at mu immuyda damdamah nan abablubabluy an nangul'ulgud hinan aat Jesus. ⁵ Ya ne'yekak goh hi Philip

* 8: Mid mapto' ya na'at hidin 35 A.D.

ta immuy hinan ongol an babluy hinan Provi-
ciad Samaria, ya inul'ulgudnah nan tataguh di
an hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios an ma'alih
Kristuh nan hapit di iGreece. ⁶ Ya na"adngolon
an amin di tataguy inulgud Philip ti tinnigday
ina'inatnan adi olog di tagun mangat. ⁷ Ya wa-
day numpun'angaw an tagu, ya unat goh wan
mala'ah nan nun'ihu'lung ay dida ya numbugaw-
daan nun'ala'ahda. Ya wada goh di nun'adahay
ya nan nun'apilay an numpanga'adaog. ⁸ Ya ongol
di immamlongandan den ongol an babluy ad
Samaria.

⁹ Ya wada han lala'in nunhituh nan babluy an hi
Simon, ya nete"ah din nadnoy ya do'ol di inilana
numbino'ob'on an ba'i. Ya immipanoh'a nan
ba'inah nan iSamaria ti inalinay nabagtun tagu
hiya, ya do'ol di inilana. ¹⁰ Ya an amin di tatagun
den babluy an nan adangyan ya nan nawotwot
goh ya inhamhamaddan nannig hinan ato'atona.
Ya invaliday, "Hetan lala'i ya na'abuniyanan an
tagu ti hi Apo Dios di nangidat hinan abalinana!"
¹¹ Ya manu ay inhamhamaddan nannig hinan
ato'atona ti nadnoy di immipanopanoh'aan di
ba'ina. ¹² Mu unat goh kinulug nan tataguy
inulgud Philip an nan Maphod an Ulgud an man-
gituduh aat nan Pumpapto'an Apo Dios ya nan
aat Jesu Kristu ya numpabonyagda din linala'i
ya nan binabai goh. ¹³ Ya ta"on un hi Simon ya
ni'kulug. Ya unat goh nabonyagan ya ninitnud ay
Philip hinan gunna ayan, ya manoh'ah Simon hi
nanniganah na'na'at ti nunheglay umipanoh'aan
din ina'inat Philip an adi olog di tagun mangat ta
pangimmatunanda.

¹⁴ Unat goh dengngol nan a'apostoles ad Jerusalem an inabulut nan tatagud Samaria nan Hapit Apo Dios an dengngolda at hennagda da Peter ay John ta immuydah di. ¹⁵ Ya unat goh dimmatongdah di ya inluwaluanda nan nangunud ay Jesus ta way aton nan Na'abuniyanan an Lennawan miyo'odol ay dida ¹⁶ ti agguy ni' niyodol, ti nan ngadan Apu tu'un hi Jesus ya anggay di ningadan hidin nabonyaganda. ¹⁷ At dinapan da Peter ay John di palintutuggan nan iSamaria an nangunud ay Jesus, at niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.

¹⁸ Ya hidin tinnig Simon an niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawah nanapaandah palintutuggan nan tatagu at inalinan da Peter ay John di, "Akkay lagbua' da'yu ¹⁹ ta idatyuy abalina' goh, ta dapoo' ay nan palintutuggan nan tatagu ya miyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida!"

²⁰ Mu inalín Peter ay hiyay, "Anakkayah di ma'at ay he"a ti mi'yubah'ah nan pihhum ti hay nomnomnomom ya bayadam di abalinam hi nalpun Apo Dios! ²¹ At adi'a middum ay da'mih nan puntamuanmi ti hay pannigan Apo Dios hi aatmu ya nahihinnuy nomnommu! ²² Hay mahapul ya itutuyum henen nappuhin ninomnommu, ya munluwalu'an Apo Dios ta olom ni' ya aliwanah ne han ninomnommu. ²³ Ti inila' an ma'ma'apa'an tagu, ya mid ologmun mangidining an mabaholan!"

²⁴ Ya tembal Simon an inalín da Peter ay John di, "Iluwaluana' ni' ay Apo Dios ta badangana' ta

adi ma'at ay ha"in henen inaliyu!"†

²⁵ Inihtiguan da Peter ay John di aat Jesus, ya inulgudday aat di Hapit Apu tu'u. Ya hidin nalpah hadin ina'inatda ya nakakda ta numbangngadad Jerusalem. Ya unat goh hay pumbangngadanda ya inulgu'ulgudday Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hinan ahigihigib hinan enengwadah nan Provinciad Samaria.

Hay Nanamuwan Philip hinan Apun di i'Ethiopia

²⁶ Nan anghel Apu tu'u ya inalinan Philip di, "Mala"uy'a ta mundadyu'a ta umuy'ah nan kulhan nalpud Gaza an miyuy ad Jerusalem." Ya heden wadan di kulha ya mapulun an mid nunhitu.

²⁷ At nala"uy hi Philip, ya immuy hinan kulha, ya dinamuna han lala'i. Ya henen lala'i ya nakapun,‡ ya nabagtun taguh nan babluydad Ethiopia ti hay haadna ya hiyay manalimun an amin hi pihhun nan Queen an hi Candace. Ya immuy ad Jerusalem henen lala'in mundayaw ay Apo Dios. ²⁸ Ya otog di nunlulugananah nan kalesanah pumbangngadanah abungda ya mumbabhaha, ya hay binahana ya din intudo' nan propetan hi Isaiah. ²⁹ Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan Philip ta umuy meheggon hinan kalesa. ³⁰ At timmagtag an immuy, ya dengngolnay binahan nen lala'i an nan intudo' Isaiah an

† **8:24** Nan udum an nabayag an nuntudtudo' hi aat nan historyn di Himpampun an Tatagun Kristu ya alyonday hi Simon di ommod nan kulto an Gnosticism an ni'labanan Apostoles John hinan tulu an libluna an I John, ya II John, ya III John. Mu mid mapto'. ‡ **8:27** Unu nabahigan.

propeta. Ya imbagan Philip ay hiyay, “Inilam nin di aat nen bahaom?”

³¹ Ya tembal nen lala'in inalinalay, “Agguy'u inila ti mid mangitudun ha'in hi aatna.” Ya inalinal Philip ta humgop ta mi'yibun ay hiya, at hinumgop.

³² Ya henen Hapit Apo Dios an binahana ya hiyah te inalinalina:

“Hiya ya umat hinan kalnilun iyuyda golton,

ya umat goh hinan uyaw an kalnilun adi munheheh hi unda anon di dutdutna ti un umu'ugong. §

³³ Ya bainonda Hiya,
ya adi nahamad di panumalyaandan Hiya
ti ta'on un mid baholna ya moltaonda Hiya damdama.

Ya adi mabalin an ma'ulgud hinan holagna ti mi'id,

ya pogpogonda nan ataguanah tun luta.”*

³⁴ Ya imbagan din lala'in Philip di, “Hay pohdon nan propeta an hapiton—hay odolna, unu hay udumnah tagu?” ³⁵ Ya ente'an Philip enen nitudo' an nangul'ulgud, ya inulgudnan amin di Maphod an Ulgud hi aat Jesus.

³⁶ Ya olog di nunlulugananda ya naluhdah nan way danum. Ya inalinal din lala'iy, “Dayay danum! At mabalin nin hi unna' mabonyagan?”

³⁷ Ya inalinal Philip ay hiyay, “Un ay umannung an kulugom ya atonta.”

§ 8:32 Isa. 53:7. * 8:33 Isa. 53:8.

Ya tembalna an inalinay, “Umannung an kulo-
lugo' an hi Jesu Kristuy Imbaluy Apo Dios!”†

38 Ya impadinong ne han lala'iy kalesana,
at limmahundan duwa, ya gimmawadah nan
danum, ya binonyagan Philip hiya. 39 Ya unat
goh dimma'alda ya himbumagga ya enekak nan
Na'abuniyanan an Lennawah Philip ta aggyuy tin-
nig din lala'i. Ya innayun den nabagtun lala'in im-
muy hi abungna, ya ma'am'amlong. 40 Ya aggyuy
inamtan Philip ya wadah nan ohan babluy an ad
Azotus. Ya intadunan lene'od nan abablubabluy
an mangul'ulgud hinan Maphod an Ulgud an hay
aat Jesus ta nangamung dimmatong ad Caesarea.

9

*Hay Kimmulugan Saul**

(Ac. 22:3-16; 26:9-13)

1 Timmemotemod hi Saul hi pamhodnan
mangipapatoy hinan tatagun Apu tu'u. Ya
immuy hinan Nabagtun Padid Jerusalem
2 ta impiyammanay tudo' an ipattignah nan
a'ap'apun di Hudyuh nan a'amu'amungandad
Damascus, ta wa ay di ah'upanah nan linala'i unu
binabain nangunud hinan intudun Apu tu'u ya
nundopapda dida ta iyuyda didad Jerusalem an
ibalud.

3 Ya unat goh magadyuh da Saul hi ad Damascus
ya wada han mumbenang ad dayan ay ilat, ya
himumagga ya benenanganay wadan Saul. 4 At

† 8:37 Heten verse ya mi'id hinan udumnan nabayag an nali'up
an pepel. * 9: Mid mapto' ya na'at hidin 35 A.D.

natu" in hi Saul, ya dengngolna han himmapit an inalinay, "Saul! Goh ta paligligatona' ay he"a?"

⁵ Ya tembal Saul an inalinay, "Hay ngadanmu, Apu?"

Ya inalinay, "Ha" in hi Jesus an paligligatom!

⁶ At tuma'dog'a ta umuy'ah nan babluy, at waday mangitudun he"ah atom." ⁷ Ya an amin din linala' in nitnud ay Saul ya timmata'dogda an mano'olda ti dengngolda din himmapit, mu adi mattig. ⁸ At unat goh timma'dog hi Saul ya diniatnay matana, mu adi mittig, at pendongda hiyah engganay dimmatongdad Damascus. ⁹ Ya tuluy algaw di agguay nitnittigan din matana, ya din agguyna nangnanganan ya imminuman.

¹⁰ Ya wah did Damascus han lala' in kimmulug ay Jesus an hi Ananias. Ya paddungnay nun' enap, ya inalin Apu tu' un hiyay, "Ananias!"

Ya tembalnan inalinay, "Ngadan ne, Apu?"

¹¹ Ya inalin Apu tu' un hiyay, "Umuy'ah nan alyondan Kalatan Ma'andong, ya nundapuh'ah abung Judas ta hanhanam heden tagun iTarsus an hi Saul ti wah di an munluwalun Ha" in. ¹² Ti paddungnay nun' enap, ya tinnig da'a, Ananias, an immuy, ya eneh'am di ngamaymun hiya ta na'aan din bulawna."

¹³ Ya tembal Ananias an inalinay, "Oo, Apu, mu do'ol di tataguh nangngola' hi nangul'ulgud hi aat nen lala' in nidugah di nangatnah nan tatagum ad Jerusalem! ¹⁴ Ya ten immalih tud Damascus an inodnana din tudo' an impiyammanah din a'ap'apun di papadid Jerusalem ta way atonan mampap an amin hinan tagun manguud ay He"a!"

¹⁵ Mu inalin Apu tu'un hiyay, “Oo, mu umuy'a damdama ti hiya goh di pento"uh baal'u ta way atonan mangipa'innilah nan aat'uh nan Hentil, ya hinan a'alida, ya hinan holag Israel an Hudyu goh ¹⁶ ti ipa'innila' ay hiyay aat di ipaligligatana goh ti nan pangunudanan Ha"in.”

¹⁷ At immuy hi Ananias, ya himmigup eden abung, ya wah dih Saul, at eneh'anay ngamaynan hiya, ya inalinay, “Agi' Saul! Hi Apu tu'un hi Jesus an Hiya din numpattig ay he"ah nan kalatah din umaliam hitu ya Hiya goh di nannag ay ha"in ta way aton di matam an mittig, ya miyodol ay he"a nan Na'abuniyanan an Lennawa.” ¹⁸ Ya himbunmagga ya wada han nagah an nalpuh matan Saul an umat hi lahip, at mittig di matana mahkay, at numpabonyag. ¹⁹ Ya unat goh nangan ya numbanggad din bi'ahna tuwali.

Hay Nangulgudan Saul hi Aat Jesus hidid Damascus ya ad Jerusalem

Ohay duminggu nin hi nidduman Saul hinan kimmulug ay Jesus hi ad Damascus. ²⁰ Ya intadunan immuy hinan abablubabluy hinan ahimbahimba'an di Hudyud Damascus, ya ente"anan nangulgud hinan aat Jesus an Hiya ya immannung an Imbaluy Apo Dios!

²¹ Ya manoh'adan amin din nangngol, ya inaliday, “Undan bo'on hete din tagun numpamatoy hidin kimmulug ay Jesus ad Jerusalem? Ya undan goh bo'on hiya din immalin nampap hinan kimmulug ay Jesus hitu ta inyuynah din a'ap'apun di papadi?”

²² Mu gun na'udman di abalanan Saul an mangulgud hinan aat Jesus, at intudunan hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya umameh di aat nan panudtuduna, at mid olog din Hudyun nunhitud Damascus an nambal hinan hapitna.

²³ Naluh di do'ol an algaw[†] ya na'amungday Hudyud Damascus ta nunhahapitdah atondan mamatoy ay Saul. ²⁴ Mu waday nangihudhud ay hiyah nan hinahapit din Hudyuh atondan hiya. At a'alga'algaw ya amahdomahdom ya gunda immuy an mumbota' ay hiyah nan apantapantaw din allup den babluy ta way atondan mampap ay hiyah un maluh ta patayonda. ²⁵ Mu wa han ohan nahdom ya binadangan din intudtuduwana hiya, at inittuda hiyah nan bu'ung, ya gina'danda ta inuy'uydah nan pangngel di allup ta way atonan lumayaw.

²⁶ At immuy hi Saul ad Jerusalem[‡] ta niddum hidin kimmulug hidi. Mu timma'otdan amin ay hiya ti adida kulugon an hiya ya kimmulug goh ay Jesus. ²⁷ Mu binadangan Barnabas hiya, at inyuynah nan a'apostoles. Ya inulgud Barnabas hinan a'apostoles an numpattig ya ni'hapit hi Apu Jesus ay Saul hinan dalan ad Damascus, ya imbaagna goh di anatulid Saul an nangul'ulgud hi aat Jesus hi ad Damascus. ²⁸ At unat goh ininniladay aatna ya inabulutda hiyan middum ay dida. Ya immuy hinan ahigihigib ad Jerusalem an mid ta'otnan nangul'ulgud hinan aat Apu tu'un hi Jesus. ²⁹ Ya ni'hapihapit hi Saul hinan Hudyun hapitday iGreece, ya ni'yohhong ay dida, mu

[†] **9:23** Mid mapto' ya na'at hidin 35-38 A.D. [‡] **9:26** Mid mapto' ya na'at hidin 38 A.D.

pinadahda goh an mamatoy ay hiya ti pinahiwdah ne han inalinan aat Jesus. ³⁰ Ya unat goh inilan nan i'ibban Saul an hinahapit nan Hudyun mamatoy ay hiya at nitnuddan Saul ad Caesarea ta way inatnan numbanggad hi abungnad Tarsus. §

³¹ At mid al'alih an amin hidin kimmulug an na'amu'amung hinan tulun provincia an ad Judea, ya ad Galilee, ya ad Samaria. Ya binadangan nan Na'abuniyanan an Lennawa dida, at immongol di pangulugda, ya gunda dumo'ol, ya e'gonandah Apu tu'u.

Hay Inayan Peter hinan Tatagun Jesus ad Lydda ya ad Joppa

³² Immuy lene'od Peter an amin din babluy an wadan nan kimmulug, ya immuyna goh hinamad nan kimmulug ad Lydda. ³³ Ya inah'upanah di han lala'in hi Aeneas an nadahay an waluy tawon di aid di olognan bumangon. ³⁴ Ya inalin Peter ay hiyay, “Aeneas, ipa'adaog da'an Jesu Kristu! At tuma'dog'a, ya linu'utmuy nolo'am!” At natana'dog hi Aeneas. ³⁵ Ya tinnig an amin din tatagud Lydda ya ad Sharon heden na'at, at kimmulugda goh ay Apu tu'u.

³⁶ Ya wada han babaid Joppa an kimmulug ay Jesus an hi Tabitha, ya hay ngadanah nan hapit di iGreece ya hi Dorcas.* Ya maphod di gunna aton hi abigabigat ti badabadangana nan nun'awotwot. ³⁷ Ya henen gutud ya nundogoh

§ 9:30 Mid mapto' ya na'at hidin 38-43 A.D.

* 9:36 Hay pohdonan ibaga ya *ulha*.

henen babai, ya natoy. Ya emmohda, ya impalo'dah din kuwaltuh nan miyadwan galadu.

³⁸ Ya neheggon heden babluy an natayanah ad Lydda. At unat goh dengngol din kimmulug ay Jesus ad Joppa an wah Peter ad Lydda ya henagday duwah linala'i ta umuyda awiton hiyan inaliday, "Padutu'am ni' ahan an mi'yalin da'mi!"

³⁹ At nitnud hi Peter ay dida.

Ya unat goh dimmatongdah di ya initnud-dah Peter hinan miyadwan galaduh nan wadan di natoy. Ya an amin din nun'abalun binabain wadah di ya lene'wohdah Peter an ahikik-ilada, ya nun'ipattigdan hiya din lubung an inamma'amman Dorcas hidin amataguna.

⁴⁰ Ya pinakak Peter didah nan kuwaltu, ya nunhippi ta nunluwalun Apo Dios. Ya unat goh nalpah ya nunhaggung eden natoy, ya inalinay, "Tabitha, bumangon'a!" At linitagnay matana, ya tinnignah Peter an bimmangon, ya inumbun.

⁴¹ At pendong Peter hiya ta ipata'dogna. Ya inayagana din i'ibban Tabitha an kimmulug ya din nun'abalu ta impattignan didah Tabitha an timmagu. ⁴² Ya nundongol hi an amin ad Joppa heden na'at, at do'olday tataguh kimmulug ay Apu tu'u. ⁴³ Ya nihihinnad Joppa hi Peter hi abung Simon an hay tamuna ya mun'am'ammah lalat.

10

Hay Nangabulutan nan Hentil ay Jesu Kristuh Nitaguanda

Hay Nummangilian Cornelius ay Peter

¹ Wada han lala'in nunhitud Caesarea an hi Cornelius an apun di hinggahut an tindalud Rome, ya hay ngadandan Himpampun an i'Italy.

² Hi Cornelius ya Hentil, mu natugun ahan, ya e'gonandan hina'amah Apo Dios, ya ongol di gohgohnah nan nawotwot an Hudyu, ya impa'enghanan munluwalun Apo Dios. ³ Ya wa han ohan algaw hi alas tres hi napuyaw ya ay ihunay un nolo', ya enenapna han anghel Apo Dios. Ya inhamhamadnan nannig, ya himmigup henen anghel hi wadana, ya inalinan hiyay, "Cornelius!"

⁴ Ya timma'ot hi Cornelius, ya mano'ol an nannig hinan anghel, at inalinay, "Hay pohdom, Apu?"

Ya inalin din anghel di, "Inabulut Apo Dios din nunluwaluam ay Hiya, ya tinnigna goh din ingogogohgohmuh nan nun'awotwot. At henen inatmu ya aggyu inaliwan Apo Dios, at ibollohna ta waday honogonan he"ah mangulgud hi aatna.

⁵ At ad ugwan ya honogom di linala'i ta umuydad Joppa ta umuyda ayagan han lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter. ⁶ Hiya ya wah dih nan abung Simon hinan way pingit di baybay an hay tamuna ya mun'ammah lalat."

⁷ Ya unat goh nalpah di ni'hapitan nan anghel ay hiya ya nakak. Ya inayagan Cornelius din duwah nan linala'in tagalana ya ohah din tindalunan na'attugun an baalna. ⁸ Ya inulgudnan dida din tinnigna, ya hennagna dida ta immuydad Joppa.

⁹ Ya hidin nabiggat hidin nuntongay algaw an na'uy dumatong din hennag Cornelius hi ad Joppa ya nipaddeh ya immuy hi Peter hinan

atap di abung an umuy munluwalun Apo Dios. ¹⁰ Ya awni ya himminaang hi Peter, at penhodna ahan an mangan. Ya heden pangidadaanandah nan ma'an ya paddungnay nun'enap hi Peter. ¹¹ Ya tinnignad dayan nibughul, ya wada han paddungnay damunan uloh an mun'ul'ullay an mun'ohop hinan wadana an nun'aga'dan nan opat an duguna. ¹² Ya tinnigna an waday numbino'ob'on an a'animal hitun luta. Wadaday opat di hu'ina, ya ulog di udumna, ya hamuti goh di udumna an paniawon di Hudyun ihda. ¹³ Ya wa han himmapit an inalinay, "Peter, tuma'dog'a ta paltiom di pohdom an ihda!"

¹⁴ Mu inalin Peter di, "Apu, adi'! Ti aggu'y'u inih'ihday umat hitu ti paniaw ay da'min Hudyu!"

¹⁵ Ya inalin goh din himmapit ay hiyay, "An amin di alyon Apo Dios hi maphod ya adim paniawon." ¹⁶ Ya numpitluy nangalyanan Peter ya un mahkay maguyud din uloh hi ad daya.

¹⁷ Ya ninomnonomnom Peter di aat di ibalanan de han tinnignan paddungnay enenapna. Ya otog di punnomnomana ya impa'innilan din tataguy wadan di abung Simon hidin hennag Cornelius, at immuydah nan way pantaw di abung, ya timma'dogdah di. ¹⁸ Ya nun'alida ta hanhanandah un wah di nan mungngadan hi Simon Peter.

¹⁹ Mu wagwadah dih nan atap hi Peter an numomnonomnom hi aat di ibalanan de han paddungnay enenapna. Ya inalin nan Na'abuniyanan an Lennawan hiyay, "Wadadah dih dola han tulun linala'in manganap ay he'a. ²⁰ At mala"uy'a ta lumahun'a. Ya adi'a mun'od'od

an mitnud ay dida an ta'on hi unda Hentil ti Ha'in di nannag ay dida.”

²¹ At limmahun hi Peter, ya immuy ay daden linala'i, ya inalinan diday, “Ha'in henen anaponyu. Anaad ta immali ayu?”

²² Ya inaliday, “Hennag da'min apumin hi Cornelius an mumpapto' hinan hinggahut an tindalu, ya maphod an tagu an nahamad di pangulugnan Apo Dios, ya e'gonan an amin di Hudyu hiya. Ya inalín nan anghel ay hiya ta ipa'ayag da'ah dih abungna ta donglonay itudtudum.” ²³ At pahgopon Pedro dida ta umiyanda.

Ya unat goh nabiggat ya ni'yuy da Peter ya din udumnan kimmulug ad Joppa hidin nun'ayag ay dida. ²⁴ Ya hi nabiggat goh ya dimmatongdad Caesarea. Ya wah dih Cornelius, ya nan tutulangna, ya din udum an liligwanan hohoddonda dida. ²⁵ Ya unat goh himmigup hi Peter hinan abung ya dinamun Cornelius, ya nunhippíh inayunganah pange'gonanan Peter. ²⁶ Mu impata'dog Peter hiyan inalínay, “Tuma'dog'a ti unna' tagu ya anggay!”

²⁷ Ya himmappihappitanda eden humgopandah nan abung, ya tinnig Peter an do'olday tatagun na'amung. ²⁸ Ya inalín Peter ay diday, “Inilayun paniawonmin Hudyuh un ami mi'hapít unu pimangilih nan Hentil. Mu impa'innílan Apo Dios ay ha'in an ta'on hi unna' Hudyu ya midduma' hinan malgom an tagu. ²⁹ At hiyaat un hidih din impa'ayaga' ya agguya' nun'od'od an umalín da'yun Hentil. Mu pohdo' an innílaon di dumalat hi nangipa'ayaganyun ha'in.”

³⁰ Ya inalin Cornelius ay hiyay, “Hidin naluh di tuluy algaw hidin at hitun olas an alas tres ya nunluwalua' ay Apo Dios hituh abung. Ya himbumagga ya wada han lala'in timma'dog hi inayunga', ya din lubungna ya mumbenang. ³¹ Ya inalinan ha" in di, Cornelius! Dengngol Apo Dios din nunluwaluam ay Hiya, ya tinnigna goh din inggohgogohgohmuh din nun'awotwot, ya adina ahan al'alliwan henen maphod an inatmu. ³² At honogom nan linala'i ta umuydad Joppa ta ipa'ayagmu han lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter an wadah abung Simon an hay tamuna ya mun'am'ammah lalat an hay abungna ya wah nan pingit di baybay. ³³ At hiyanan nunnaudo' an nangipa'ayag ay he"a. Ya maphod ahan ta immali'a ta wada tu'uh tun amin, ya wada goh hi Apo Dios ay ditu'un na'amung hitun mundongol hi immandal Apu tu'uh ibabbaagmun da'mi.”

Hay Nun'ulgudan Peter ay da Cornelius

³⁴ Ente"an Peter an nun'ul'ulgud, ya inalinay, “Ad ugwan ya inila' an immannung an numpapaddung di pamhod Apo Dios hinan tatagu! ³⁵ Ti an amin nan tatagun numbino'ob'on di babluyda ya gulat ta e'gonandah Apo Dios ya ihamadday ato'atonda ya abuluton Apo Dios di iddumandan Hiya! ³⁶ Inilayu din Hapit Apo Dios an impa'innilanan da'min Hudyuh aat nan Maphod an Ulgud an hay alenggopan tu'un dimmalat hi Jesu Kristu an Apun an amin di tagu. ³⁷⁻³⁸ Hi John ya intudunay aton di tatagun mabonyagan, ya inilayun unat goh nalpah din ina'inatna ya ente"an Jesus an iNazareth an nuntudtuduh nan

Provinciad Galilee, ya an amin hinan babluy di Hudyuh nan Provinciad Judea ya hiyay nuntudtuduwana goh. Inilayu goh an hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyo'odol ay Jesus, at nidugah di abalinana. Ya lene'odna nan abablubabluy, ya maphod di ina'inatna, ya an amin din nangidatan di diyabluh ligat ya impa'adaogna ti wan Hiyah Apo Dios. ³⁹ At da'miy ihtigunah nan ina'inatnad Jerusalem ya hinan udumnah nan abablubabluy an nunhituwan di Hudyu. Ya pinatoyda Hiya ti inlanhadah nan krus. ⁴⁰ Mu din atlun di algawnah natayana ya minahuan Apo Dios, at timmagu. Ya impattig Apo Dios Hiyah da'mi ya hinan udumnan tatagu. ⁴¹ Ya aggyu numpattig hi an amin hi tatagu an un anggay da'min pepento'nah ihtiguna ti heden namahuana ya ne"ane"an amin Hiya. ⁴² Ya mi-nandal da'mi ta umuymi itudtuduh nan tataguy aatna, ya ipa'innilami goh an Hiyay makulug hi pento' Apo Dios hi munhumalyah an amin hi tagu, ya ta'on un hinan nun'atoy. ⁴³ Ta'on un an amin din propetan Apo Dios ya imbaagdan amin di aatna an invaliday ma'aliwan di bahol di tagun kumulug ay Kristu.”

Hay Niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Hentil

⁴⁴ Otog di punhaphapitan Peter ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan amin hinan nangngol enen inul'ulgudna. ⁴⁵ Ya manoh'a din Hudyun nangunud ay Jesus an nitnud ay Peter an nalpud Joppa, ti hennag Apo Dios

nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyodol hinan Hentil goh ⁴⁶ ti dengngoldan nonong ya himmapitdah nan numbino'ob'on an bo'onda hapit, ya hinapitday anabagbagtun Apo Dios. Ya inalin Peter hidin nitnud ay hiyay, ⁴⁷ “Daten Hentil ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida an umat ay ditu'u! At undan way mangipawah abonyagandah nan danum?” ⁴⁸ At minalandana dida ta way atondan mabonyagan hinan ngadan Jesu Kristu. Ya unat goh nalpah ya impa'udda hiya ta mihinan didah ta'on hi manghan humimbulan.

11

Hay Nun'ulgudan Peter hinan Tatagud Jerusalem hi Na'na'at

¹ Dengngol nan a'apostles ya nan udumnan nangunud ay Jesus hinan Provinciad Judea di nangulugan nan Hentil hinan Hapit Apo Dios. ² At unat goh numbangngad hi Peter ad Jerusalem ya pinahiw daden Hudyun kimmulug an agguy nangaliw hinan aat di kugit, ³ at inalidan hiyay, “Goh ta mangilion da'ah nan agguy nipakugit an Hentil, ya ne"ane"an'an dida, ya adim paniawon?”

⁴ At inulgud Peter an amin di aatna an ente"anah din hopapnan ta nangamung di angunuhan inalinay, ⁵ “Hidih din wada' ad Joppa ya nunluwalua' ay Apo Dios, ya paddungnay nun'enapa' ti tinnig'u han ay ihunay damunan uloh an nun'ago'dan di duguna, ya nun'ul'ullay an na'uy'uy an nalpud daya, ya nedelloh ay ha"in.

⁶ At inhamhamad'un nannig hidin nittu, ya waday numbino'ob'on an a'animal hi inalahan, ya wada goh di udumnah umadap hinan luta an umat hi ulog, ya hamutiy udumna goh. Mu an amin hana ya paniawon tu'un ihda. ⁷ Mu wada han himmapit, ya inalinay, Peter, tumadog'a ta paltiom ta waday ihaangmuh ihdam!

⁸ Ya tembal'u an inali' di, Apu, adi' ahan! Ti aggyu'u inih'ihday umat hitu ti paniaw ay da'min Hudyu!

⁹ Ya henen hapit an nalpud daya ya inalina goh ay ha" in di, An amin di alyon Apo Dios hi maphod ya adim paniawon. ¹⁰ Ya impitlunan nangalih un'u ihda ti adi paniaw ya un mahkay maguyud din uloh an nipatulud daya. ¹¹ Ya eden naguyudana ya dimmatong eden abung an wada' din tulun linala'in nalpud Caesarea an nahnag hi mangayag ay ha" in. ¹² Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan ha" in ta mitnuda' ay dida an adia' mun'ad'adi. Ya nitnudda goh din onom an i'ibba tu'un ha" in ta immuy amid Caesarea, ya hinumgop amih abung Cornelius. ¹³ Ya inul'ulgud Cornelius di aat din tinnignan anghel an timma'dog hinan abungna an nangalin hiyay, Honogom nan linala'i ta umuydad Joppa an mangayag hinan lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter ¹⁴ ta itudtudunay abaliwan ta way atonyun hina"aman mabaliwan. ¹⁵ Ya unat goh nalpah din inulgud Cornelius ya nuntudtuduwa', ya niyodol din Na'abuniyanan an Lennawan dida an umat hidin na'at ay ditu'uh din hopapna! ¹⁶ Ya ninomnom'u din inalin Apu tu'u an inalinay,

Hi John ya hay danum di imbonyagna,
mu da'yu ya mabonyagan ayuh nan
Na'abuniyanan an Lennawa.*

17 At wa ay ta indat Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyo'odol hinan Hentil an umat hi nangipiyodolanan ditu'un Hudyuh din nangulugan tu'un Jesu Kristu at undan way biyang'un mangiyadih nan pohdon Apo Dios?"

18 Unat goh dengngoldah nen inalin Peter ya indinongdan mamahal ay hiya, ya hinapitday anabagtun Apo Dios an inalday, "Un ay umat hinaat abuluton goh Apo Dios an muntutuyu nan Hentil hi baholda ta way atonda goh an mi'tagun Hiyah munnonnong!"

Hay Aat di Tatagun Jesus ad Antioch†

19 Hidin namatayandan Stephen di nete"an di nipaligligatan din kimmulug ay Jesus, at niwa'atda. Ya immuy di udumnad Phoenicia, ya ad Cyprus, ya ad Antioch ta nuntudtududah nan Maphod an Hapit Jesus hinan i'ibbadan Hudyu ya anggay. 20 Mu din udumnan kimmulug ay Jesus an iCyprus ya din iCyrene an immuy ad Antioch ya inul'ulgudday Maphod an Ulgud an hay aat Apu tu'un hi Jesus hinan Hentil. 21 Ya indat Apo Dios di abalinanda ta way inatdan nuntudu, at do'ol di tatagun nangipogpog hinan ugalidan nappuhi ta kinulugdah Apu tu'u.

* **11:16** Mat. 3:11. † **11:18** Do'ol di siudad eden gutud an mungngadan hi Antioch ti waday himpulu ta onom. Heten ad Antioch ya kapitulyun di Provinciad Syria (hinan Ac. 13:13 ya nitudo' di oha goh an Antioch an wah nan Provinciad Pisidia).

²² Ya henen na'na'at ya na'ulgud hinan kim-mulug ay Jesus an ma'amu'amung ad Jerusalem, at hennagdah Barnabas ta immuy hi ad Antioch an nanamad hi aatna. ²³ Ya unat goh dimmatong hi Barnabas ad Antioch ya tinnignay nangipadutu'an Apo Dios hinan tataguh di. Ya mun'am'amlong, at tinuguna goh dida ta ihamad-day pangulugdan Apu tu'u ta Hiya ya anggay di unudonda. ²⁴ Ya maphod an taguh Barnabas, ya nahamad di pangulugnan Apu Jesus, ya ongol di badang nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya. At dumalat hiya ya dimmo'olday tatagun niddum an kumulug ay Apu tu'u.

²⁵ Ya immuy goh hi Barnabas ad Tarsus ta way atonan mangah'up ay Saul.‡ ²⁶ Ya unat goh inah'upana ya initnudna hiya ta immuydad Antioch. Ya ohay tawon di nihinandah di, ya ni'yamu'amungdah nan tatagun Jesus, ya do'odo'olday tataguh intudtuduwanda. Ya nan i'Antioch an nangulug ay Jesus di nahhun hi nginadnanda ta Kristiano.

²⁷ Heden nihinandah di ya waday udumnan propetan nalpud Jerusalem an immuy ad Antioch.§ ²⁸ Ya waday ohan didan hi Agabus di ngadana, ya timma'dog hidin na'amunganda, ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway hapi-tona an mawaday batel an amin hitun lutah udum hi algaw. Henen hinapitna ya nipa'annung hidin nun'alian Claudius.* ²⁹ Ya nidugah di ligat din kimmulug ay Jesus hidid Judea ti nan batel,

‡ **11:25** Mid mapto' ya na'at hidin 43 A.D. § **11:27** Mid mapto' ya na'at hidin 43-44 A.D. * **11:28** Hay nun'aliana ya hidin 41-54 A.D.

at din kimmulug ad Antioch ya nunhahapitda ta impiyudan amin di mabalin hi ibadangdah nan i'ibbadad Judea. ³⁰ At impiyuyda din ibadangan pihhun da Barnabas ay Saul, ya indatdah din a'apun di tatagun Jesus hidi.

12

Hay Nangipaligligatan nan Alin hi Herod hinan Kimmulug

Hay Nangipaligligatan Herod ay Jacob

¹ Hede han nundedehhanan den na'na'at ya ente'an Herod* an alin nangipaligligat hinan udumnan Himpampun an Tatagun Jesus. ² At impapatoynah Jacob† an iban John an hay hanggap di namatoyda.

Hay Nangipaligligatan Herod ay Peter

³ Ya unat goh tinnignan pohdon di Hudyuh nen inatna at impadpapna goh hi Peter. Ya hay na'atana ya hidin Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay.‡ ⁴ Ya unat goh impadpapnah Peter ya impibaludna, ya himpulu ta onom di tindaluh nun'adug ay hiya, mu hin'o'patday mahinhinukat an mun'adug. Ya wada han ohan algaw eden hindumingguh Behtah Punnomnoman nan Hudyuh Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu,§ ya hay ninomnom Herod ya awni ta malpah

* **12:1** Nan Alin hi Herod Agrippa I (37-44 A.D.) an ap'apun din Alin hi Herod an Nidugah (37-4 B.C.) an nangipadah an namatoy ay Jesus hidin nitungawana. † **12:2** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **12:3** Henen behta ya gun ma'at hi Nisan/Abib 15-21 (unu March-April). § **12:4** Unu Nisan/Abib 14.

heden behta ya unna ipabuhu' hi Peter ta mahumalyah nan hinagang di tatagu ya unna ipapatoy.

⁵ At nibabalud hi Peter, mu gun iluwaluan nan kimmulug ta ipapto' Apo Dios hiya.

⁶ Hi mabiggat di pangipabuhu'an Herod ay Peter, mu heden nahdom ya nolo' hi Peter hinan numbattanan di duwah tindaluh mun'adug. Ya waday duwah bangkeleng an imbangkelengdan hiya, ya wadada goh di tindalun nun'adug hinan pantaw den baludan. ⁷ Ya himbumagga ya wadahan anghel Apu tu'uh awadan Peter, at napatalan heden kuwaltun nibaludana. Ya inwogotnah pu'ol Peter ta bimmangon, ya inalinay, "Ginalom an bumangon!" Ya himbumagga ya nagah din bangkeleng hi ngamayna.

⁸ Ya inalin din anghel ay hiyay, "Munlubung'a, ya nunhapatus'a, ya innalmu nan jacketmu, ya nitnud'an ha'in!" ⁹ At nitnud hi Peter ay hiya, ya pimmitawdah nan baludan. Mu agguy inilan Peter hi un immannung henen inat di anghel ti hay ninomnomna ya un mun'en'enap. ¹⁰ Ya iniwanganday hopap di titindalun mun'adug, ya nan miyadwa goh, ya unda datngan nan gumo'an tangob di pantaw hinan kulhan miyuy hinan babluy. Ya nonong ya nibughul heden tangob, at bimmuhu'dah nan kalata. Ya heden nundaldalanandah nan kalata ya himbumagga ya mi'id din anghel.

¹¹ Ya inilan mahkay Peter an agguy nun'enap, ya inalinah nomnomnay, "Makulug heten na'na'at! Ti hay inat Apu tu'u ya hennagnay anghelna ta baliwana' hinan aton Herod ya nan ninomnom di Hudyuh atondan ha'in!"

¹² Unat goh inninlanay aatna ya immuy hi abung da Mary an hi inan John Mark. Ya wah diday do'ol hi tatagun munluwalun Apo Dios. ¹³ Ya kinulkug Peter din pantaw, ya immuy din tagalan babai an hi Rhoda di ngadanan nannig ay hiya. ¹⁴ Ya unat goh dengngolna nan himmapit ya inilanan hi Peter, ya ma'am'amlong, at inaliwanan nangibughul hidin pantaw, ya timmagtag an numbanggad an mangalih, “Wah dih Peter hinan pantaw!”

¹⁵ Mu inalin din tataguy, “Nabongang'a!”

Mu ni'hongngel an nangalih, “Makulug an wah di!”

Ya inaliday, “At un mah banigna!”

¹⁶ Ya kimmulkukulkug hi Peter, ya la'tot ya imbughulda din pantaw. Ya unat goh tinnigdah Peter ya manoh'ada. ¹⁷ Ya pinapan Peter dida ta duminongda, ya inul'ulgudnay inat Apu tu'un nangipabuhu' ay hiyah din baludan. Ya inalinay, “Ul'ulgudonyuh te ay Jacob* ya din udumnan i'ibba tu'u.” Ya tinaynana dida ta immuy hinan pohdonan ayan.

¹⁸ Unat goh nawa'ah ya manoh'a din titindalun nun'adug, ya immulu'ulu'da ti mid iniladah wadan Peter. ¹⁹ Mu impa'anap Herod hiya, mu mid inah'upanda. Ya impahumalyana din titindalun nun'adug, ya impapatoyna dida.

Ya immuy hi Herod ad Caesarea hinan Provinciad Judea an nunhitu.

Hay Natayan nan Alin hi Herod†

* **12:17** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. † **12:19** Natoy hidin 44 A.D.

²⁰ Waday inat nan tatagud Tyre ya ad Sidon, at hiyaat un bimmungot nan Alin hi Herod ay dida. Mu nan babluy an nunhituwan Herod di gunda pangngalan hi ononda, ya alyonday mid mapto' ya ipawanay pangngalandah ononda. At ninomnomdan umuy mi'hapit ay Herod ta way atonan ma'udyaan. At immuyda ni'hapit ay Blastus an mun'endog hinan palasyun den ali, ya inalu'alu'da hiya ta way atonan mangibagan Herod hi pi'hapitanda. At immuy hi Blastus ay Herod, ya inabulutna.

²¹ At intulagnay algaw hi pi'yamunganan dida ta munhahapitda. Ya unat goh nadatngan heden algaw ya inlubungna din maphod an lubung di ali, ya inumbun hinan tronona, ya ni'hapit hinan tatagu. ²² Ya bimmugawda din tatagun inoliday, "Bo'on taguh ne han humapit ti nalpud abuniyan an madayaw!" ²³ Ya agguay inhingal Herod din tatagun mundayaw ay hiya, ya agguyna inalin diday, "Hi Apo Dios ya anggay di madayaw!" At himbumagga ya nundoghon nan anghel Apu tu'uh Herod, at na'langan di putuna ta nunhubhubday putuna ta nabut, ya natoy.

²⁴ Ya gun niwa'at din Hapit Apo Dios, at do'ol di tatagun nangunud.

²⁵ Unat goh lempah da Barnabas ay Saul di tamudad Jerusalem ya numbangngadad Antioch an initnuddah John Mark.

13

Hay Nahhun hi Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

Hay Napilian da Paul ay Barnabas an Umuy Muntudtuduh nan Abablubabluy

¹ Daden kimmulug ay Jesus ad Antioch ya wadan diday propeta, ya wada goh di muntudtuduh nan Tugun Jesus. Ya hay ngadanda ya hi Barnabas, ya hi Simeon (an nungngadan goh hi Niger), ya hi Lucius (an iCyrene*), ya hi Manaen (an ligwan din Alin hi Herod† hi a'ung'ungngada), ya hi Saul goh. ² Ya wada han ohan algaw an aggyuda nanganan hi pundayawandan Apo Dios, ya inalin din Na'abuniyanan an Lennawan diday, “Pento"u da Barnabas ay Saul hi puntamuo', at idatyuy haaddan nen tamu'.” ³ At unat goh nalpahdan nundayaw ay Apo Dios ya eneh'adah ulun da Saul ay Barnabas ta inluwaluanda dida ya unda honogon didan umuy muntudtudu.

Hay Inayan da Paul ad Cyprus‡

⁴ Impangulun nan Na'abuniyanan an Lennawa da Barnabas ay Saul an immuy ad Seleucia, ya numbangkadan immuy ad Cyprus. ⁵ Ya dimma-tongdad Salamis, ya inul'ulgud nan Hapit Apo Dios hinan ahimbahimba'an di Hudyu. Ya ni'yuy goh hi John Mark an baalda.

* **13:1** Hay kulugon nan udum ya hiya ya hi Dr. Luke. Mu bo'on nin ti ad Antioch hinan Provinciad Syria nin di nalpuwan Dr. Luke. † **13:1** Hi Herod Tetrarch Antipas (4 B.C.-39 A.D.). Hiyay numpapto' hinan Provinciad Galilee ya hinan Provinciad Perea, ya hiyay nangipapatoy ay Juan an Mumbonyag (Mat. 14:1-12; Mk. 6:14-29), ya hiyay ohan nunhumalyan Jesus (Lk. 23:7-12). ‡ **13:3** Na'at hidin 46-48 A.D.

6 Ya immuyda ta dina'puhday pogpog di ad Cyprus ta engganay nidatongdad Paphos, ya inah'upanda han Hudyun hi Barjesus an mumba'i. Ya inalinay hiya goh di ohah propeta, mu bo'on. 7 Mu ni'ligwa eden Gobelnadol enen babluy an hi Sergius Paulus, ya henen Gobelnadol ya nanginnilan tagu. Ya impa'ayagna da Barnabas ay Saul ta immuydan hiya ti penhodnan donglon di Hapit Apo Dios. 8 (Ya hay ngadan ne han mumba'i ya hi Elymas an hiyah ne pungngadan di iGreece.) Ya pinahiwna da Barnabas ay Saul, ya impadahnan mangali eden Gobelnadol ta adina kulugon nan Tugun Apo Dios. 9 Ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan Saul an Paul di ohah ngadana, ya ni'to"olan eden mumba'i, 10 ya inalinay, "He"ay puntamuon di diyablu! Boholom an amin di maphod hi ugali, ya ibalbalim nan numbino'ob'on an nun'appuhih nan tatagu, ya layalayaham nan Maphod an Tugun Apu tu'u! 11 At moltaon da'an Apo Dios ta mabulaw'a, at do'ol di algaw hi adim pannigan hi patal!"

Ya himbumagga ya adi mittig di matana, at umaya'ayag hi mamdong ay hiya. 12 Ya unat goh tinnig nen Gobelnadol di na'at ya kimmulug, ya manoh'ah din intudtudun da Paul an hay aat Apu tu'u ti nidugah di umal'alu'ana.

Hay Inayan da Paul ad Antioch hinan Provin-

ciad Pisidia§

¹³ Nunlugan da Paul ya nan i'ibbanah bangka, at tinaynandad Paphos ta immuydad Perga hidih nan Provinciadi Pamphylia. Ya tinaynan John Mark didah di ta numbanggad ad Jerusalem.

¹⁴ Ya tinaynanda goh ad Perga ta immuydad Antioch hidih nan Provinciadi Pisidia. Ya unat goh Habadu ya immuydah nan himba'an di Hudyu ta mi'dayawdan Apo Dios, at himmigupda, ya inumbunda. ¹⁵ Ya binahan nan a'ap'apun den himba'an nan udumnan inyuldin Moses ya din intudo' nan udumnan propetan Apo Dios. Ya unat goh nalpah ya inalin din a'ap'apuh nan abung ay da Paul di, "I'ibba, wada ay di itugunyu ya pohdonmin humapit ayuh tun tatagu."

¹⁶ Ya timma'dog hi Paul, ya impadinongna din tatagu, ya inalinay, "Da'yun a'agi' an Hudyu ya da'yu goh an Hentil an mange'gon ay Apo Dios, donglonyuh ten alyo'!" ¹⁷ Hi Apo Dios an dayawon tu'un Hudyu ya pento'na din o'ommod tu'u, ya hidin awadandad Egypt ya impado'olna dida. Ya la'tot ya impangulun Apo Dios dida ta taynandad Egypt ti nidugah di abalinana. ¹⁸ Ya inanuhan Apo Dios di ina'inatdan nappuhih din napat an tawon hidin nunle'le'dandah nan mapulun an mid nunhitu. ¹⁹ Ya impa'abaknan diday pitun numbino'ob'on an babluy ad Canaan, at indatna daden babluy ay didan tatagunah pumbabluyandah banohda.

§ **13:12** Hinan footnote di Ac. 11:19 ya nitudo' an waday himpulu ta onom an ciudad an mungngadan hi *Antioch* eden gutud. Ya nob'on nan Antioch an nitudo' hitu ti hiyah ne nan wah nan Provinciadi Pisidia an bo'on ad Syria.

²⁰ Ya nete"an de ta nangamung di opat di gahut di tawon ya han nabongle ta nangamung di nitungawan Samuel an ohan propeta, ya wadawaday pinilin Apo Dios hi mangipanuh ay dida.* ²¹ Ya imbagadan Apo Dios ta pillionay mun'alín dida,† at pinilin Apo Dios hi Saul an imbaluy Kish an holag Benjamin ta hiyay alida.‡ Ya napat di tawon di nun'alian Saul. ²² Ya inaan Apo Dios hiya ta inhukatnah David.§ Ya umat hituy inalin Apo Dios hi aat David:

Nipaddung di nomnom David an imbaluy Jesse ay Ha"ín

ti an amin di pohdo' ya hiyay atona.”*

²³ Ya innayun Paul an himmapit, ya inalinay, “Intulag Apo Dios di mamaliw hinan Hudyu, at hennagnah Jesus an ohah nan holag David ta hiyay mamaliw hinan tatagu. ²⁴ Mu din hopap di nuntudtuduwan Jesus ya wada goh hi John an nuntugun hinan tatagun Hudyu ta way atondan mangidinong an mabaholan ta mabonyaganda. ²⁵ Ya unat goh magadyuh malpah di tamun John ya inalinah din tataguy, Inila' an alyonyuy ha"ín di hodonyuh umalin mamaliw ay da'yu, mu bo'ona' ti nan mehnod ay ha"ín. Ya Hiya goh di muntudtudu, mu na'abbagbagtu ya un ha"ín an paddungnay adia' umdah himbutna ti na'ampaa' an tagu.”†

²⁶ Ya innaynayun goh Paul an himmapit an inalinay, “I'ibba' an holag Abraham ya da'yun

* **13:20** Hanan mumpanuh ya nitudo' di aatdah nan Liblu an Judges (Huwis). † **13:21** I Sam. 8:5, 19. ‡ **13:21** I Sam. 10:1. § **13:22** I Sam. 15:23, 26; 16:13. * **13:22** I Sam. 13:14. † **13:25** Jn. 1:20, 27; Mat. 3:11.

Hentil an mange'gon ay Apo Dios, ditu'uy nangipiyalian Apo Dios hinan Hapitna ta way aton tu'un mabaliwan! ²⁷ Agguy innilan nan tatagun numpunhitud Jerusalem ya nan a'ap'apudah un hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya mid goh iniladah aat di intudo' din propetan Apo Dios an bahabahaondah nan aHabababaduh gunda pundayawan ay Apo Dios an mangituduh aat Jesus. Ti hay inatda ya impa'annungda din intudo' din propeta ti minoltadah Jesus ta impapatoyda. ²⁸ Ta'on un mid baholnah pangidalatandah pamatayandan Hiya mu indoldoldah Pilate‡ ta impapatoyna. ²⁹ Ya unat goh impa'annungdan amin din inalin di Hapit Apo Dios hi ma'at ay Jesus ya enhopdah nan krus ta inlubu'da. ³⁰ Mu minahuan Apo Dios Hiya, ³¹ at numpattig hidin i'ibbanan nitnud ay Hiyah din nunle'le'danah din nalpuwanad Galilee ta nangamung ad Jerusalem. At ten ad ugwan ya diday mangitudtuduh nan tatagun i'Israel hi aat Jesus. ³²⁻³³ At hiyanan wah tu amin da'yu ta ulgudonmih te han Maphod an Ulgud ay da'yu an hiyah te din intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'uh din penghana an ten impa'annungnad ugwan ay ditu'un holagda ti minahuanah Jesus hi natayana. Hiyah ne goh di nitudo' hinan miyadwan Psalm an inalinay,

He"ay Imbaluy'u,

at ten ad ugwan ya Ha"in hi amam.”§

³⁴ Ya inalin goh Paul di, “At minahuan Apo Dios

‡ **13:28** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

§ **13:32-33** Psa. 2:7.

Hiya ta adi mapidwan matoy mahkay. Ya hiyah ne goh din hinapitnan inalinay,

Din intulag'un David an makulug

ya He"ay ipa'annungana ti ipadutu' da'a.*

³⁵ Ya wa goh han ohan nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,

Ha"in an un'unnud an baalmu

ya inila' an ipawam di apitayan di odol'u.†

³⁶ Ya bo'on hi David di penhodnah hapiton. Ti hi David ya inatnan amin din penhod Apo Dios hi atona ya un matoy, at inlubu'dah din lubu' din o'ommodna, at napitay. ³⁷ Mu din minahuan Apo Dios ya aggyu napitay. ³⁸ Hay pohdo' hi innilaonyun amin an da'yun i'ibba ya hi Jesus di dumalat hi a'aliwan di bahol an hiyah ne inulgud-min da'yu. ³⁹ At an amin di mangulug ay Jesus ya ma'aliwan an amin di baholna, an bo'on hay pangunudan hi Uldin Moses. ⁴⁰ At emayaanyu ta adi ma'at ay da'yu din inalin Apo Dios hidin propetanan invaliday,

⁴¹ Da'yun mamahal hinan Hapit Apo Dios ya aw-niat manoh'a ayuh ato',

mu adi ayu damdama kumulug an ta"on di mipa'innilan da'yuy ibalinana,

at hiyanan milahhin ayun Ha"in."‡

⁴² Unat goh pimmitaw da Paul ay Barnabas hinan himba'an di Hudyu ya inal'alu' din tatagu dida ta mumbangngadda goh hi mehnod an Habadu ta ulgudonda goh di udumna. ⁴³ Ya unat goh nabu'al an amin din tatagu ya nitnud

* **13:34** Isa. 55:3. † **13:35** Psa. 16:10. ‡ **13:41** Hab. 1:5.

din udumnan da Paul ay Barnabas an Hudyuy udum, ya Hentil di udum mu inunudday Uldin di Hudyu. Ya ni'hapit da Paul ay Barnabas ay dida ta inal'alu'da dida ta inaynayundan mangedenol hinan homo' Apo Dios ay dida.

⁴⁴ Nadatngan din nehnod an Habadun pundayawandan Apo Dios ya hi'itangan na'aminday tatagun de han babluy an immuy ta donglonday Hapit Apu tu'un intudun da Paul. ⁴⁵ Ya unat goh tinnig din Hudyu an do'olday na'amung ya ongol di immapaanda. Ya himmapit goh hi Paul, mu pinahiwday hinapitna, ya pinadngolanda hiya. ⁴⁶ Mu ta"on ya agguy timma'ot da Paul ay Barnabas, at invaliday, "Hay mahapul ya da'yun Hudyuy mahhun hi pangulgudanmih nan Hapit Apo Dios. Mu adiyu pohdon, at paddungnay da'yuy mummoltah odolyu, at adi ayu mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. At idinongmin mangitudun da'yu ta nan Hentil di pangituduwanmi.

⁴⁷ Ti hay immandal Apo Dios ay da'mi ya inalinay, Paddungnay da'yuy dilag di Hentil ti itudtuduwanyun amin nan tataguh nan abablubabluy hi aat di abaliwan."§

⁴⁸ Ya unat goh dengngol nan Hentil din hinapit da Paul ya immamlongda, ya ene'gonanda nan Hapit Apu tu'u. Ya an amin din pento' Apo Dios ta mi'tagudan Hiyah mid pogpogna ya kinulugda.

⁴⁹ Ya niwa'at nan Hapit Apu tu'uh amin hinan abablubabluy hidi. ⁵⁰ Mu tinudduwan din Hudyuy udumnah din a'ap'apudan den babluy ya din udumnan binabain nahamad di pangulugdan

§ 13:47 Isa. 49:6.

Apo Dios ta boholonda da Paul ay Barnabas. At pinaligatda dida, ya pinakakda didan den provincia. ⁵¹ At numpu'pu' da Paul ay Barnabas nan hupu' hi hu'ida ya unda taynan nan babluy ta ipattigdan nabaholan nan tataguh di, ya immuydad Iconium. ⁵² Mu ma'am'amlongda damdama din kimmulug an nataynan ad Antioch ti iniladay Hapit Apo Dios, ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.

14

Hay Inayan da Paul ad Iconium

¹ Umat hi na'at ad Antioch di na'na'at goh ad Iconium ti immuy da Paul ay Barnabas hinan himba'an di Hudyu, ya umal'alu' di nanapitda ta way inat nan do'ol an Hudyu ya nan Hentil an kimmulug. ² Mu waday udumnah din Hudyun aggyuda kimmulug, at tinudduwanda nan Hentil ta way inatdan ni'bohhol hinan kimmulug ay Jesus. ³ Ya nadnoy di nihinan din apostoles hidi, ya aggyuda timma'ot an nangitudtuduh nan aat Apu tu'u. Ya indat Apu tu'uy abalinandan mangat hi umipanoh'a ya nan udum ta panginnilaan nan tatagun makulug hanan itudtududa. ⁴ Ya nunggodwa nan tatagun den babluy ti inunud di udumna nan Hudyu, ya inunud nan udumna nan a'apostoles.

⁵ Ya nunhahapit din udumnan Hudyu, ya din Hentil, ya din a'ap'apudah atondan mamaligat hinan a'apostoles ta puntapada dida. ⁶ At unat goh ininnilan din a'apostoles di atondan dida ya limmayawda ta immuyda nunle'le'od ad Lystra ya ad Derbe an didanay babluy hinan Provinciad

Lycaonia. Ya nunle'le'odda goh hinan neheggon an bababbabluy. ⁷ Ya hidiy nangulgudandah nan Maphod an Ulgud hi aat Jesus.

Hay Inayan da Paul ad Lystra ya ad Derbe

⁸ Hidid Lystra ya wada han lala'in u'umbun an napiklud di hu'ina an nete"ah din nitungawanay agguyna dimmalanan, ⁹ ya dengngolnay inulgud Paul. Ya unat goh inilan Paul an waday pangulgugna at inilanan mabalin an umadaog di pikludna. At ni'to"olan ay hiya, ¹⁰ ya enlotnan nangalin hiyay, "Tuma"dog'a!" Ya himbumagga ya natanna'dog heden lala'i, ya dimmalan.

¹¹ Ya unat goh tinnig nan tataguy inat Paul ya ente"adan himmanahapit hi hapitdan Lycaonia an inaliday, "Daten immalih tu ya dios an numbalindah tagu!" ¹² Ya nginadnandah Barnabas ta hi Zeus* an ngadan di ohah nan dayawonda, ya nginadnandah Paul ta hi Hermes† an ngadan goh di ohah nan dayawonda. Ya manu ay nginadnandah Paul ta hi Hermes ti hiyay gun humapit an umat anu ay Hermes. ¹³ Ya hidih nan pingit di babluy ya wa han ongol an timplun pundayawandan Zeus. Ya inyuy nan padih nan Timplun Zeus han manilhig an baka an nahabhabungan di bagangnah dih nan way pantaw di allup nan

* **14:12** Hay oha goh an ngadana ya hi Jupiter, ya hiyah ne ngadan an na'usal hinan Batad New Testament. † **14:12** Hay oha goh an ngadana ya hi Mercury, ya hiyah ne ngadan an na'usal hinan Batad New Testament.

babluy ti hiya ya din tatagu ya pohdondan onngan nan a'apostoles.‡

¹⁴ Mu unat goh dengngol da Barnabas ay Paul di aton nan tatagun den babluy ya nunhekhekday lubungda ta napi"i (ti hiyah de ugalidah panginilaan hi punha'itan di punnomnomanda), at timmagtagdan immuy hinan gagwan din do'ol an tatagu, ya numbugawdan invaliday, ¹⁵ “Da'yun tatagu, anaad ta onngan da'mi? Un ami tagu ya anggay an umat amin da'yu! Manu ay immali amih tu ya ta ulgudonmin da'yu nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus ta way atonyun mangiponag hinan nappuhin ato'atonyun mid hunungna, ya ta kulugonyuh te han itudumi ti un ohay madayaw an hi Apo Dios an munnononnong di ataguana! Ya Hiyay nunlumud abuniyan, ya tun luta, ya nan baybay, ya nan wad abuniyan, ya nan wah tun luta, ya nan wah nan baybay goh. ¹⁶ Hidin penghana ya aggyuy impawan Apo Dios di ina'inat din tataguh nappuhi. ¹⁷ Mu ta"on un umat hina ya indatnay pangimmatunandan waday makulug an Dios. Hay pangimmatunan ya hanan indatnan amaphodan di tatagu ti waday udan, ya wagwaday bot'on hi paguy hi atawotawon ta way ma'an ya amlongyu. Ya hanan amin di panginnilaan hi aat Apo Dios.” ¹⁸ Ya ta"on un inalun da Paul hana mu ongol di ligatdan nangi-

‡ **14:13** Nan iLystra ya waday nabaybayag an aggyuy immannung an hudhudda an alyonay binihhitan da Zeus ay Hermes didah din penghana, mu anggay nan ohan nun'ala'ay an himbaluy anuy nangimmatun ay dida. At nan iLystra ya tuma'otdah un mapidwan ma'at ay diday umat hina ti ababain, at hiyaat unda nun'onong ay da Paul.

padinong hinan tatagun mun'onong ay dida.

¹⁹ Ya waday udumnah nan Hudyud Antioch hidih nan Provinciad Pisidia ya ad Iconium an immuy ad Lystra, ya tinudduwanda din tataguh di ta nuntapadah Paul, ya hay inilada ya natoy, at ginuyuguyudda ta nangamung hi unda im-bataan hinan babluy. ²⁰ Mu unat goh immuy din kimmulug ta lini'ubdah Paul ya bimmangon, ya timma'dog, ya numbangngad damdaman den babluy. Ya din nabiggat ya nakak da Paul ay Barnabas hidi ta immuydad Derbe.

Hay Numbangngadan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Syria

²¹ Nuntutudu goh da Paul ay Barnabas hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hidid Derbe, at do'olday nangulug. Ya unat goh nalpah di nuntutuduwandah di ya numbangngaddad Lystra, ya ad Iconium, ya ad Antioch hidih nan Provinciad Pisidia. ²² Ya impa'amlongda din kimmulug ta mihamad di pangulugda, ya inyal'alu'da ta inaynayunday pangulugdan Apo Dios an inaliday, “Ditu'un kimmulug ya mahapul an do'ol di ipaligligatan tu'u ya un tu'u middum hinan Pumpapto'an Apo Dios!”

²³ At an amin din ahimpahimpamabluy hinan way ahayuhayupan din kimmulug ay Jesus ya pento'da da Paul ay Barnabas hi a'ap'apuda ta diday mangipangpangulun dida. Ya agguyda nangan ta iluwaluanda didan Apo Dios. Ya inalin da Paul ay Barnabas goh ay diday, “Okod hi Apo Dios an mangipadutu' ay da'yun napilin mangulug ay Hiya!”

²⁴ Unat goh ene'wadah nan Provinciadi Pisidia ya immuyda goh hinan Provinciadi Pamphylia.

²⁵ Ya intudtududa goh di Hapit Apo Dios ad Perga, ya nundadyuda goh ta immuydad Attalia. ²⁶ Ya nunlugandah nan bangka ta numbangngaddad Antioch hinan Provinciadi Syria. Din hopapnah nakakandan den babluy ya inluwaluan din kimmulug da Paul ay Barnabas ta way aton Apo Dios an manalimun ay didah nan aya'ayanda. At unat goh nalpah di tamuda ya numbangngaddad Antioch.

²⁷ Ya unat goh dimmatongdah did Antioch ya inamungda din tatagun kimmulug ta inulgud da Barnabas ay Saul di bimmadangan Apo Dios ay dida, ya inulgudda goh di inat Apo Dios an nangipa'innilah abaliwan nan Hentil ad ugwan hi un waday pangulugdan Jesus. ²⁸ Ya nadnoy di nihinandah dih nan wadan din kimmulug. §

15

*Hay Nummimitingnan nan A'ap'apun di Nangunud ay Jesus hidid Jerusalem**

Hay Dumalat hinan Nummimitinganda

¹ Waday linala'ih nalpuh nan Provinciadi Judea an immuy ad Antioch hinan Provinciadi Syria an muntudtuduh nan kimmulug an inaliday, “Adi mabalin an mabaliwan ayu ta nangamung un ayu mipakugit ti hiyah ne intudun Moses hi mahapul an aton.” ² Ya hiyah ne dimmalat hi

§ **14:28** Mid mapto' ya intudo' Paul nan Liblu an Galatians eden gutud. * **15:** Mid mapto' ya na'at hidin 49 unu 50 A.D.

ni'hannuan da Paul ay Barnabas ay dida. Mu la'tot ya hinahapitday atonda ta way atondan manginnilah nahamad hi unudonda. At ninomnomdan mahapul an umuy da Paul ay Barnabas ya din udumnah nan kimmulug ad Antioch hi ad Jerusalem ta mi'hapitdah din a'apostoles ya din mangipangpanguluh nan kimmulug hidih aat nan punhohongngilanda.

³ At hennag din kimmulug didad Jerusalem, ya heden pundaldalananda ya inta'dogdah dih nan babluy ad Phoenicia ya ad Samaria ta inul'ulguddah nan kimmulug hidiy aat di kimmulugan nan udumnan Hentil. Ya ma'am'amlong an amin din kimmulug ay Jesus. ⁴ Ya unat goh dimmatongdad Jerusalem ya mun'am'amlong din kimmulug, ya din numpun'endog, ya din a'apostoles. At inulgud da Paul ay Barnabas an amin di ina'inat Apo Dios ay dida.

⁵ Ya wadah did Jerusalem din udumnah nan himpampun an Pharisees (mu kinulugda goh hi Jesus), ya timma'dogda, ya inaliday, "Maphod hene! Mu hay mahapul ya ituduyu goh hinan Hentil ta mipakugitda ya unudonday nun'iyuldin Moses!"

⁶ At na'amungda din a'apostoles ya din numpun'endog ta hinahapitday aatna, ⁷ ya nadnoy di nunhahapitanda. Ya la'tot ya timma'dog hi Peter, ya inalinay, "I'ibba', inilayun din nadnoy ya ha'in pento' Apo Dios ay ditu'uh nangul'ulgud hinan Maphod an Ulgud hi aat Jesus hinan Hentil ta way inatdan nangngol, at kimmulugda.† ⁸ Ya inilan Apo Dios di

† 15:7 Ac. 10:1-48.

punnomnoman di tagu, at inilanan wada goh di Hentil an nahamad di nomnomda, at abulutona goh dida. Ya hay na'innilaana ya nan nannaganah nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ta niyo'odol ay dida an umat goh hidin inatnan ditu'un Hudyu. ⁹Ya mid di nangitupugan Apo Dios hi pamhodna ti ta'on un danen Hentil ya paphodonay punnomnomandah unda kumulug ay Hiya. ¹⁰At hiyanan anaad ta ipapilityuy pangunudan nan Hentil hinan Uldin Moses ya wan inilayun ta'on din o'ommod tu'u ya ta'on un ditu'u ya mid olog tu'un mangunud enen Uldin? At undan adi la'tot ya impahigayuh Apo Dios? ¹¹Adi makulug henen ituduyu, ti hay immannung ya ta'on un ditu'un Hudyu ya nan homo' Apo Dios ay ditu'uy dumalat hi abaliwan tu'u an umat goh damdama ay didan Hentil.”

¹²Ya unat goh nalpah din hinapit Peter ya didindinong din tatagun na'amung ta donglonday ulgudon da Barnabas ay Paul hi bimmadangan Apo Dios ay didah nangatandah nan do'ol an umipano'h'a ya nan pangimmatunan hi anidugah di abalanan Apo Dios hinan immaya'ayandah nan babluy di Hentil.

¹³Ya unat goh nalpah di himmapitanda ya nihukat goh hi Jacob,[‡] ya inalinay, “I'ibba', donglonyu goh han alyo'! ¹⁴Ti ad uwanindi ya imbaag Simon Peter di nahhun hi nangipattigan Apo Dios hi homo'nah nan Hentil hi namto'anah udum ay dida ta taguna goh. ¹⁵Ya niyunnudan hanan

[‡] **15:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. Hiya ya agin Jesu Kristu.

ma'ma'at hinan Hentil hidin inalin Apo Dios an intudo' din propetah din penghanan inalinay,

¹⁶ Hidin numpapto'an nan holag David
ya ay paddungnay abung an nun'apa"i ti
agguy nituluy.

Mu mumbanggada' ta ipabanggad'un
iyamma ta mituluy nan pumpapto'an
David. §

¹⁷ Ta an amin di numbino'ob'on hi tatagu ya
ah'upana' an hi Apuda,
ya ah'upana' goh hinan Hentil an
pento"uh tagu'
ti Ha"in an hi Apo Dios di mangipa'at.*

¹⁸ Hiyah ne hinapit Apu tu'un impa'innilah
din penghana.”

¹⁹ Ya inalin goh Jacob di, “Hay nomnomo' hi
aton tu'u ya nan Hentil an kimmulug ay Apo
Dios ya adi tu'u ipilit di naligat hi unudondan adi
aptan. ²⁰ Mu hay maphod hi aton tu'u ya itud'an
tu'u dida ta itudu tu'uy aptan hi unudondah nan
inyuldin Moses an mahapul an adida ihday dotag
an ne'nong hinan bulul, ya adida goh ihda nan
nabet'ol an animal, ya nan dala. Ya adida goh
me'yelo' hinan bo'onda ahawa. ²¹ Ti hanan pani-
awon tu'un Hudyu ya wadah nan Uldin Moses an
gun mitudtuduh nan Habaduh nan abablubabluy
ya hinan ahimbahimba'an nan Hudyu an nete"ah
din hopapna.”

*Hay Nuntud'andah nan Hentil an Kimmulug ay
Jesus*

§ 15:16 Am. 9:11. * 15:17 Am. 9:12.

²² Inabulut din a'apostoles, ya din mumpun'endog, ya an amin din kimmulug din inalin Jacob. At pento'day duwah linala'ih nan mumpun'endog ta mitnuddan da Paul ay Barnabas ta umuydad Antioch an da Judas (an hay ohah ngadana ya Barsabbas) ya hi Silas. ²³ Ya impehngadnan dida nan tudo' an hiyah te inalina:

“Da'min i'ibbayun a'apostoles ya ta"on nan mumpun'endog hinan kimmulug ay Jesus hitud Jerusalem ya apngaonmi da'yuh na, ya maphod ni' goh di aatyun i'ibba an Hentil an numpunhitud Antioch ya hinan udumnan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia. ²⁴ Hay dengngolmi ya waday i'ibbamih immalih na an nalpuh tu an nangabuliduh nomnomyu, at mid potonah nomnomonyuh aat di Nahamad an Tugun. Mu bo'on da'miy nalpuwan nen itudtududa. ²⁵ At hiyanan na'amung ami ta nunhahapit ami, at inyabulutmin amin ya unmi pot'on nan udumnan linala'in umalin da'yun mangiyalih nan tudo'mi ta mitnuddan da Paul ay Barnabas an nahamad an ibba tu'u. ²⁶ Immannung an do'ol di nunligatan da Paul ay Barnabas ti hi'ihitangan matoydah nan puntamuandan Apu tu'un hi Jesu Kristu! ²⁷ At te an honogonmi da Judas ay Silas ta ibaagdan da'yu goh heten intudo'mi. ²⁸ Hay impanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawan da'mih maphod ya adimi udman tun tugunmin da'yuh ayyu punligatan, at hay unudonyu ya anggay ya: ²⁹ adiyu ihda nan mihdan ne'nong hinan bulul, ya adiyu goh ihday dala, ya adiyu goh ihda nan

nabet'ol an animal, ya adiyu goh elo' di bo'onyu ahawa. Ya unudonyu ay hana ya maphod. Anggaynana hanah ibagamin da'yu.”

³⁰ At hennagda dida ta immuydad Antioch. Ya unat goh dimmatongdah di ya inamungda din kimmulug ay Jesus, ya indatdan dida din tudo'.

³¹ Ya unat goh binahan din tatagu ya nidugah di immamlonganda ti maphod an ma'adennolda.

³² Da Judas ay Silas goh ya propetada, at nadnoy di nuntudtuduwandah ihamadan di pangulug nan kimmulug hidi. ³³ Ya nihinadah dih atnay algaw.

At hidin nakakanda ya inalin din kimmulug hidiy, “Hi Apo Dios di manalimun ay da'yuh nan pumbangngadanyud Jerusalem!” ³⁴ Mu ninom-nom Silas an mihinah did Antioch.† ³⁵ Ya umat goh ay da Paul ay Barnabas an nihinadah di ta niddumdah nan do'ol an tatagun muntudtuduh nan Hapit Apu tu'un hi Jesu Kristu.

Hay Miyadwan Numbiyahean da Paul an Num-misyonari

³⁶ Ya palpaliwan ya inalin Paul ay Barnabas di, “Umuytah nan abablubabluy hidin inayantah din hopapnah din nangul'ulgudantah nan Hapit Apu tu'u ta tigonta din i'ibbata ya ta innilaontay aatda.”

³⁷ Ya inabulut Barnabas, mu penhodnan itnuddah John Mark ay dida, ³⁸ mu agguy inabulut Paul an itnudda hiya ti agguy intuluy John Mark an bimmadang ay didah engganay nalpah

† **15:34** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

din tamuda an unnaat goh tinaynan didad Pamphylia!‡ ³⁹ At hiyay dimmalat ya nidugah di nunhongngilanda, at nunhiyanda. Ya ininud mah Barnabas hi Mark, ya nunlugandah din bangka ta immuydad Cyprus. ⁴⁰ Mu inawit Paul hi Silas ta pi'yibbana. Ya na'amung din kimmulug hidi ta nunluwaluda ta badangan Apo Dios da Paul ay Silas ya unda makak. ⁴¹ Ya immuy da Paul ay Silas hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia, ya intuduwanda din kimmulug hidi ta mihamad di pangulugda. §

16

Hay Inayan da Paul ad Derbe ya ad Lystra

¹ Immuy da Paul ay Silas hidi goh ad Derbe ya ad Lystra an awadan di ni'hituwan nan kimmulug ay Jesus an hi Timothy. Hi inana ya Hudyu an kimmulug goh, mu hi amana ya iGreece. ² Ya e'gonan an amin nan kimmulug ad Lystra ya ad Iconium hi Timothy ti maphod di ugalina. ³ Ya penhod Paul an mitnud hi Timothy ay hiya, at impakugitna hiya ta mid di dumalat hi apahiwana ti inilan an amin di Hudyun nunhituh nan abablubabluy hidi an iGreece hi amana, ya adida donglon nan Hapit Apo Dios hi un way aggyuy nipakugit an muntudtudun dida. ⁴ An amin din nunle'le'dandah nan abablubabluy ya intududa din inabulut din a'apostoles ya din mumpun'endog an kimmulug ay Jesus ad Jerusalem an mahapul hi unudonda. ⁵ At dumalat

‡ 15:38 Ac. 13:13. § 15:41 Na'at hidin 50-52 A.D.

ene ya gun pumhod di pangulug din kimmulug, ya gunda dumo'ol hi abigabigat.

Hay Inayan da Paul ad Troas

⁶ Immuydah nan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Phrygia ya ad Galatia, mu impawan nan Na'abuniyanan an Lennawa dida ta aggyuda immuy hinan Provinciad Asia an mangul'ulgud hinan Hapit Apo Dios. ⁷ Ya unat goh dimmatongdah nan pogpog di Provinciad Mysia ya pohdondan umuy hinan Provinciad Bithynia, mu impawan goh nan Na'abuniyanan an Lennawa. ⁸ At ene'wadam Mysia, ya nundadyuda ta immuydad Troas. ⁹ Ya heden nahdom ya paddungnay nun'enap hi Paul, ya tinnigna han lala'in iMacedonia an timma'dog ya mumpahmo' an inalinay, "Umali ayuh babluymid Macedonia ta badangan da'mi!" ¹⁰ Ya unat goh nalpah an tinnignah de at nundadaan amin* umuy ad Macedonia ti hiyah ne nanginnilaanmin pohdon Apo Dios an umuy ami muntudtuduh nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hinan tataguh di.

Hay Inayan da Paul ad Philippi

¹¹ Nakak amid Troas, ya nunlugaan amih pupul, ya nundapuh amid Samothrace. Ya unat goh nabiggat ya nunlugaan ami goh hidin pupul ta immuy amid Neapolis. ¹² Ya pimmitaw amih din pupul, ya immuy amid Philippi an ongol ahan an babluy hidih nan ohan lugal hinan Provinciad Macedonia an hakup ad Rome. Ya manghan hindumingguy nihinanmih di.

* **16:10** Mattig an niddum hi Dr. Luke ay da Paul.

13 Nadatngan di Habadu ya nakak amih nan babluy ta immuy amih nan neheggon an wang-wang ti alyonmiy wah di nin di lutah gun punluwaluan nan Hudyun Apo Dios. Ya wah di nan binabain na'amung, at ni'yibun amin dida an ni'hahhahapit.† 14 Ya din ohan didan nangngol hi inalimi ya hi Lydia an iThyatria an nan munla'uh mumbolah an nun'anginan lo'ob an miyammah lubung, ya hiya goh di ohah mundayaw ay Apo Dios. Ya impaphod Apu tu'uy nomnomna ta way inatnan nangunud hidin inalin Paul. 15 Ya nun'abonyagandan amin an numpunhituh abungna. Ya inalinan da'miy, "Un ay nomnomonyuh un ha" in goh di ohah nahamad an kimmulug ay Apu tu'u ya umali ayuh abungmi ta hidiy ihinanyu." Ya inal'alu' ahan da'mi, at immuy ami.

16 Wa han ohan algaw an inayanmih nan lugal an punluwaluanmin Apo Dois ya dinamumi han babain himbut an waday nihuhu'lung hi napuhih lennawan hiya an abalinanan mangibaag hi ma'at hi udum hi algaw. Ya malagbuan hinan gunna aton, at do'ol di pihhuh innal nan nambut ay hiya. 17 Ya gun mitnud ay da'min da Paul an gunna ibugaw di, "Daten linala'i ya diday baal nan na'abbagbagtun Dios an mangitudtuduh atonyun mabaliwan!"‡

† 16:13 Hay ugalin di Hudyu ya ma'ahhapul di himpulu mah ni' an linala'i ya un mabalin an mawaday ohan himba'an hinan ohan lugal, ya gulat ta agguy himmimpulu at mahapul an mummitingdah luwal. ‡ 16:17 Hidin nalpah nan na'at ya nakak nin hi Dr. Luke ay da Paul ti napogpog nan hinapitna an *da'mi* unu *ami*.

¹⁸ Ya ina'inatnah a'alga'algaw, at la'tot ya impahiganah Paul, at nunligguh hinan babai, ya inalinan den nappuhin lennaway, “Dumalat nan abalanan Jesu Kristu ya mala'ah'an hiya!” Ya himbumagga ya nala'ah din nappuhin lennawa.

¹⁹ Ya unat goh inilan nan nambut an adi malagbuan mahkay ya dempapda da Paul ay Silas, ya inyuyda didah nan a'ap'apun den babluy hinan way pummalkaduan. ²⁰ Ya inyuyda goh hinan nun'abagtun a'ap'apudan iRome, ya invaliday, “Date han linala'in Hudyu ya diday mangete'te"ah guluh tun babluy tu'u ²¹ ti itududay nob'on an ugalidan adi mabalin an unudon tu'un iRome!”

²² Ya an amin din tatagun na'amung hidi ya dempapda, at nunnaudon din a'ap'apun impaluh'up din lubung da Paul ay Silas, ya impahuplitda dida. ²³ Ya unat goh hinuplihuplitda ya imbaludda dida, ya minandaldah de din ap'apun di baludan ta ihamadnan mungguwalyan dida. ²⁴ Ya unat goh dengngol din ap'apun di baludan din nimandal ya inyuyna didah nan gagwan di kuwaltun di baludan, ya wah di han ayiw an pangulpitdah hu'in di mabalud, at inulpitnay hu'idah nan madamot an ayiw.

²⁵ Ya unat goh limmabi ya nunluwalu da Paul ay Silas ay Apo Dios, ya ingkantaday pangipabagtuandan Hiya. Ya dongdonglon din udumnan nabalud dida. ²⁶ Ya himbumagga ya inongolnan immalyog, ya wimmelwawalwod heden baludan. Ya himbumagga ya nun'ibughul an amin di tangob di pantaw, ya nun'a'aan din nun'iyulpit hi hu'ida ya nan bangkeleng hi an amin hidin ni-

balud. ²⁷ Ya bimmangon din ap'apun de han baludan, ya tinnignan amin din pantaw, ya nun'ibughul. Ya inalinay un numpangalayaw din nun'ibalud, at hinu'nutnay hanggapna ta patayonay odolna. ²⁸ Mu tinnig Paul heden atona, at numbugaw an inalinay, “Adim patayon di odolmu, ti tia amih tun amin!”

²⁹ Ya numpa'alah de din ap'apuh nan baludan hi dilag ta timmagtag an immuy hi wadan din nun'ibalud an wumogwog hi ta'otna, at nunhipih inayungan da Paul ay Silas. ³⁰ At impabuhu'na dida, ya inalinan diday, “I'ibba! Hay ato' ta mabaliwana?”

³¹ Ya invaliday, “Kulugom hi Apu tu'un hi Jesus, at mabaliwan'a, ya an amin nan pamilyam, ya nan mihinan da'yu.” ³² At intududay Hapit Apu tu'un hiya ya hinan wah nan abungna. ³³ Ya ta'on un labi ya initnud den ap'apun di baludan dida ta immuyna inihuan din nun'ahugatan hi odol da Paul ay Silas. Ya unat goh nalpah ya nabonyagandan hina"ama ya ta'on din nun'ihinan dida. ³⁴ Ya impahigupna da Paul ay Silas hi abungna, ya pinangana dida. At ongol di nun'am'amlongandan hina"ama ti kinulugda mahkay hi Apo Dios.

³⁵ Ya heden nabiggat ya hennag din nun'abagtun a'ap'apun iRome din a'ap'apun tindaluh awadan nan ap'apun di guwalya, ya invalidan hiyay, “Ibo'tanyu din duwan linala'in imbaludyu.”

³⁶ At inalin din ap'apuh nan baludan ay Paul di, “Inalin nan ap'apumi an ibo'tan'u anu da'yun Silas. At makak ayu, ya mid ni' ahan al'alin da'yu.”

³⁷ Mu inalin Paul hinan a'ap'apun tindaluy, “Adi mabalin an nonong ya nakak ami, ti anaad ta impahuplit da'mih nan hinagang di do'ol an tatagu, ya impibalud da'mi, ya wan agguy da'mi hinumalya ta panginnilaan hi un makulug an numbahol ami? Ta'on un ami Hudyu mu tagu da'mi goh hinan iRome, at hiyanan inilamin nibahhaw heden inatda! At mahapul an umali nan a'apu ta diday mangibo'tan ay da'mi ta attiganan nibahhaw din inatda!”

³⁸ At imbaag din a'ap'apun tindalu din inalin da Paul, ya ma'atta'ot din a'ap'apuh nanginnilaandan tagun di Rome da Paul ay Silas. ³⁹ At immuy din a'ap'apu ta muntutuyudan da Paul ay Silas hinan inatda ya unda ibo'tan didan inaldiday, “Maphod hi un ayu makak eten babluy!”

⁴⁰ At tinaynan da Paul ay Silas din baludan ta immuydah abung Lydia an nangah'upandah din i'ibbadan kimmulug ay Jesus. Ya tinugunda dida ta inaynayunday pangulugda. At nakakdan den babluy.

17

Hay Inayan da Paul ad Thessalonica

¹ Ene'wan da Paul ay Silas ad Amphipolis ya ad Apollonia hi immayandad Thessalonica an awadan di himba'an di Hudyu. ² Ya immuy hi Paul eden himba'an ti hiyah ne ugalina, ya tuluy Habaduh nuntudtuduwanah nan Hapit Apo Dios hinan tataguh di. ³ Ya intudtudun Paul hinan tataguy ibalinan nan nitudo' hinan Hapit Apo Dios hi aat Kristu an Alin Pento' Apo Dios an mahapul an mipaligligat ya un matoy, mu

mamahuan. Ya inalin Paul di, “Hi Jesus an ipa'pa'innila' ay da'yu ya Hiyah Kristu.” ⁴ Ya waday udumnan na'al'alu', at niddumdan da Paul ay Silas, ya niddum goh din do'ol an iGreece an nundayaw ay Apo Dios, ya niddumda goh din do'ol an adadangyan an binabain dida.

⁵ Mu nidugah di amoh nan Hudyun aggyuy kimmulug, at inamungda din tatagun de han babluy an hay malkaduy li'indan lumayalayah ta immuyda impangalawngaw din tataguh nan babluy. Ya immuydah abung Jason ti hidiy nihi-nan da Paul ay Silas, ya impilitdan hinumgup ta way atondan mangah'up ay dida ta ipabuhu'da dida ta iyuydah nan wadan di tatagu ta humalyaonda dida. ⁶ Mu unat goh aggyuda dida inah'upan at hi Jason ya din udumnan kimmulug ay Jesus di dempapda ta inyuyda didah din a'ap'apuh nan babluy an pun'ibugawday, “Din i'ibban daten tatagu ya diday puma"ih nomnom di tataguh nan abablubabluy an immaya'ayanda! Ya ad ugwan ya ten immalida goh hitun babluy tu'u, ⁷ ya heten hi Jason ya impa'iyannah abungna! An aminda ya adida unudon an amin din uldin di ali tu'un hi Caesar ti hay alyonda ya wada anu goh di ohan ali an hi Jesus di ngadana!”

⁸ Ya unat goh dengngol din tatagu ya din a'ap'apun den babluy henen inalida ya mid potot' di nomnomonda. ⁹ At gahin ahan un minoltan nan a'ap'apu da Jason ya unda pakakon dida.

Hay Inayan da Paul ad Berea

¹⁰ Unat goh hemmelong ya hennag din kimmulug ay Jesus da Paul ay Silas ta immuydad Berea.

Ya unat goh dimmatongdah di ya immuyda goh hinan himba'an di Hudyu. ¹¹ Ya ma"ap'aphod di nomnom nan tataguh di ya un nan nomnom di tatagud Thessalonica. Ti unat goh mun'ul'ulgud da Paul ya ihamaddan eton di ingadan mangngol, ya binahabahada nan Hapit Apo Dios an nitudo' ta innilaonday un makulug heden itudutudun da Paul. ¹² At do'olday kimmulug, ya kimmulug goh di do'ol hi adadangyan an binabain iGreece, ya immat goh hinan do'ol an linala'in iGreece.

¹³ Mu hidid Thessalonica hi wadan di abung Jason ya dengngol din Hudyun wada da Paul ad Berea an muntudtuduh nan Hapit Apo Dios, at inunudda goh didah di, ya indoldolda din tatagu ta binoholda da Paul. ¹⁴⁻¹⁵ Mu din kimmulug ad Berea ya nunnaudondan nannag ay Paul, mu waday ni'yibbanah numbaatandan immuy hinan pingit di baybay, at nataynan da Silas ay Timothy ad Berea. Ya innayun da Paul hinan i'ibbanan immuy ta nangamung ad Athens ya unda mum-bangngad din ni'yibban Paul ad Berea, ya impaad Paul ay dida ta alyondan da Silas ay Timothy ta punnaudondan mangunud ay hiyad Athens.

Hay Inayan da Paul ad Athens

¹⁶ Hidin panpanodan Paul ay da Silas ay Timothy hi ad Athens ya tinnignan amin heden babluy an do'ol di bulul hi dayawonda, at nidugah di nunlungdayaanan nannig. ¹⁷ Ya immuy hinan himba'an di Hudyu ta ni'hapihapit hinan Hudyu ya hinan Hentil an iGreece an mundayaw ay Apo Dios. Ya abigabigat ya immuy hinan pummalkaduan an ni'hapihapit hinan tatagun malumaluh.

18 Mu wadada goh di muntudtudu an hay ngadan-dan himpampun ya Epicurean,* ya hay ngadan di udumna ya Stoic,† at ni'yohhongdan Paul. Ya inalin din udumnan diday, “Hay gun alyon ten tagu an mid upid di hapitona?” Ya inalin goh din udumna, “Mid mapto' ya hay ituduna ya hay dayawon di udumna nan bablu.” Ya manu ay inalin ne ti intudtudun Paul nan Maphod an Ulgud Jesus ya hay namahuana.

19 Ya inayagandah Paul, ya inittududa hiyah din gun ahayupan nan munhumalya an nan ma'alih Areopagus.‡ Ya inalin hiyah, “Pohdonmin in- nilaon hete han pa'itunnun tugun an itudtudum.

20 Ya waday udumna dengngolmin inalin an nob'on, at hiyah pohdonmih innilaon.” 21 Ya manu ay inalin iday umat hina ti an amin din i'Athens ya din udumna bunag an numpunhi- tuh di ya umat hinay gunda aton an umuyda mundongdongol ya mi'haphapit hi balun mahah- hahapit hidid Athens.

22 At timma'dog mah hi Paul hinan gagwan din na'a'amung an tatagun Areopagus, ya in- alinay, “Da'yun i'Athens, tigtigo' ya nidugah di pundayawuyuh nan bululyu! 23 Hidin nunle'le'da'

* **17:18** Hay kinulugda ya ma"aphod anun amin di umipa'amlong an wah tun luta an ta"on un lumihog. † **17:18** Hay kinulugda ya ma"aphod anuh un tu'u edpol di le'na tu'u ta adi mipattig, at mid olog di tatagun mannig ay didan mangimmatun hi unda bimmungot unu mun'amlong. Ya kinulugda goh an maphod hi un tu'u adi pa"ion nan nalmu an wah tun luta, ya kinulugda goh an abalinandan mumpapto' hi odolda. ‡ **17:19** Hay pohdonan ibaga ya *Duntug Ares*, ya hi Ares di bululda an mumpapto' hi idul ya gubat.

hinan a'abungyu ya tinnitinnig'u nan daydayawonyu, ya waday nihelhel hinan pun'onnganyu hi HITUY PUN'ONNGAN HINAN DIOS AN AGGUY NA'INNILA.”

Ya inalin goh Paul di, “Henen dayawonyu an mid inilayuh aatna ya ibaag'un da'yuy aatna. ²⁴ Hiyah Apo Dios an nunlumuh tun luta ya an amin di wah tun luta, at Hiyay Ap'apud abuniyan ya tun luta goh, ya bo'on nan o'ongol an timplun inyamman di tataguy punhituwana. ²⁵ Ya adi mahapul an idat di tataguy intamudan Apo Dios ti adina mahapul, ti Hiyay mangidat an amin hi logom hinan tatagu an ta'on un nan ataguanda ya nan hodohdada. ²⁶ Ya Hiyay nunlumuh din nahhun an lala'in nalpuwan an amin di numbino'ob'on an tataguh tun luta. Ya Hiyay nunnomnom hi gutud di almuwan di tatagu ya hay lugal hi punhituwanda. ²⁷ Ya manu ay inatnah ne ya ta way atondan mangah'up hi anahamadna, at mid mapto' ya innilaonda Hiya ti immannung an neheggon ay ditu'un amin. ²⁸ Ya hay hinapit din ohan ibbayuh din hopapna ya inalinay,

Nan nahamad an madayaw di dimmalat
hi ataguan tu'u,
ya umiwian tu'u,
ya hay awadan tu'u. §

Ya umat hina goh din inalin din oha goh an ibbayuh din penghana ti inalinay,
Immannung an ditu'uy tagunan lim-

§ **17:28** Hiyah ne intudo' Epimenides an iCrete hinan libluna an *Cretica*, ya hay amataguna ya hidin 600 B.C.

muna.*

²⁹ Ya gapu ta ditu'uy imbabaluy Apo Dios† at adi tu'u nomnomon an hi Apo Dios ya nipaddung hinan bulul an balitu', unu silver an hinibug di tagu, unu batu an nahilhilan an niyunnudan hi aat di ninomnom nan nun'ammah nan tinnagu.

³⁰ Ya hidin aggyu nanginnilaan di tatagun Apo Dios ya un goh dindinong hi Apo Dios. Mu ad ugwan ya mandalonan amin di tataguh tun luta ta iponagday ato'atondan nun'appuhi ya nuntu-tuyuda. ³¹ Ti wada han ohan algaw an pento' Apo Dios an panumalyaanah nan tataguh tun luta, ya nahamad di panumalyana. Ya hay panginnilaan hi un makulug an ma'at hatu ya din nummahuanah nan pento'nan munhumalyah tagu.”

³² Ya unat goh dengngoldah nen inalin Paul an waday namahuan hi natoy ya nunlayahon din udumna hiya. Mu inalin din udumna goh di, “Pohdonmin hi awni ya ulgudom goh di udumnah umat hitu.” ³³ At tinaynan Paul din na'amung. ³⁴ Mu wadaday udum an niddum ay hiyan nangulug hidin intuduna an hay oha ya hi Dionysius an ohah nan membron di Areopagus, ya nan ohan babain hi Damaris, ya nan udum goh.

18

Hay Inayan da Paul ad Corinth

* **17:28** Hiyah ne intudo' Aratus an iCilicia hinan libluna an *Phaenomena*, ya hay amataguna ya hidin 315-240 B.C. Ya hiyah ne goh intudo' nan ohan lala'in hi Cleanthes hinan libluna an *Kantan Mangipabagtu ay Zeus*, ya hay amataguna ya hidin 331-233 B.C.

† **17:29** Mal. 2:10.

¹ Unat goh nalpah hede ya tinaynan Paul ad Athens ta immuy ad Corinth.* ² Ya inah'upana han Hudyu an hi Aquila an hay Provinciad Pontus di nitungawana ya un pa'adattong an nalpud Italy, ya nitnud goh han ahawanan hi Priscilla. Ya manu ay nakakdad Rome ti immandal nan Alin hi Claudius† an inalinay, “An amin di Hudyud Rome ya mahapul an makakda.”‡ Ya immuy hi Paul ay dida ³ ta ni'hinah abungda, ya ni'tamun dida ti hay tamuda ya unda mun'am'ammah tuldan abung an umat hidin tamuna. ⁴ Ya aHabahabadu ya gun umuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya ni'hapihapit hinan Hudyu ya hinan iGreece, ya impadahnan nangal'alu' ay dida ta kumulugdan Kristu.

⁵ Ya unat goh dimmatong da Silas ay Timothy an nalpud Macedonia ya hihi'alon Paul mahkay an muntudtuduh nan Hudyuh aat Jesus an ma'alih Kristu. ⁶ Mu unat goh ni'yohhong nan Hudyun hiya ya gunda padngolan hiya, at innalna din lubungna, ya inyagyagna ta pangipatigangan nabaholan nan tataguh di. Ya inalinan diday, “Un ay adi ayu mi'tagun Apo Dios ya da'yuy ad bahol an bo'on ha"iin! At mete"ad ugwan ya umuya' hinan Hentil ta diday itudtuduwa'!”

* **18:1** Mid mapto' ya na'at hidin 51 A.D. † **18:2** Hay nun'aliana ya hidin 41-54 A.D. ‡ **18:2** Nuntudo' nan ohan gun muntudtudo' hi history an hi Suetonius hinan libluna an *Claudius* (verse 25) an manu ay pinakak nan Alin hi Claudius nan Hudyud Rome ti “gun etlod Chrestus nan punnomnom nan tatagu.” Ya nan *Chrestus* ya ohan nibahhaw an spelling di ngadan an *Kristu*, at mid mapto' ya ninomnom Claudius an idoldol Jesu Kristu nan iRome.

⁷ At nakak ay dida ta immuy nunhituh abung nan Hentil an mungngadan hi Titius Justus an ohah nan mundayaw ay Apo Dios, ya nedelloh di abungnah nan himba'an di Hudyu. ⁸ Mu din ap'apun den himba'an di Hudyun hi Crispus§ ya an amin dan hina"ama ya din nihinah abungda ya kimmulugda goh. Ya do'olda goh di udumnah tatagud Corinth an kimmulug, at numpabonyagda.

⁹ Ya wa han ohan nahdom ya paddungnay nun'enap hi Paul, ya inalin Apu tu'un hiyay, "Adi'a tuma'ot, mu inaynayunmun muntudtuduh nan Hapit'u, ya adim higanan ¹⁰ ti mimidduma' ay he"a, at mi'id nappuhih ma'at ay he"a ti do'olda goh di tataguh numpunhituh tun babluy an pento"uh tagu'." ¹¹ At nihinah dih Paul hi hintawon ya han godwa an nuntudtuduh nan Hapit Apo Dios hinan tatagu.*

¹² Ya unat goh napilih Gallio hi gobelnadol† hinan Provinciad Achaia‡ ya na'amungday Hudyu, ya inabulutdan amin an umuyda dapopon hi Paul, at dempapda hiya, ya inyuydah nan punhumalyaan. ¹³ Ya inaliday, "Hetan tagu ya gunna al'alu'on nan tatagu ta numbino'ob'on di atondan

§ **18:8** Hi Apostoles Paul di namonyag ay hiya (I Cor. 1:14).

* **18:11** Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan duwan libluh tu an Liblu an I Thessalonians ya Liblu an II Thessalonians.

† **18:12** Hay nunggobelnadolanah di ya hidin 51-52 A.D. Ya do'ol di namhod ay Gallio ti nahamad di inatnan numpapto'. Ya waday lala'in aginan hi Seneca an nala'eng an humanul, ya hi Seneca di bihtulun nuntudtudu ay Nero an numbalin hi ali. ‡ **18:12** Hiyah ne ohan provinciad Greece.

mundayaw ay Apo Dios an adi miyunnudan hinan pundayaw an iyabulut di Uldin!”

¹⁴ Ya unat goh alyon ta humapit hi Paul ya himmapit hi Gallio an inalinay, “Gulat hi un hay pimmatoy, unu nangakaw, unu nan udumanan umat hinan nappuhin inatnay idiklamuyun Hudyu at badanga' da'yun manumalya. ¹⁵ Mu bo'on heney inatna ti hay atona anu ya adina ituduy aat di unudonyun Hudyun nitudu, ya nan Tugun di ap'apuyu, ya nan Uldinyu goh. At okod ayun da Paul an munhahapit ti adi' ipanuh hana!”

¹⁶ At pinakakna didah nan punhumalyaan. ¹⁷ At dempap din Hudyuh Sosthenes an ap'apun nan himba'an hidi ta hiyay nangipuhayandah bungotda, at nunhuplitdah nan hinagang di punhumalyaan, mu un hintigtigon Gallio.

Hay Numbangngadan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Syria

¹⁸ Innayun Paul an nihinah did Corinth hi manghan hi himbulan ya unda munlugaan hi pupul an umuy ad Syria an ibbana da Priscilla ay Aquila. Mu enye'wadam Cenchrea hi nahhun ta numpapo'leh hi Paul ta ipa'annungna din intulagnan Apo Dios ti hiyah ne ugalidah pangimamatan ya unda mahkay munlugaan hidin pupul ta immuydah nan Provinciad Syria. ¹⁹ Ya unat goh negpongdad Ephesus ya limmahunda ta mihina da Priscilla ay Aquila hidi. Ya immuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya ni'hapihapit hinan Hudyuh di. ²⁰ Ya impa'udda hiya ti pohdondan mihinan dida, mu agguyna inabulut. ²¹ Mu din nakakana ya inalinay, “Wa ay ta iyabulut Apo

Dios at mumbangngada' goh ay da'yuh tuh udum di algaw.” At nakak ad Ephesus an nunlugaan hi pupul. ²² Unat goh dimmatongdad Caesarea. Ya nundapuh hi Paul ad Jerusalem an immuy nangapngah nan kimmulug hidi ya un umuy ad Antioch. §

Hay Miyatlun Numbiyahean da Paul an Num-misionari

Hay Inayan da Paul ad Galatia ya ad Phrygia

²³ Mu aggy nabayag hidid Antioch hi Paul ya nakak an immuy limmane'le'od hinan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Galatia ya ad Phrygia ta tinuguna nan kimmulug hidi ta ihamadday pangulugda.*

Hay Inayan Apollos ad Ephesus ya ad Corinth

²⁴ Wada han Hudyu an mungngadan hi Apollos an i'Alexandria an immuy ad Ephesus an ni'hituh di. Hiya ya nala'eng an muntudtudu, ya do'odo'ol di inilana din nitudo' an Hapit Apo Dios. ²⁵ Ya inilana goh din intudtudun John hi aat Apu tu'un hi Jesus, ya na"innilaonay pumbonyag John. Ya nidugah di amahlunan mangitudtudun danen inilana, mu manghan di inilana aat Jesus. ²⁶ Ya ente"anan immuy nuntudtuduh nan himba'an di Hudyu an mid di ta'otna. Ya unat goh dengngol da Priscilla ay Aquila hede han intudtuduna ya ininniladan nakudang di inilana, at hiyanan in-ayaganda hiya ta nitnud hi abungda ta intududan

§ **18:22** Mid mapto' ya na'at hidin 52 A.D. * **18:23** Na'at hidin 53-57 A.D.

hiyan amin di aat Apo Dios ta mihamad di pangin-
nilaana.

²⁷ Ya ninomnom Apollos an umuy hinan
Provinciad Achaia, at binadangan din kimmulug
ay Jesus hidid Ephesus ta impiyuyday tudo' hinan
i'ibbadan kimmulug ad Achaia ta mangilionda
hiya. Unat goh dimmatong hidi ya nidugah di
bimmadanganah din tatagun kimmulug hidi
an dumalat di homo' Apo Dios ay dida. ²⁸ Ya
ni'hapihapit hinan Hudyuh din na'amungan di
tatagu, ya impaphodnan nambanambal hidin
hinapihapitda. At la'tot ya inamehna dida ti
inhamhamadnan nangipa'innila an hi Jesus di
Alin Pento' Apo Dios an nitudo' hinan nitud'an di
Hapit Apo Dios.

19

Hay Inayan da Paul ad Ephesus

¹ Hidin wadan Apollos hi ad Corinth ya immuy
kogoh hi Paul ad Ephesus an inye'wanah nan
aduntuduntug.* Ya wadaday inah'upinah kim-
mulug ay Jesus hidi, ² at inalinan diday, “Hidin
hopap di kimmuluganyu ya undan niyo'odol nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yu?”

Ya tembaldan inaliday, “Agguymi inilah ne ti
mid dengdengngolmih un waday Na'abuniyanan
an Lennawa.”

³ Ya inalin Paul ay diday, “Hay aat di nabonya-
ganyu mah?”

Ya tembaldan inaliday, “Umat hi intudun John
di nabonyaganmi.”

* **19:1** Mid mapto' ya na'at hidin 53-55 A.D.

⁴ Ya inalin Paul ay diday, “Hay intudun John hi abonyagan di tatagu ya hiyay pangipattigan hi puntutuyuan hi bahol. Ya inalina goh di waday mehnod ay hiya, at Hiyay kulugon tu'u, ya hi Jesus henen inalina.” ⁵ At unat goh dengngoldah nen inalin Paul ya numpabonyagdan amin ta pangipa'innilaandan hi Apu tu'un hi Jesus di unudonda. ⁶ Ya dinapan Paul di uluda, at niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida, ya hinat'on di hapitda an bo'on hapitda tuwali, ya hinapitda goh di impa'innilan Apo Dios ay dida. ⁷ Ya himpuluda ta duwa nin di linala'ih na'atan ne.

⁸ Ya immu'immuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya tuluy bulan di ni'hapihapitanah nan tatagu an mi'id ta'otnan nangitudtudun aat nan Pumpapto'an Apo Dios ta way atondan kumulug. ⁹ Mu adi mihapitan damdama din udumnan dida an mungngohoydan kumulug, ya pinihulda nan kumulugan ay Apu tu'uh nan hinagang di tatagu. At tinaynan Paul dida an initnudna din nangunud hinan intuduna. Ya abigabigat ya immu'immuydah nan puntudtuduwan Tyrannus ta hidiy ni'hapihapitanah nan tatagu. ¹⁰ At timudutuduh dih duway tawon hi Paul ta way inat an amin din tataguh dih nan Provinciad Asia an nanggol hinan Hapit Apo Dios an nan Hudyu ya

nan Hentil goh.†

Hay Namadahan nan Imbabaluy Sceva an Nunla'ah hinan Nappuhin Lennawad Ephesus

¹¹ Do'ol di umipanoh'an inat Paul an dumalat nan nidugah an abalanan Apo Dios, ¹² ya ta'on un nan panyu ya nan lo'ob an edeneh di tataguh odol Paul ta edenehda goh hinan numpundogoh ya hinan nun'ahe'pan, ya pumhodda.

¹³ Ya waday Hudyun immuy lemme'ole'od hinan abablubabluy, ya nunla'ahday nun'eh'op hinan tatagu. Ya impadahda goh an mungngadan hi ngadan Jesus ta Hiyay punla'ahda an inali-day, “Hay ngadan Jesus an ul'ulgudon Paul di punla'ah'un he"a!” ¹⁴ Ya nan linala'in nangat hina ya didanay pitun imbabaluy Sceva an ohah nan ap'apun di papadin di Hudyu. ¹⁵ Ya wada han namenghan an la'ahonda din nihu'lung, mu tembal at goh din nihu'lung didan inalinay, “Inila' hi Jesus, ya inila' goh di aat Paul, mu mid inila' hi aatyu!” ¹⁶ Ya nundopap din lala'in nahu'lungan dida, ya nun'a'amehda. At numpangalayawdan numpangalahun hinan abung an nun'ahugatan ya nun'abladan.

¹⁷ Ya an amin din Hudyu ya din Hentil an numpunhitud Ephesus ya dengngoldah ne han

† **19:10** Mid mapto' ya heten gutud di nete"aan nan ahimbahimba'an hi ad Colosse (Col. 1:2), ya ad Hierapolis, ya ad Smyrna (Rev. 2:8-11), ya ad Pergamum (Rev. 2:12-17), ya ad Thyatira (Rev. 2:18-29), ya ad Sardis (Rev. 3:1-6), ya ad Philadelphia (Rev. 3:7-13), ya ad Laodicea (Col. 4:13-16; Rev. 3:14-22) ti neheggon ad Ephesus. Ya mid mapto' ya hiyay nangitudo' hinan Liblu an I Corinthians eden timpu.

na'na'at, ya ma'atta'otda, at niyal'allay pangipabagtuandan Apu tu'un hi Jesus! ¹⁸ Ya do'olda mahkay di kimmulug an mi'yamu'amung hinan i'ibbadan kimmulug, ya gunda itutuyuy ina'inatdan nun'appuhi. ¹⁹ Ya din do'ol an mumba'ih din hopapna ya inamungda din libludan pangitigandan mumba'i, ya genhobdan amin hinan hinagang di do'ol an tatagu. Ya hay balul an amin din liblun genhobda ya nabongley libuh palatan silver an pihhu. ²⁰ Ya dumalat henen na'at ya nundongol hinan abablubabluy di Hapit Apu tu'u, at do'olday kimmulug, ya nidugah di pangulugda.

Hay Nungguguluwan nan Tatagud Ephesus

²¹ Unat goh nalpah hana ya ninomnom Paul an mumbanggad ad Jerusalem an e'wanad Macedonia ya ad Greece an alyonay, "Un adya malpah hanan umaya' hidi ya mahapul an umuya' ad Rome." ²² At hennagna din duwan baalna an da Timothy ay Erastus ta nahhundan immuy ad Macedonia, mu hi Paul ya nihihinnah di goh hinan Provinciad Asia.

²³ Ya hidih din wadanad Ephesus ya nunggugulu din tataguh di ti dumalat din nitudtudun Tugun Apu tu'un hi Jesus. ²⁴ Ti hay aat nen na'at ya wada han lala'in hi Demetrius di ngadana, ya hinibuhibugnay baballuy an enyengngohnah nan ongol an Timplun Artemis‡ an babain dayawonda. Ya hay inyammana ya malita' an gumo'. Ya ongol di pihhuh la'un hana nan baballuy, ya

‡ **19:24** Hay ohan ngadan ten babain bulul ya hi Diana an bumadang anuh nan binabai ta munhabida, hiyaat un do'ol di huhuna.

ongol goh di lagbun nan puntamuona. ²⁵ Ya inayagana din puntamuona ya din udumnan linala'in umat hina goh di tamuda ta na'amungda, ya inalinan diday, "Da'yun linala'i, inilayu an hay nalpuwan di pinumhodan di itaguan tu'u ya heten tamu tu'un munhibug. ²⁶ Ya dengngodengngolyu ya tinnitinnigyuy ina'inat nan ohan tagun hi Paul. Hiya ya inalalay nan bulul an hinibug di tagu ya adi makulug an dios! At do'olday tataguh tud Ephesus di nangulug, ya la'tot ya an aminday tataguh tuh nan Provinciad Asia ya kulugondah den itudtuduna. ²⁷ At mid mapto' ya la'tot ya pahiwon nan tatagu tun hibugon tu'u! Ya bo'on hene ya anggay, ti awniat mid mapto' ya adida e'gonan nan Timplun ihinan Artemis an dayawon tu'u, ya dayawon goh nan tatagud Asia, ya hi an amin hitun luta, at mi'id mahkay di hulbin nan himba'ana!"

²⁸ Unat goh dengngol din tataguh ne han inalin Demetrius ya ma'abbungotda, ya bimmugawdan invaliday, "Nabagbagtuh Artemis an dayawon nan i'Ephesus!" ²⁹ Ya niwa'at henen inulgud Demetrius hinan ahigihigib ad Ephesus, at la'tot ya bimmoholda nan tatagun umaningal. Ya dempapda da Gaius ay Aristarchus an iMacedonia an ninitnud ay Paul, ya nunnaudondan inyuy didah nan a'amu'amungan di tatagun mi'tigaw hinan ay'ayam. ³⁰ Ya penhod Paul an umuy hinan na'amunganda ta mi'hapit hinan tatagu, mu impawan din kimmulug ay Jesus. ³¹ Ya waday udumnah din a'ap'apun de han provincia an ligwana, ya nunhonagdah immuy nangalin hiya ta adi ni' mipattig hinan na'amungan di tatagu.

³² Ya hedeh din na'amunganda ya bumanugawandan amin an numbino'ob'on di bugawanda. Ya din udumnan do'ol ya agguyda inilay dimmalat hi na'amungandah di. ³³ Ya din udumna ya inaliday un nan Hudyuy dimmalat, at hennag nan Hudyuh Alexander an Hudyu goh ta mi'hapit hinan na'amung an tatagu. Ya pinapana dida ta way atonan mangibaag hi aatdan Hudyu. ³⁴ Ya unat goh inimmatunanda hiya an Hudyu ya duway olas di nangibugawandan amin an inaliday, "Nabagbagtuh Artemis an dayawon nan i'Ephesus!"

³⁵ Ya la'tot ya impadinong din ohan mangupihhinah nan babluy dida an inalinay, "Da'yun tatagun i'Ephesus, inilan an amin di tatagu an ditu'un i'Ephesus di manalimun hinan Timplun Artemis an nabagbagtu, ya ditu'u goh di manalimun hinan batun bulul an hi Artemis an nalpud dayan nagah. ³⁶ Ya mid ah mangihaut ete ti makulug, at dindinong ayu ta adi malgom di atonyu! ³⁷ Daten linala'in inyaliyuh tu ya mid inatdah nappuhi ti agguyda nangakaw hinan Timplun pundayawan tu'u,§ ya agguyda goh pinahal hi Artemis an dayawon tu'u. ³⁸ Wa ay di idiklamun Demetrius ya nan i'ibbanan numpapaddung di tamuda ya waday huwis tu'un mangipanuh hi diklamu, ya wada goh di algaw hi pundidiklamuan, ya waday munhumalyan dida, at hidiy pundidiklammuandan amin. ³⁹ Mu wada ay di udumna goh hi idiklamuyu ta bo'on nan upihhinay pundiklammuanyu ya hay mahapul ya un-

§ 19:37 Bahaom nan footnote di Rom. 2:22 ta innilaom di aat te.

udonyu nan uldin tu'u ta wa adya ta na'amung an amin di bumutus ya diday mangipanuh ene han diklamuyu. ⁴⁰ At mahapul an duminong tu'u ti ini ya idiklamu ditu'uh nan u'upihyal nan iRome hi un tu'u gumulud ugwan an algaw, ti mid ah mabalin hi pambal tu'uh dumalat hi nahayupan tu'u!"

⁴¹ Unat goh nalpah henen hinapit din mangupihhina ya pinakakna din na'amung.

20

Hay Inayan da Paul hinan Provinciad Macedonia ya ad Greece

¹ Unat goh dimminong din tatagud Ephesus an gimmulu ya inayagan Paul nan kimmulug ay Jesus ta na'amungda. Ya tinuguna dida ya un mahkay umuy hinan Provinciad Macedonia.*

² Ya limmane'le'od hidih nan abablubabluy, ya tinuguna din kimmulug. Ya immuy goh hinan Provinciad Greece, ³ at tuluy bulan di nihinanah di.† Ya unat goh wan umuy munluran hinan pupul ta umuy ad Syria mu ininnilanan wadaday Hudyun nunnomnom an mamatoy ay hiya at ninomnomnan mumbangngad hinan Provinciad Macedonia ta hidiy pange'wana ta adi munluran hinan pupul. ⁴ Ya dida hatuy nitnud ay hiya: hi Sopater an hina' Pyrrhus an iBerea, ya hi Aristarchus, ya hi Secundus an iThessalonica, ya hi Gaius an iDerbe, ya hi Timothy, ya da Tychicus

* **20:1** Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan Liblu an II Corinthians eden timpu. † **20:3** Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan Liblu an Romans eden timpu.

ay Trophimus an nalpudah nan Provinciad Asia.
⁵ Ya nahhundan immuy ta henoddah Paul ad Troas. Ya immuy hi Paul ad Philippi, ya ha'in an nuntudo' eten liblu ya nidduma' ay hiyah di.‡ ⁶ Ya unat goh nalpah din Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay ya nunlugaan amih nan pupul, ya lemay algaw di nunlulugananmi ta nangamung ad Troas hi nangah'upanmih din i'ibbami, ya nihina amih dih ohay duminggu.

Hay Inayan da Paul ad Troas

⁷ Unat goh din Duminggu ya na'amung amin nangan, ya heden nangananmiy hiyay Nunnomnomanmih nan Natayan Kristu. Ya nuntudtuduh Paul ta nangamung limmabi ti hi mabiggat ya makak ami. ⁸ Ya do'ol di dilag hinan miyatlungaladun nan abung an na'amunganmi.

⁹ Ya wada han ungan lala'in hi Eutyclus an inumbun hinan tawan mi'dongdongol hinan gunalyon Paul. Ya munyungyungot hiya, ya la'tot ya nolo', at nagah hinan dola an nalpuh nan miyatlungaladu. Ya unat goh immuyda tinnig ya natoy. ¹⁰ At limmahun hi Paul, ya hina'yuyuna, ya inalinay, "Adi ayu numanomnom ti matagu!"

¹¹ At numbanggad da Paul hinan miyatlungaladu, ya mangan ami. Ya intuluy Paul an himmapihapit ta nangamung hidin nahoyang ya un da'mi taynan. ¹² Ya heden ungan lala'in timmagu ya inyuydah abungda, ya way ohaan ahi'am'amlong.

‡ **20:5** Niddum hi Dr. Luke ay da Paul hidin numbiyaheanad Troas (Ac. 16:10), mu tinaynana didad Philippi (Ac. 16:17). Ad ugwan ya niddum goh ay dida.

Hay Inayan da Paul ad Miletus

¹³ Nunluga amih nan pupul ta immuy amid Assos, mu agguay nitnud hi Paul ay da'mi ti in-alinay unna dalanon an iyolhat ta ad Assos di pangah'upanan da'mi ya un mi'lugan. ¹⁴ Ya unat goh nundadammu amid Assos ya nunluga amih nan pupul ta immuy amid Mitylene. ¹⁵ Ya nabiggat ede ya dimmatong amid Chios. Ya unat goh hi nabiggat goh ya immuy amid Samos, ya hidin nabiggat goh ya immuy amid Miletus. ¹⁶ Ya ninomnom Paul an ta'on hi unmi adi e'wad Ephesus ti adina pohdon an mataktak hinan Provinciad Asia ti umiyahup an dumatong ad Jerusalem ya un madatngan nan behtan di Hudyu an alyondan Pentecost.

¹⁷ Hidid Miletus ya hennag Paul di immuy nangayag hinan mumpun'endog ad Ephesus ta umalidah wadanmi. ¹⁸ Ya unat goh dimmatongda ya inalin Paul ay diday, "Hidin hopap di inalia' ay da'yuh tuh Provinciad Asia ta nangamung din angunuhnah nakaka' ¹⁹ ya inilayu goh an agguya' numpahpahiyah din nuntudtuduwa' hi aat Apu tu'u. Ya ta'on hi unna impaligligat hidin Hudyu ya hin'umu'uddum ya munlulugwaa' an dumalat di punha'itan di nomnom'u, mu innaynayun'u damdama din tamu'. ²⁰ Ya inilayun agguyu inukuhan di intudtudu' hi amaphodanyuh dih din nuntudtuduwa' hidin na'amu'amunganyuh nan a'abungyu. ²¹ Ya tinugun'u nan Hudyu ya nan Hentil ta idinongdan mabahobaholan ta un-udondah Apo Dios, ya ta kulugonda goh hi Apu tu'un hi Jesus. ²² Ya ten ad ugwan ya mahapul an umuya' ad Jerusalem ti ten luludana' hinan

Na'abuniyanan an Lennawan umuy hidi, mu ag-guy'u inilay ma'at ay ha"in hidi. ²³ Mu hay inila' ya anggay ya din abablubabluy an inaya'aya' ya gun inalin nan Na'abuniyanan an Lennaway awniat mabaluda' ya mipaligligata'. ²⁴ Mu adia' tuma'ot an ta"on hi unna' patayon, ti hay pohdo' ya nan pangelpaha' hi tamu' ti hiyah ne ipatamun Apo tu'un ha"in an hay pangipa'innilaan hinan Maphod an Ulgud an hay aat di homo' Apo Dios ay ditu'u.”

²⁵ Ya inalin goh Paul di, “An amin ayun tin-uduwa' hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ya adia' mahkay tigon. ²⁶ At hiyanan alyo' ay da'yud ugwan an wada ay di udumnan da'yuh adi mabaliwan ya bo'on ha"in di ad bahol ²⁷ ti intudu' ay da'yun amin di penhod Apo Dios an nan pama-liwanan ditu'u. ²⁸ At emayaanyuy atonyu, ya halimunanyu nan kimmulug ay Jesus ti diday ipa-halimun nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu. Ya badanganyun amin nan i'ibba tu'un kimmulug ta mihamad di pangulugda ti ditu'uy dimmalat hi natayan Jesus an Imbaluy Apo Dios. ²⁹ Ya inila' an awni ta tayna' da'yu at wadaday umalin mampong ay da'yuh mangituduh nan nibahhaw ay da'yu. ³⁰ Ya ta"on hi un da'yun na'amung hitu ti awniat wadaday udumnan da'yu goh an munlayah an hay nibahhaw di ituduyu ta way aton nan kimmulug ay Jesus an mangunud ay da'yu. ³¹ At hiyanan papuutanyuy atonyu, ya nomnomonyu din nihihinna' ay da'yuh tuluy tawon hi nuntudutuduwa' ay da'yu, ti ta"on un hinan mahdom unu hinan mapatal ya nidugah di

impulah'uh nanugutuguna' ay da'yun amin.

³² At ad ugwan ya ihapit'u da'yun Apo Dios ta nangamung Hiyan manalimun ay da'yu an dumalat nan amaphodnan da'yu, ya hay alyo' ay da'yu ya edenolyuh nan Hapitnan bumadang ay da'yu. Ya iyokod tu'un ipabi'ah Apo Dios di pangulug tu'u ta pi'boltan tu'u nan maphod an ipaboltanah nan inlahhinan taguna. ³³ Ya ha" in ya mid inam'am'uh nan malgom an inadangyan an umat hi pihhu, unu balitu', unu lubung, ya nan udum an gina'un di tagu. ³⁴ Ya inilayun nginamay'un bino'lay inla'u' hi an amin hidin mahapul'u ya din mahapul din ni'yibba'. ³⁵ Ya an amin din ina'inat'u ya impattig'u an ma"aphod di mahlun tumamutamu ta way ibadang hinan mahmo' an i'ibba. Nomnomonyu din hinapit Apu tu'un hi Jesus an inalinay, Nidugdugah di amlong hi un ditay umidat mu nan ditay midatan."§

³⁶ Ya unat goh lempah Paul an nuntugun ay dida ya nunhippi, at ni'hippi ami, ya nunluwalu amin Apo Dios. ³⁷ Ya ahilulugwadan amin, ya inawaldah Paul, ya inungnguda hiya. ³⁸ Ya ahilulungdayada an namaman de din nangalyan Paul hi adida panpannigan ay hiya. At intulud da'min didah din awadan di pupul an nunlугananmi.

21

Hay Inayan da Paul ad Jerusalem

¹ Nunlугan amih din pupul, ya tinaynanmi dida ta immuy amid Cos. Ya hidin nabiggat goh ya

§ 20:35 Henen hinapit Jesus ya agguay nitudo' hinan aliblulublun intudo' da Matthew ay Mark, unu da Luke ay John.

immuy amid Rhodes, ya un ami umuy ad Patara. ² Ya unat goh limmahun amih din pupul ya wada goh din ohan pupul an umuy ad Phoenicia, at ni'lugan ami. ³ Ya linauhanmid Cyprus ya un ami dumatong ad Tyre hidid Syria ti waday idagguh nan pupul hi kinalgana. ⁴ Ya waday inah'upanmin kimmulug ay Jesus, at nihina amin didah ohay duminggu. Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan diday ma'ma'at ay Paul, at inal'alu'da hiya ta adi ahan umuy ad Jerusalem. ⁵ Mu unat goh nagtud di algaw hi nihinanmih di at nakak ami an intulud da'mih din kimmulug an ta'on din binabain a'ahawada ya din imbabaluyda ta engganah din pingit di baybay an awadan din pupul an punlugananmi. Ya hidin punhihiyananmi ya nunhippi amin amin ta nunluwalu amin Apo Dios. ⁶ Ya inalimin diday, "Okod ayu ta umuy ami!" At nunlugan amih din pupul, ya wa goh an mumpanga'anamutda.

⁷ Tinaynanmid Tyre ta immuy amid Ptolemais. Ya immuyimi tinnig din i'ibbamin kimmulug ay Jesus, ya nihina amin didah ohay algaw. ⁸ Ya heden nabiggat ya immuy amid Caesarea. Ya immuy amih abung Philip an muntudtuduh nan Maphod an Ulgud hi aat Jesus, ya hiyay ohah din pento'dah din hopapnan mangipapto' hinan kimmulug ad Jerusalem.* ⁹ Ya wadaday opat hi imbabaluydah binabain aggyu nalhin an intudtududa goh di impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.

¹⁰ Ya unat goh manghan ohay duminggu amih di ya immali din propetan Apo Dios an nalpuh

* 21:8 Ac. 6:5.

nan Provinciad Judea an hi Agabus di ngadana. ¹¹ Ya immalin da'mi, ya innalnay balikis Paul, ya impabobodnay ngamayna ya hu'inan de din balikis Paul, ya inalinay, “Inalin din Na'abuniyanan an Lennawa an nan ad balikis ete ya umat hituy pamobod nan Hudyud Jerusalem ay hiya ya unda iyuy hinan a'ap'apun di Hentil ta okoddan hiya.”

¹² Ya unat goh dengngolmih nen inalina at da'min nitnud ay Paul ya din udumnan tatagun wah di ya inal'alu'mih Paul ta adi ahan umuy ad Jerusalem. ¹³ Mu inalinay, “Anaad ta ahilulugwa ayu an unna' at goh punlungdayaon? Adia' tuma'ot hi unna' bobodon ad Jerusalem, ya ta'ongkay hi unna' goh patayon hidi an dumalat nan pangitudtuduwa' hi aat Apu tu'un hi Jesus!”

¹⁴ Ya adi ma'al'alu' hiya, at dimminong ami, at inalimin hiyay, “Okod hi Apu tu'uh pohdonah ma'at ay he”a.”

¹⁵ Ya unat goh nagtud di ni'hinanmin Philip ya nundadaan ami ta immuy amid Jerusalem. ¹⁶ Ya wadaday udumnah din kimmulug ay Jesus an iCaesarea, at initnud da'mi ta immuy amih abung Mnason ti hidiy ihinanmi. Hi Mnason ya iCyprus an hiyay ohah hopap di kimmulug ay Jesus.

¹⁷ Heden dimmatnganmid Jerusalem ya ma'am'amlong din i'ibbamih din kimmulug. ¹⁸ Ya nabiggat ede ya immuy amin da Paul an mannig ay Jacob.† Ya wadadah din amin din a'ap'apun di kimmulug hidi. ¹⁹ Ya inalin Paul ay diday, “Immali ami, i'ibba!” Ya inul'ulgudnan

† **21:18** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan, ya hiyay agin Jesu Kristu.

amin din bimmadangan Apo Dios ay hiyah din nuntudtuduwanah nan Hentil.‡

²⁰ Ya unat goh dengngolda din inulgu'ulgudna ya inaliday, “Makulug an na'abbagbagtuh Apo Dios!”

Hay Na'na'at ay Paul ad Jerusalem

Hay Nanugun ay Paul ad Jerusalem

Nan kimmulug ya inalida goh ay Paul di, “Ibba, inilam nin an linibuday Hudyuh kimmulug ay Jesus, mu gunda damdama unudon din inyuldin Moses. ²¹ At bohohon da'a nin ti dengngoldan in-tudtudum anu an amin hinan Hudyu an ni'babluy hinan Hentil ta adida unudon din inyuldin Moses, ti inalim anun diday adida ipakugit di imba-baluyda, ya adida goh unudon di ugali tu'un Hudyu. ²² Ya inilami an awniat innilaonday im-maliam hitu, at hay aton tu'u nin? ²³ Hay maphod ya unodom tun alyonmin he"a. Waday opat hi linala'ih tu an waday hinamaddan inalin Apo Dios hi atonda. ²⁴ At mitnud'an dida ta umuyyu aton nan ugali tu'un Hudyu, mu he"ay mumbayad hinan pumpapukihanda ti hiyah ne panginnilaan di tatagun adi makulug nan nundongol an inatmu anu, ya innilaonda goh an ta"on he"a ya unodom din inyuldin Moses. § ²⁵ Mu din Hentil an kim-mulug ya nuntudo' amin dida ta adida onon nan ne'nong hinan bulul, ya nan dala, ya nan dotag di

‡ **21:19** Mid mapto' ya tinanyan Dr. Luke da Paul hi ad Jerusalem ti nipadinong nan nitudo' an *da'mi* ya *ami*. Ya immuy nin hinan abablubabluy an nanamad hi aat di nitaguan Jesu Kristu ta way atonan mundadaan an muntudo' hinan duwan libluna an Luke ya Acts. § **21:24** Nan inyuldin Moses ya nitudo' hi Num. 6:1-21.

natoy an animal an nabet'ol, ya adida goh elo' nan bo'on ahawada.”

²⁶ At unat goh nabiggat ya nitnud hi Paul ay dade din opat an linala'i ta inatda din ugalin di Hudyu ya unda humgop hinan Timplu ta ipa'inniladah din papadih di nan algaw an pangelpahandah nan atonda, ya hiyah de pangidatandan amin hinan me'nong.

*Hay Nampapandan Paul hinan Timplun Apo Dios**

²⁷ Unat goh wan madatngan din miyapitun algaw ya wadaday udumnah din Hudyun nalpuh nan Provinciad Asia an nannig ay Paul hinan Timplu. Ya indoldolda din tatagun na'amung ta bimmoholda, ya dempapdah Paul. ²⁸ Ya bimmanugawdan inaliday, “Da'yun i'ibbamin Hudyu, umali ayu ta badangan da'mi ti ten nadpap tun tagun nangitudtuduh din tataguh nan abablubabluy ta pahiwonda nan pangat tu'un Hudyu an nan Uldin Moses ya ta'on un tun Timplu tu'u! Ya ten ad ugwan goh ya ten impahigupnah tun Timplu nan Hentil ya wan paniaw!”[†] ²⁹ Ya manu ay inalidah ne ti tinnigdah Trophimus an i'Ephesus an nitnud ay Paul hidin nunle'le'danad Jerusalem, ya inaliday un ni'higup ay hiya, mu hay immannung ya aggyu.

* **21:26** Mid mapto' ya na'at hidin 57 A.D. † **21:28** Waday batun pangimmatunan an nitudo' an nihinah nan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem an paniaw hi un humigup nan Hentil hinan gettaw di Hudyu, ya gulat ta waday mamadah an humigup at mipapatoy. Ya ta'on ad ugwan ya na'ah'upan nan umat hina an pangimmatunan an aggyu napa'i.

³⁰ Ya umaningalda, at nuntembag hinan ahigihigib, ya nun'itagtag an amin din tatagun immuy hidi. Ya nunlapdu'dah Paul an impalahun hinan Timplu. Ya nunnaudondan numpangitangob hinan pantaw nan Timplu. ³¹ Ya heden agadyuhan di pamatayan nan tatagun Paul ya waday immuy an nangibaag hinan ap'apun di tindalun di Rome an waday gulu. ³² At initnud din ap'apu din u'upihyal ya din titindalu ta gininalondan immuy hinan awadan di na'amungan din tatagu. Ya unat goh tinnig din tatagu din ap'apun di tindalu ya din titindalu ya indinongdan mumpanuplit ay Paul.

³³ Ya immuy din ap'apun di tindalun Paul, ya impabangkelengna hiyah nan duwan bangkeleng. Ya inalinah din tataguy, “Ngadan ten tagu, ya hay baholna?” ³⁴ Ya agguy numpapaddung din nambal din tatagu an way ohaan hinnat'on di nun'ibugawna, at mid napto' hi donglonda. At agguy na'awatan din ap'apun di tindaluy immannung hi na'at, at immandalnan iyuydah Paul hinan kampun di tindalu. ³⁵ Ya unat goh inatamanda din agdan di kampun di tindalu ya lina"uy nan titindaluh Paul ti nidugah din tatagun pohdonda ahan an patayon. ³⁶ Ya gun miyunu'unud din tatagun pun'ibugawday, “Patayonyu hiya!”

*Hay Hinapit Paul hinan Tatagud Jerusalem
(Ac. 9:1-22; 26:9-18)*

³⁷ Unat goh wan magadyuh ehgop din tindaluh Paul hinan abungda ya inalin Paul hinan ap'apun di tindaluy, “Wada han ibaga' ay he"a.”

Ya inalin din ap'apuy, “Dan inilam an mangihapit hi hapit di iGreece? ³⁸ Alyo' at goh hi un he"a

din i'Egypt ti din hopapna ya hiyay nangite'te"an mi'papatoy hi gubilnu an nangiyuy hidin opat di libun titindalunah nan mapulun.”

³⁹ Ya inalin Paul di, “Bo'ona', ti Hudyua', ya nitungawa' ad Tarsus an ongol an babluy hinan Provinciad Cilicia. Abulutom ni' ta mi'hapita' hinan tatagu.”

⁴⁰ Ya inyabulut din ap'apun di tindalu, at timma'dog hi Paul hidin agdan, ya impadinongna din tatagu, at himmapit an inhapitnah hapit di Hudyu an Aramaic.

22

¹ Ya inalin Paul di, “Da'yun a'agi ya o'ommod, donglonyu tun alyo' ay da'yu!” ² Ya unat goh dengngoldan hapitdan Hudyu din inhapitna ya diminongda mahkay.

Ya innaynayun Paul an himmapihapit an inalinay, ³ “Ha"in ya Hudyua', ya nitungawa' ad Tarsus hidih nan Provinciad Cilicia, mu hitud Jerusalem di immong'ongngola'. Ya din nala'eng an hi Gamaliel di nun'adala' hidin Uldin din o'ommod tu'u. Ya inunud'un amin hadi, at an amin di ato' ya penhod'un hiyay ipabagtuan Apo Dios an umat ay da'yud ugwan, ⁴ at hiyanan hidin hopapna ya pinaligaligat'u din kimmulug hidin nitudtudun Tugun Jesus, ya impapatoy'uy udumna, ya dempap'uy udumnah linala'i ya binabai goh ta impibalud'u dida. ⁵ Ya mabalin an mahmahanyuh din Nabagtun Padih tu ya hi an amin hidin ap'apun di Konsehal,* at diday ihtigu' ti immannung heten inali' ti diday nangidat ay

* **22:5** Unu Sanhedrin.

ha'in hidin tudo' an immuy ad Damascus ta hiyay nangidalata' an nampap hidin kimmulug ay Jesus hidi ta inyali' didah tud Jerusalem ta mamoltada.”

⁶ Inalin goh Paul di, “Unat goh magadyuh din umatamanmid Damascus hidin nuntongay algaw an alas dose ya wada han ongol an humilin dilag an nalpud daya an benenanganay nunlene'woh hinan wada'. ⁷ At natu'ina', ya dengngol'u din nun'ali an inalinay, Saul! Anaad ta paligligatona' ay he"a?

⁸ Ya inali' ay hiyay, Hay ngadanmu, Apu?

Ya inalinay, Ha'in hi Jesus an iNazareth an paligligatom! ⁹ Ya manu ti tinnig din linala'in ni'yibba' din humilin dilag, mu aggyuda na'awatan din inalin din ni'hapit ay ha'in.

¹⁰ Ya inali' goh ay Hiyay, Hay pohdom hi ato', Apu?

Ya inalin Apu tu'un ha'in di, Tuma'dog'a ta umuy ayud Damascus ta hidiy panginnilaam hi an amin hinan ninomnom Apo Dios hi atom.

¹¹ Ya dumalat din napooa' hidin humilin dilag at pendonga' hidin i'ibba' ta engganay dimmatong amid Damascus.

¹² Ya wah di han lala'in hi Ananias an nahamad di pange'gonana goh ay Apo Dios ya nan Uldin, ya e'gonan an amin di Hudyu hiya. ¹³ Ya immalin ha'in, ya ni'ta'dog hinan wada', ya inalinay, Agi' Saul, mittig mahkay di matam! Ya himbumagga ya mittigaw mahkay din mata', at tinnig'u hiya.

¹⁴ Ya inalinan ha'in di, Hi Apo Dios an daya-won din o'ommod tu'uy namto' ay he"a ta way atom an manginnilah pohdonah atom, ya ta way inatmu goh an nannig hinan baalnan hi Jesus

an nahamad di ugalina, ya ta dengngolmu goh di Hapitna. ¹⁵ Ya he"ay ihtiguna ta way atom an mangul'ulgud hi an amin hinan tataguh din tinnigmu ya dengngolmu. ¹⁶ At adi'a u'umbun hitu ta tuma'dog'a ta ibagam ay Jesus ta aliwanay baholmu, ya numpabonyag'a."

¹⁷ Inalin Paul goh di, "Numbangngada' hitud Jerusalem, ya hidin nunluwalua' hinan Timplu ya ay ihunay nun'enapa', ¹⁸ ya tinnig'uh Apu tu'u an inalinan ha"in di, Punnaudom an makak hitud Jerusalem ti adi damdama kulugon nan tataguy ibaagmuh aat'u.

¹⁹ Ya tembal'un inali' di, Apu, mid mapto' ya abulutonda ti adia' mahkay umat hidin hopapna an gun'u immayan hinan himba'an di Hudyu an nundopap'u din kimmulug ay He"a, ya nun'ipahuplit'u dida, ya impibalud'u goh dida. ²⁰ Ya hidin namatayandan Stephen an ohan muntudtuduh aatmu ya wadaa' hidi an ohaa' hidin nangabulut hi pamatayandan hiya, ya ha"in goh udot din nangiyadug hidin lubung din namatoy ay hiya!

²¹ Mu inalin goh nan Apu tu'un ha"in di, Ta"on ya immuy'a ti he"a damdamay honogo' hi umuy hinan adagwin awadan nan Hentil."

²² Ya din tatagu ya nundongoldah din inulgud Paul ta engganah din nangalyanah aat di umayanah nan Hentil, ya ahibubugawdan inaliday, "Patayonyuh nen tagu! Ti odolnah un mapatoy nan umat hinan tagu!"

²³ At bimmanugaw, ya nun'iwidwidday lubungda, ya nuntu"ugday hupu' an dumalat

di bungotda.† 24 Ya inalin din ap'apun di tindalun iRome hidin titindaluna ta ipahigupdah Paul hinan kampuda, ya hinuplitda ta way atonan mangibaag hi dalat di pumpamugawan di Hudyun hiya. 25 Mu unat goh binobodda hiya ta way atondan manuplit ya inalin Paul hidin ohan tindalun‡ neheggon ay hiyay, “Ta'on hi unna' Hudyu mu nibilanga' damdaman tagun di Rome. At undan mabalin an hupliton di iRome an ta'on hi un aggy nahumalyah un numbahol?”

26 Ya unat goh dengngol din tindaluh de ya immuy hinan ap'apuda, ya inalinay, “Goh ta ipahuplitmuh den lala'in un iRome?”

27 At immuy din ap'apun Paul, ya inalinan hiyay, “Dan immannung an tagu'a ad Rome? At ibaagmu!”

Ya inalin Paul di, “Immannung.”

28 Ya inalin din ap'apuy, “Ha" in ya gahin unna' numbayad hi ongol an pihhu ya unna' ibilang an tagud Rome.”

Ya inalin Paul di, “Ha" in ay tuwali ya nibilanga' ti iRome din o'ommod'u.”

29 At din tindalun na'alinalin umuy manuplit ay hiya ya tinaynanda. Ya din ap'apu ya timma'ot goh hi nangipabangkelenganan Paul ti adi mabalin an aton di umat hidih nan tagud Rome ya wan aggy nahumalya.

Hay Nanumalyaan nan Konsehal ay Paul hi ad Jerusalem

† 22:23 Hiyah ne ugalidah panginnilan hi bimmungtanda.

‡ 22:25 Heten apun di tindalu ya hinggahut di titindaluh ipapto'na.

³⁰ Hidin nabiggat ya impabuhu' din ap'apun di tindaluh Paul hinan baludan, ya impa'ayagna din a'ap'apun di papadi ya an amin din a'ap'apun di Hudyu, ya inyuynah Paul hinan Konsehal[§] ta humalyaonda hiya ti penhodnan innilaon din ipabahol di Hudyun Paul.

23

¹ Intigaw Paul ay daden munhumalyan hiya an inalinan diday, “I'ibba', mi'id di bahol'uh hinagang Apo Dios ti an amin din ina'inat'uh engganad ugwan ya Hiya ya anggay di pohdo' an pa'amlongon.” ² Dumalat eden inalin Paul ya impatapa' din Nabagtun Padin hi Ananias* di timid Paul hinan neheggon ay hiya.

³ Ya inalin Paul ay Ananias di, “Paddungnay un'a maphod hi un'a wah nan hinagang di tatagu, mu nappuhuy wah nomnommu! At hi Apo Dios di mangiballoh hitun inatmun ha'in ti humalyaona' an miyunnudan hinan Uldin, ya wan agguymu inunud ti impatapa'muy timid'u! At undan umat hinay inalinah nan Tugun Apo Dios?”

⁴ Ya inalin din linala'in neheggon ay Paul di, “Anaad udot ta umat hinay pangalim hinan Nabagtun Padin Apo Dios?”

⁵ Ya tembal Paul an inalinalay, “I'ibba', aggu'y'u inilay un hiyay Nabagtun Padi ti gulat ta inila' at

[§] **22:30** Unu Sanhedrin. * **23:2** Hay numpapto'ana ya hidin 47-59 A.D., ya gapu ta nidugah din inatnan namaligat hinan tatagu at wa han ohan algaw ya pinatoy nan Hudyu hiya. Ya nob'on nan Nabagtun Padin nangipapatoy ay Jesus an hi *Annas* an bo'on *Ananias*, ya numpapto' hidin 6-15 A.D.

agguy'u inaliy umat hina. Ti waday impitudo' Apo Dios an inalinay,

Adiyu hapiton di nappuhih nan ap'apu.”†

⁶ Hidin tinnig Paul an wadaday udum an Sadducees ya Pharisees di udum at enlotnan himmapit an inalinay, “T'ibba', ha" in ya ohaa' goh an Pharisee, ya Pharisee goh nan o'ommod'u! Ya wah tua' an mahumalya ti kulugo' di amahuan di natoy!” ⁷ Ya unat goh inalin Paul hede ya ente"an din Pharisees ya din Sadducees an nunhohongngel, at nunggodwa daden na'amung. ⁸ Ya manu ay nunhohongngelda ti adi kulugon din Sadducees an mamahuan nan nun'atoy, ya adida goh kulugon hi un waday anghel ya lennawa, mu kulugon nan Pharisees hana. ⁹ Ya inyal'alladan numbubuggawan.

Ya timma'dog din udumnah nan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu an Pharisees goh, ya ende-gopdan Paul an nangalih, “Mi'id ah tinnigmih inatnah nappuhi! Mid mapto' ya immannung an waday anghel unu lennawan immuy ni'hapit ay hiya!”

¹⁰ Ya namama din pumpapattayanda, ya wadah Paul hidin gagwan din pumpapattayanda. At timma'ot din ap'apun di tindaluh ma'at ay Paul ti ini ya punhu'lida. At hennagna din tindaluna ta immuyda initnud hi Paul, ya imbangngadda goh hidin kampuda.

¹¹ Ya unat goh nabiggat hidin nahdom ya nipat-tig hi Apu tu'un Paul, ya inalinan hiyay, “Adi'a

† **23:5** Ex. 22:28; Ecc. 10:20.

tuma'ot ti umat hinan nangihtigum ay Ha'in hitud Jerusalem di pangihtigum goh ay Ha'in ad Rome."

Hay Nunhahapitan nan Hudyuh Pamatayandan Paul

¹² Unat goh nabiggat ya nunhahapit din uduman Hudyuh aat di pamatayandan Paul. Ya inhapatan adida mangan ya adida uminum hi engganay patayondah Paul! ¹³ Ya nahuluk hi napatdan Hudyun nangitulag ene. ¹⁴ Ya immuydah din a'ap'apun di papadi ya hidin a'ap'apun di Hudyu, ya inalidan diday, "Nunhahapit ami ta inhapatami an adi ami mangan ya adi ami goh uminum ta nangamung unmi patayon hi Paul. ¹⁵ At da'yun a'ap'apuy mamalbalih nan ap'apun di tindalud Rome ta alyonyuan pa'aliom hi Paul ti pohdonmin ihamad an manumalyan hiya. Mu bota'onmiat hinan dalan ta patayonmi, at adi dumatong ay da'yuh tu."

¹⁶ Mu dengngol din lala'in imbaluy han babain agin Paul di nunhahapitan din Hudyu, at immuy hinan kampun din titindalu ta imbaagnan Paul hede han hinahapitda. ¹⁷ Ya inayagan Paul di ohah din ap'apun di tindalun hinggahut di titindaluy ipapto'na, ya inaliday, "Heten ungan lala'i ya itnudmun iyuy hinan nabagtun ap'apun di tindalu ti waday ibaganaan hiya."

¹⁸ At initnud din ap'apun di tindalu ta inyuynah din nabagtun ap'apuda, ya inalinan hiyay, "Inayagana' enen balud an hi Paul ta impitnudnah ten ungan ha'in ti wada anuy ibaganaan he"a."

19 Ya pendong den ap'apudah den unga, ya immuyna inyohha, ya inalinan hiyay, “Ngadan nan ibagam ay ha"in?”

20 Ya inalin din ungay, “Hinahapit din Hudyu an hi ma'et ya ibagadan he" a ta itnudmuh Paul ta iyuumuh nan Konsehal ti alyondan he" ay pohdondan ihamad an humalyaon hi Paul, mu un da'aat balbaliyan. 21 At adim ni' abuluton henen pohdondan atom ti nahuluk hi napat di Hudyuh mamta' ay da'yuh nan dalam an nangihapatah adida mangan ya adida uminum ta nangamung unda patayon hi Paul. Ya ad ugwan di nangidadaanandah atonda, at hodonday pangiyabulutam hinan pohdonda.”

22 Ya inalin din ap'apuy, “Adim ibabbaag henen inalim ay ha" in hinan udumnan tagu ta okoda' hi ato'.” Ya pinakakna hiya.

Hay Na'na'at ay Paul ad Caesarea‡

Hay Nangiyayandan Paul hinan Gobelnadol ad Caesarea

23 Impa'ayag din nabagtun ap'apun di tindaluy duwan ap'apun di tindalu,§ ya inalinay, “Pundadaanonyuy duway gahut hi tindalun mangidalan, ya napituda goh di muntakay hi kabayu, ya duway gahutda goh di mangdon hi pahul ta iyuyyuh Paul ad Caesarea hinan mahdom hi alas nuwebe. 24 Ya mahapul an waday kabayuh puntakayan Paul, ya ipapto'yu hiya ta mid ma'at

‡ 23:22 Nibalud hi Paul ad Caesarea hidin 57-59 A.D. § 23:23 Didan hinohha ya impapto'day hingahut an tindalu.

ay hiyah engganay idatongyuh awadan nan Gobelnadol an hi Felix.”* ²⁵ At nuntudo' din nabagtun ap'apun di tindalu ay Felix an inalinay,

²⁶ “Ha'in an hi Claudius Lysias, ya ten itud'a' he'a, Apu Gobelnadol Felix. Maphod'ah na, ya umat goh hitun ha'in. ²⁷ Heten lala'in ipiyali' ay he'a ya dempap din Hudyu, at magadyuh patayonda, mu inila' an iRome, at initnud'u nan tindalu' ta immuymi binaliwan hiya. ²⁸ Ya penhod'un innilaon di anaad ta idiklamuda hiya, at inyuy'u hiyah din a'ap'apudah nan Konsehal. ²⁹ Mu unat goh minahmaha' ya mi'id ah baholnah dumalat hi pamatayan unu pangibaludan ay hiya ti hay nundidiklammuanda ya anggay ya hay agguyna nangunudan hi Uldin di Hudyu. ³⁰ Ya unat goh dengngol'un wadaday udumnan Hudyu an nunhahapit an mamatoy ay hiya ya ninomnom'un ipiyalin he'a. At inali' hinan mangidiklamun hiya ta umalidan he'a ta he'ay pundidiklammuanda. Anggaynanah hapito'.”

³¹ Ya inunud daden tindalu din inalin nan ap'apuda, at inyuydah Paul. Ya heden nahdom ya dimmatongdad Antipatris. ³² Ya din nabiggat ya numbanggad din tindalun nangidalan hinan kampudad Jerusalem, at un anggay din numpuntakay an titindaluy nangitnud ay Paul. ³³ Ya unat goh dimmatongdad Caesarea ya indatda din tudo' hinan gobelnadol, ya tinaynandah Paul ta okod din gobelnadol ay hiya. ³⁴ Ya binahan din

* **23:24** Ente"anan numpapto' hinan Provinciad Judea hidin 52 A.D. Hiya ya himbut hidin penghana, mu la'tot ya nalibli ta un okod hiya. Ya palpaliwan ya pento' nan Alin hi Claudius hiyah gobelnadol.

gobelnadol din tudo', ya minahmahanan Paul di provinciah nalpuwana. Ya unat goh ininnilana an ad Cilicia ³⁵ at inalinan hiyay, “Awni ta un'u donglon di hapitom hi alian hana nan mangidiklamun he"a.” At impiyuynah Paul hi palasyun din Alin hi Herod ta hidiy pangiyadugandan hiya.

24

Hay Nangidiklamun nan Hudyun Paul ay Felix ad Caesarea

¹ Unat goh naluh di lemay algaw ya immuy ad Caesarea din Nabagtun Padin hi Ananias,* ya din udum an a'ap'apun di Hudyu, ya nan abugadu an hi Tertullus an mangidiklamun Paul hinan Gobelnadol an hi Felix. ² At impa'ayagdah Paul.

Ya nahhun hi Tertullus an numpangalih diklamunan Paul an inalinay, “Apu Gobelnadol Felix, dumalat nan ananomnomam an mumpapto' ya ten nadnoy an mi'id al'alih tun babluy tu'un hinakupmu ti impapto'mu nan tatagu, ya ongol di pinumhodan tun babluy tu'u. ³ Ya nidugah ahan di pundenolanmin he"ah nan do'ol an ina'inatmun da'mi. ⁴ Adi' pohdon an mahaliwa'ah nan tamum, at adi' adukkayon di alyo', mu donglom ni' heten ho'ho'dod an hapito'. ⁵ Ininnilamin heten taguy dumaladalat hi pungguguluwan di Hudyuh nan abablubabluy an ayana, ya hiya goh di apun nan tatagun hinnat'on di unudonda an nan Nazarene. ⁶ Ya impadahnan namuhih nan Timplu, at hiyaat unmi dempap hiya. Ya

* **24:1** Bahaom nan footnote di Ac. 23:2.

penhodmin da'miy manumalyan hiya an miyun-nudan hinan Uldinmin Hudyu. ⁷ Mu immali din ap'apun di tindalun hi Lysias, ya inluludnan innal hi Paul ay da'mi, at mid inatmin nanumalyan hiya.† ⁸ Ya impiyalinah tu, ya inalinan da'mih mangunud amih tu ta ipahumalyamin he"a. At nan panumalyaam eten tagu di panginnilaam an immannung an amin di pangidiklamuanmin hiya.”

⁹ An amin din Hudyu ya numpapaddung di hinapitdan invaliday, “Makulug an amin hanan inalin Tertullus!”

Hay Nangulgudan Paul hi Aatnah nan Gobel-nadol an hi Felix ad Caesarea

¹⁰ Inyodmol din Gobelnadol ay Paul ta way inatnan himmapit, at inalin Paul di, “Apu Gobel-nadol, inila' an nahamad di panumalyam ti do'ol di tawon hi himmumahumalyaam hitun babluy tu'u, at mundenola' an mambal hinan nangidik-lamun ha"in. ¹¹ Pohdom ay an mangihamad eten ulgudo' hi aat'u ya mabalin ti do'olday ihtigu'. Hiyah te aatna: Mi'id di nahuluk hi him-pulu ta duway algaw hi inaya' ad Jerusalem an nundayaw. ¹² Ya mi'id ah tinnig daten Hudyuh ni'hongngila' unu gimmuluwa' hinan na'amung hi tataguh nan Timplu, ya hinan himba'an, unu hi an amin hitun babluy. ¹³ At mi'id di ipat-tigdah panginnilaan hi un makulug henen in-alidan ina'inat'u. ¹⁴ Mu abuluto' an dayawo' hi Apo Dios an dinayaw goh din o'ommodmih

† **24:7** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

din penghana. Mu hay ato' an mundayaw ya iyunnud'uh din intudtudun Jesus an hiyah ne inalin hatun nangidiklamun ha"in an nibahhaw an pundayaw. Hay oha goh ya kulugo' an amin din nitudo' an inyuldin Moses ya din intudo' din numbino'ob'on an propetah din penghana. ¹⁵ Ya numpaddung di panahalimidanmi ay daten Hudyu an mahuan Apo Dios nan nun'atoy an mid baholna ya nan way baholna goh. ¹⁶ Hiyanan papapto'ana' di ato' ta adia' mumbahol ay Apo Dios ya hinan tatagu.

¹⁷ Ya do'ol di tawon hi naluh hi aggyu'y'u inayan ad Jerusalem, mu immuya' hidi ta inyuy'u nan pihhun mahapul nan i'ibba' an Hudyun nawotwot ya nan iyuy'u e'nong ay Apo Dios. ¹⁸ Ya unat goh wah di amih nan Timplu ta atonmi nan ugalin di Hudyu ya hiyay nannigandan ha"in. Ya unat goh nalpah nan inat'u an ugalin di Hudyuh ibilangan hi maleneh ya mi'id di do'ol hi tatagu, ya mi'id goh di tataguh nungguguluh gapun ha"in. ¹⁹ Mu hay nannig ya anggay ay ha"in ya din udumnan Hudyun nalpuh nan Provinciadi Asia, mu ten didaat goh di mi'id hitu. Gulat at, ya diday wah tu ta diday mangidiklamun ha"in hi un way bahol'u. ²⁰ Unu mahmaham ay daten i'ibba' an Hudyun na'amung ad ugwan an nalpuh Jerusalem hi un way ininniladah bahol'uh din nahumalyaa' hinan hinagang di ap'apun di Konsehal. ²¹ At mid mapto' ya hay pamaholandan ha"in ya din nangibugawa' hi nangalya' hi, Manu ay mahumalyaa' ay da'yud ugwan ti kulugo' an mamahuan nan nun'atoy."

²² Hi Felix ya i'innilanay aat di pangulug ay Je-

sus, at hiyanan impogpognan manumalyan Paul, at inalalay, “Awni ta umali din ap'apun di tindalun hi Lysias ya un'u ipanuh hete han pundidik-lammuanyu.” ²³ Ya minandalna din apun di tindalun mangipapto' hinan hinggahut an titindalu ta hiyay mangipapto' ay Paul ta ipiyadugna hiya, mu abulutonay pohdon Paul hi aton, ya adina goh ipaway i'ibban Paul an mangidat hi badangda.

²⁴ Ya naluh di atnay algaw ya numbangngad hi Felix an inittudna din ahawanan hi Drusilla an ohan Hudyu. † Ya impa'ayagnah Paul ta immuy ay dida, ta way atondan mangngol hi aat di pangulug di tagun Jesu Kristu. ²⁵ Ya hidin ulgudon Paul di aat di amaphodan di ugalin di kumulug ay Jesus, ya nan pangano'nongan hi odol, ya nan aat di punhumalyaan Apo Dios hi udum hi algaw ya timma'ot hi Felix eden inalin Paul, at inalinan hiyay, “Ammuna! Ya nakak'a! Ta awni ta udum di algaw hinan aid di tamu' ya un'u goh ipa'ayag he"a!” ²⁶ Ya hay namnamaon Felix ya olom ya umidat hi Paul hi pihhuh lagbuna ya unna pakakon mahkay. At hiyah ne dumalat hi gunna pangipa'ayagan ay Paul ta mi'hapihapit ay hiya.

²⁷ Ya innaynayun Felix an nunggobelndol hi duway tawon, ya agguyna imbo'tan hi Paul ti penhodnan mipadenol hinan Hudyu, at hiyaat unna nunnonngon hi Paul hinan baludan. Ya

† **24:24** Hi Drusilla ya miyatlan ahawan Felix, ya hiyay imbaluy nan Alin hi Herod Agrippa I (37-44 A.D. di nun'alianad Judea). Ya hidin nuntawon hi himpulu ta lema ya inahawan nan Alin hi Azizus an alid Emesa, mu palpaliwan ya tinaynana hiya ta numbentananah ay Felix. Ya waday lala'in imbaluyana an hi Agrippa, ya natoy hiyah din 79 A.D. hidin binumdu'an nan bolkanod Vesuvius.

unat goh nalpah heden duway tawon ya na'aan hi Felix hi gobelnadol[§] ta hi Porcius Festus* di nihukat.

25

Hay Namhodan Paul hi Ahumalyaanah nan Alid Rome

¹ Unat goh ente"an Festus an nunggobelnadol ad Caesarea ya naluh di tuluy algaw ya immuy ad Jerusalem.* ² Ya imbaag din a'ap'apun di papadi ya din udumnah din a'ap'apun di Hudyu ay Festus din diklamudan Paul, ya inal'alu'da hiya ³ ta ipitnudnah Paul ta iyuydad Jerusalem ti ninomnomda goh an mamta' ay hiyah nan dalan ta patayonda. ⁴ Mu tembal Festus an inalinay, "Wah dih Paul ad Caesarea an nabalud, ya adi madnoy at mumbangngada' hidi. ⁵ At un ay way inatnah nappuhi ya honogonyuy a'ap'apuyu ta mitnuddan ha" in ta hidiy pundidiklammuanda."

⁶ At hidin naluh di walu unu himpuluy algaw ya numbangngad hi Festus ad Caesarea. Ya hidin nabiggat ya immuy hinan kuwaltun punhumalyaan, ya impa'ayagnah Paul ta inyuydah wadana. ⁷ Ya unat goh inyatamdah Paul ya lini'ub din Hudyun nalpud Jerusalem hiya, ya do'ol di nun'appuhih inali'alidah aat Paul hi ina'inatna,

§ 24:27 Manu ay impa'aaan nan alid Rome hiyah 59 unu 60 A.D. ti do'ol di guluh din nunggobelnadolana ti numpattoy nan Hudyuh nan iSyria. * 24:27 Penpenhod nan tatagu hiya ti nahamad di nunggobelnadolana. Ya hidin naluh di duway tawon hi numpapto'ana ya natoy. * 25:1 Hay inadagwin di biyahena ya 100 an kilometlu, at mahapulnay duwan algaw hi pumbiyaheana.

mu mi'id di impattigdah un makulug henen in-ali'alida.

⁸ Ya tembal Paul didan inalinay, “Mid ah inat'uh nappuhi ti mid ah inat'uh ipawan di Uldin di Hudyu, ya aggyu'u pinuhi nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya mid goh ah inat'uh ipawan nan Alid Rome!”

⁹ Ya penhod Festus an ipadenol nan Hudyu, at hiyanan inalinan Paul di, “Dan pohdom an umuy ad Jerusalem ta hidiy panumalyaa' ay he"a?”

¹⁰ Ya inalin Paul di, “Adi' pohdon ti heten punhumalyaan ya hiyah te hinakup nan alid Rome, at mahapul an hituy ahumalyaa'. I'innilam an mid ah inat'uh nappuhih nan Hudyu, at adi mahapul an mumbanggada' ad Jerusalem ta hidiy ahumalyaa'. ¹¹ Gulat ta way inat'uh nappuhi ya hay inalin di Uldin ya mapatoy di mangat hi umat hina at ta"on hi unna' patayon ay dida. Mu gulat ta layah hete han diklamudan ha"in ya adi mabalin hi unna' midat ay dida ta patayona'. At hay pohdo' ya nan alid Rome di manumalyan ha"in.”†

¹² Ya unat goh nalpah an nunhahapit da Festus ya din muntugtugun ay hiya ya inalinan Paul di, “Pohdom ay an nan alid Rome di manumalyan he"a ya kan oo ya immuy'a!”

Hay Na'amungan da Agrippa ay Bernice ya nan Gobelnadol ta Donglonday Alyon Paul

¹³ Unat goh naluh di atnay algaw ya immalid Caesarea din ohah nan mumpapto' hinan Hudyu

† 25:11 Waday balbalun alid Rome eden gutud an nan Alin hi Nero an hay nun'aliana ya hidin 54-68 A.D.

an nan Alin hi Agrippa,‡ ya nitnud goh din ahawanan hi Bernice,§ at minangilin Festus dida. ¹⁴ Ya unat goh nihinadah dih manghan hindum-ingguan nin ya inul'ulgud Festus di aat Paul ay didan mangilina an inalinay, “Wadah tu han lala'in nabalud an tinaynan Felix hidin agobelnadolna. ¹⁵ Ya unat goh din immaya' ad Jerusalem ya indiklamun din a'ap'apun di papadin di Hudyu ya nan udumnah din a'ap'apuda goh ay ha'in, ya inyal'alu'dan ha'in ta moltao' hiya. ¹⁶ Mu inali' ay diday, Hay ugalin di iRome ya adida moltaon di nabalud hi un agguy ni'haggangan hinan pi'diklammuana, ta way atonan mambal ay dida. ¹⁷ Ya unat goh immalidah tu ya im-

‡ **25:13** Hay ustuh ngadana ya Herod Agrippa II (44-100 A.D.). Hay tawonah din natayan amanan hi Herod Agrippa I (37-44 A.D.) hidin 44 A.D. ya himpulu ta pitu, at adi mabalin an numpapto' anu ti ung'ungga, at hay udum an linala'iy nipallog ay hiyan numpapto' ta engganay un immilog. Ya hidin pina'in General Titus nan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D. ya ne'delloh hiya ay Titus an bimmadang hi napa'iana. Ya hiyay angunuh hinan pamilyan Herod an numpapto' hidi. § **25:13** Hiyay ading Herod Agrippa II an ta'on un ahawana goh ti imbaluydan duwa ay Alin Agrippa I (37-44 A.D.). Hidin nuntawon hiyah himpulu ta tulu ya inahawanah ulitaona an nan Alin hi Herod Chalcis, ya nunholagdah duwan linala'i. Ya hidin natayan Herod Chalcis ya immuy niddum ay aginan hi Herod Agrippa II ta waday manalimun ay dida, mu la'tot ya pinahiw nan tatagu hiya ti inalay unna numbentanan hi agina, at paniaw ay Apo Dios. At nakak ay Herod Agrippa II ta inahawana nan Alin hi Polemon an numpapto' ad Cilicia, mu palpaliwan ya tinaynana hiya ta numbanggad ay Herod Agrippa II an agina. Ya palpaliwan goh ya numbalin hi kabit General Titus an imbaluy nan Alin hi Vespasian an Caesar ad Rome, mu ingganuy Titus hiyah din nun'alianad Rome.

miyahupa' an manumalya. At din nabiggat ya immuya' hinan punhumalyaan, ya impa'ayag'uh de han lala'i ta impahigupdah din wada'. ¹⁸ Ya alyo' at goh hi un waday alyondah inat de han lala'ih nappuhi, mu bo'on hede han ninomnom'uy indiklamuda. ¹⁹ Ti hay indiklamuda ya anggay ya hay aat di pundayawandan Apo Dios, ya hay aat han lala'in hi Jesus an natoy an inalin Paul di namahuan. ²⁰ Ya agguy'u inilay ato' an mangihamad hi aatna, at inali' ay Paul di un ay pohdonan umuy ad Jerusalem ya immuy ta hidiy ahumalyaanah pamuhpuhandah un immannung an waday baholna. ²¹ Mu hay penhod Paul ya nan alid Rome di manumalyan hiya. At immandal'u ta iyadugda hiyah tu ta nangamung hi un'u abalinan an mangipehngag ay hiyah dih nan alid Rome.”

²² Ya inalin Agrippa ay Festus di, “Pohdo' goh an donglon di aat di hapiton ne han lala'i.”

Ya inalin Festus di, “Un ay pohdom ya ipa'ayagtah ma'et.”

²³ At unat goh nabiggat ya immuy da Agrippa ay Bernice hinan kuwaltun a'amunganda, ya nunlubungdah lubung di ali, ya waday baaldah nitnud ay dida. Ya nun'itnud goh din udumnah nan a'ap'apun di tindalu ya din udumna goh an a'ap'apun de han babluy, ya ni'yamung goh hi Festus. Ya impa'ayag Festus hi Paul ta umuy ay dida. ²⁴ Ya unat goh immuy ya inalin Festus di, “Apu Ali Agrippa an mumpapto' ya da'yun amin an wah tu, hiyah te din lala'in indiklamun an amin di Hudyuh tud Caesarea ya ad Jerusalem ay ha'in. Ya ipilitdan mamatoy ay hiya. ²⁵ Mu mid inah'upa' hi baholnah dumalat hi atayana. Ya

pohdonan nan alid Rome di manumalyan hiya, at ninomnom'uy pangipehnaga' ay hiyah di. ²⁶ Mu mi'id ah inah'upa' hi itudo"uh nan alih inat Paul, at impiyali' hitu ta way atonyun mangngol hi aatna ta innilao' di aat di panggolanyu goh, ya namaman he"a, Apu Ali Agrippa, ta un ay innilao' nan alyonyu ya hiyay itudo"u. ²⁷ Ti mid hulbinah un epehnag nan nabalud hi un mi'id nahamad hi mitudo' an nidiklamun hiya!"

26

Hay Nangulgudan Paul hi Aatnah nan Alin hi Agrippa

(Ac. 9:1-22; 22:4-15)

¹ Inalin Agrippa ay Paul di, "Pohdom ay an mambal hinan nangidiklamun he"a ya okod'an mangulgud hi na'at ay he"a."

Ya inuyad Paul di ngamayna, ya ente"anan nangulgud hi aatna an inalinay, ² "Apu Ali Agrippa, mundenola' ti wada'ad ugwan ta donglom di pambal'un amin hinan diklamun nan Hudyun ha"in! ³ Ya namaman he"a ti he"ay nahamad hi nanginnilan amin hi aat di ugalin di Hudyu ya hay aat di humanohongngilanda.* At anuham ni'an mangngol hitun hapito'.

⁴ An amin nan Hudyun ni'babluya' ya iniladay aat'u an nete"ah din a'unga' ta nangamung ad ugwan, ya ta'on hidin awada' ad Jerusalem ya

* **26:3** Nan Alin hi Herod Agrippa II ya hiyay numpapto' hinan pihhun di Timplun Apo Dios ad Jerusalem eden timpu an ta'on hi un paniaw, ya hiya goh di way biyangna anu an mamto' hi Nabagtun Padi an ta'on un bo'on heney inyuldin Apo Dios hi ma'at.

iniladay aat'u. ⁵ Ya nan himpampun an Pharisees di gun mangunu'unud hinan Uldin di Hudyu, at nete"ah din hopapna ya i'innilan din udum an Hudyu an henen himpampun ya hiyay nidduma'. Ya un ay pohdonda ya mabalin an ihtiguanda ti i'innilada. ⁶ Ya ten tuma'doga' ad ugwan ta mahumalyaa' goh ti hay dumalat ya hay panahalimida' hidin intulag Apo Dios hidin o'ommodmih din penghana. ⁷ Ti hay intulagna ya mamahuan nan nun'atoy, ya hiyah ne goh di hahalimidon nan nepto'a' an Hudyu an himpulu ta duway himpampun an nahlagan nan holag Israel. Ya heden panahalimidanda ya gunda dayawon hi Apo Dios hi a'alga'algaw ya amahdomahdom. Ya henen hahalimido', Apu Ali, ya hiyay pangidiklamuan nan Hudyun ha"in, mu hiyah ne goh ayay hahalimidonda! ⁸ Ya da'yun Hudyun na'amung hitu ya anaad ta maligatan ayun mangulug hi un mahuan Apo Dios nan nun'atoy?"†

⁹ Ya inalin goh Paul di, "Ta'on un ha'in hidin hopapna ya impadah'uy abalina' an mangipawah nan tataguh pangunudandan Jesus an iNazareth. ¹⁰ Ti hiyah ne inat'ud Jerusalem ti indat nan a'ap'apun di papadiy biyang'u ta way inat'un nangipabalud hinan do'ol an tatagun Apo Dios, ya hay inatdan nummoltan dida ya pinatoyda, ya

† **26:8** Mid mapto' ya aggyu kinulug nan Alin hi Herod Agrippa II nan amahuan di natoy ti niddum hiyah nan Sadducees hi politikio, ya pento'na nan udumnan Sadducees ta diday numbalin hi Nabagtun Padi, mu aggyuda kinulug nan amahuan (Ac. 23:8).

ni'yabuluta' goh hinan nangipapatayanda.‡ ¹¹ Ya immu'immuya' an amin hinan ahimbahimba'an di Hudyu ta hidiy nangipaligligata' ay dida, ya im-padah'uy abalina' an mangipadinong ay dida ta way atondan mamahiw enen unudondan Tugun Jesus. Ya nidugah di bohól'un dida, at immuya' goh hinan abablubabluy di Hentil ta pinaligligat'u didah di.”

¹² Ya inalina goh di, “Ninomnom'un ipaligligat goh nan kimmulug ay Jesus ad Damascus, at inyabulut din a'ap'apun di papadid Jerusalem ti indatday biyang'un umuy. ¹³ Ya hidin nuntongay algaw hi nundaldalana' hi umaya' hidi, Apu Ali, ya tinnig'u din mumbenang an nalpud daya an ma"abnang ya un nan algaw. Ya din benangna ya nepto' ay ha"ín ya hidin linala'in ni'yibba'. ¹⁴ At nun'atu"ín ami, ya dengngol'u din nun'ali an hay hapit di Hudyuy nanapitnan inalina, Saul, anaad ta paligatona' ay he"a? Idinongmuh nen ato'atom ti mid damdamay hulbinan dida ti un he"aat di maligatan.§

¹⁵ Ya tembal'un inali' di, Hay ngadanmu, Apu?

Ya inalina Apu tu'uy, Ha"ín hi Jesus an gunmu paligligaton! ¹⁶ At tuma'dog'a. Ya manu ay nipattiga' ay he"a ya ta pot'o' he"ah baal'u. Ya heten tinnigmun aat'u ya nan ipa'innila' ay he"ah

‡ **26:10** Gapu ta inabulut Saul nan napatayan nan kimmulug at alyon nan udum an niddum hiyah nan Konsehal. Mu mid mapto'.

§ **26:14** Hay nipaddungana ya nan kabayun umipalewah hinan tatagun gun umilumdit, mu nehella ta nan ayiw an huplit nen tagun nahulitan di inlumditna, at natli' di hu'ina, at hiyah ne ballohna. At umat goh hinay ma'at ay Saul ti umipalewah hiyah nan tatagun Apo Dios, at mibolloh goh ay hiya.

awni ya hiyay ibabbaagmuh nan tatagu. ¹⁷ Ya honogo' he"ah nan awadan nan Hudyu ya nan Hentil, ya ipapto"u he"a ta mid nappuhih atondan he"a. ¹⁸ Ya paddungnay nahelnganda ti nappuhiy ugalida, at mid abalinandan manginnilah aat di Makulug an Tugun'u. At hay atom ya tugunom dida ta hukatanday ugalida ta matugundah nan Makulug an Tugun'u ta paddungnay maptanganda, ta du'gonda nan potu' Satanas ta hi Apo Dios di unudonda. Ti nan pangulugday dumalat hi a'aliwan di baholda, at hiyay iddumandah nan tagun Apo Dios an pentu'na."

¹⁹ Ya inalina goh di, "Inunud'uh de din inalin Jesus, Apu Ali Agrippa, hidin ni'hapitanan ha"in hi wadanad daya an paddungnay enenap'u. ²⁰ Ya hay nahhun ya tinugun'u din tatagud Damascus ya ad Jerusalem, ya la'tot ya tinugun'u goh din tataguh nan abablubabluy hinan Provinciad Judea, ya tinugun'u goh nan Hentil. Ya hay intugun'u ya mahapul an muntutuyudah baholda ta du'gonda ta adida ipidpidwan aton ta hi Apo Dios unudonda, ya hay ugaliday pangimmatunan hi un immannung an du'gonday baholda. ²¹ Ya heten intugun'uy dumalat hi nampapan din Hudyun ha"in hidih nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ta way atondan mamatoy ay ha"in. ²² Mu nete"ah din hopap di nangul'ulguda' hi aat Jesus ta nangamung ad ugwan ya binadabadangana' ay Apo Dios. At hiyaat unna' wadad ugwan an mangul'ulgud hi aat'un da'yun nun'abagtun tagu ya da'yu goh an nun'a'ampa. Nan ul'ulgudo' ya nipaddung hidin inalin Moses ya din udumnan propetah ma'at ²³ ti inaliday henen ma'alih Kristu

ya mapatoy, ya Hiyay mahhun an mamahuan ya un nan udumnan nun'a'atoy ta ipa'innilannah nan Hudyu ya hinan Hentil goh di Makulug an Ma'unud.”

²⁴ Ya otop di pangul'ulgudan Paul hinan aatna ya bimmugaw hi Festus an inalinay, “Paul! Pad-dungnay mun'angaw'a an dimmalat hinan in-ada'adalmu!”

²⁵ Mu tembal Paul an inalinay, “Adia' ahan mun'angaw, Apu Festus, ti heten ul'ulgudo' ya immannung an nahamad! ²⁶ Adia' tuma'ot an mangalih aat te ay Apu Ali Agrippa ti i'innilany aatna, ti inila' an dengngolna daten amin an na'na'at ti nundongol hinan abablubabluy. ²⁷ Apu Ali Agrippa, undan kulugom din intudun din propetah din penghana? Hay inila' ya kulugom!”

²⁸ Mu inalin Agrippa ay Paul di, “Undan alyoman nonong ya kinulug'uh nen inulgudmu ta mumbalina' hi Kristiano?”

²⁹ Ya tembal Paul an inalinay, “Ibaga' ay Apo Dios ta ta'on hi un na'amtang unu hi awni ya kulugom! Ya kulugonyu goh an amin an mangngol hinan alyo' ad ugwan ta mipaddung ayuh aat'u! Mu bo'on ta'wa heten nabangkilinga' di pohdo' hi ipaddunganyu, ti nan pangulug'u!”

³⁰ Ya timma'dog daden mumpapto' an nan Alin hi Agrippa, ya nan Gobelnadol, ya hi Bernice, ya nan udumnan tatagu, ³¹ ya pimmitawda, ya nunhahapitdan inaliday, “Henen lala'i ya mid kangan di inatnah nappuhih pangidalatan hi ibaludana unu apatayana.”

³² Ya inalin Agrippa ay Festus di, “Un gulat ta agguyna inaliy nan alid Rome di manumalyan hiya at mabalin an mibo'tan.”

27

*Hay Miyapat hi Numbiyahean da Paul**

Hay Nunluganan da Paul hinan Pupul hi Ayan-dad Rome

¹ Unat goh ninomnomdan mangipiyuy ay Paul ad Rome hidid Italy ya ene'koddah Paul ya din udumna goh an nabalud ay Julius an ohah nan ap'apun di tindalun di ap'apud Rome.† ² At nunlugaan amih‡ nan pupul an nalpud Adramyttium an nidadaan an umuy hinan Provinciad Asia, ya gun mundaguh henen pupul hinan bababluy hinan pingit di baybay. Ya ni'lugan ay da'mih Aristarchus an nalpuh nan Provinciad Macedonia an ad Thessalonica di abungna.

³ Ya unat goh nabiggat ya dimmatong amid Sidon. Ya maphod di inat Julius ay Paul ti inyabulutnay inayan Paul an numbihhitah din i'ibbanah dih nan nangita'dogan din pupul, ta way inatdan nangidat hidin mahapulnan badangda. ⁴ Ya innayunmin nunlugaan ta dimmatong amih nan lutan nigagwah nan babluy an ad Cyprus. Ya dinamumi din tuyup, at inlikkakumih pangngelna ti nahanian hinan luta. ⁵ Ya ene'wamih nan baybay an neheggon hinan duwan provincia an

* **27:** Mid mapto' ya na'at hidin 59 A.D. † **27:1** Didan himpampun an a'ap'apu ya hinohhan dida ya hinggahut an titindaluy ipapto'da. ‡ **27:2** Mattig an impitlun Dr. Luke an niddum ay da Paul ti niddum ay didad Troas (Ac. 16:10), ya niddum ay didad Philippi (Ac. 20:6).

ad Cilicia ya ad Pamphylia, ya dimmatong amid Myra hidih nan munisipyud Lycia. ⁶ Ya limmahun amih din pupul, ya inah'upan goh de han apun di tindalu din ohan pupul an nalpud Alexandria an umuy ad Italy, at impahigup da'mi.

⁷ Ya do'ol di algaw hi nundalanan din pupul ti mun'ul'ullay an gun ibangngad din tuyup, mu la'tot ya immatam amid Cnidus. Mu hinawanan da'mih din tuyup an mangiyandong hi owonmi, at inlikkakumi. Ya ene'wamid Salmone hidih nan nigagwah nan baybay an ad Crete ta nahanian nan pupul. ⁸ Ya ene'wamih nan pingit di baybay ad Crete, mu umipabangngabangngad goh din tuyup, mu la'tot ya inatamanmi din babluy an nungngadan hi Nahanian an Dumatngan di Pupul§ an nehegon ad Lasea.

⁹ Mu naladaw ami ti nadatngan hede han Algaw an Adi Panganan di Hudyu,* at nunheglay tuyup mahkay, at atata'ot hi pundalanan di pupul.† Ya ninomnom Paul nan maphod hi atonda, at inalinyay, ¹⁰ “Hay inila' ya atata'ot di pundaldalanan ten pupul ti mapa"i, ya mun'itapal di kalga, ya waday malnong hi tagu. At hay maphod ya mihina tu'uh tu ta nangamung malpah di lawang.” ¹¹ Mu nob'on di nangalin din mummuniuh nan pupul

§ 27:8 Unu ad Fair Havens. * 27:9 Unu Gutud di Pun'onngan hi Hanin di Bahol (Lev. 16:1-34). Hay gutudna ya Tishri/Ethanim 10 an hiyay angunuh di bulan an September unu te"an di bulan an October, 59 A.D. † 27:9 Hay ugalin nan iRome ya manghan di mi'lugan hi pupul hi alpahan nan algaw an September 15 ti alyonday atata'ot, ya gulat ta waday umuy hi alpahan di algaw an November 11 at iyal'allanan atata'ot ti umannung an munlonong ya ma'anud.

ya din ad pupul goh ti penhoddan mundapuh, at diday inunud din apun di tindalu ya bo'on din inalin Paul. ¹² Ya heden babluy an dumatngan di pupul ya adi maphod hi ihinan ti agguy nalpah di lawang, at do'olday linala'ih adi mamhod an mihinah di an hay pohdonda ya mundapuhda. At inluludda ta nangamung dimmatongdad Phoenix ti manghan di tuyup enen babluy ti adi umatam di tuyup hidi an ta'on hi un nan malpuh immapit hi agwan unu hay wodhong hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hidiy penhoddah ihinan ta nangamung hi un nalpah din lawang.

Hay Naho'oman da Paul hinan Puo' hidih nan Baybay

¹³ Nun'ul'ullay an numbangngad din tuyup, ya ninomnomda an mid mapto' ya itulud nan dibdib din pupulda, at ginuyudda din gumo' an impal-nongda ta way aton din pupul an dumalan, at impadehmi an ene'wamih nan pingit di baybay hidid Crete. ¹⁴ Ya unat goh na'amtang ya imbi'ah din puo' an nalpuh nan babluy ad Crete. ¹⁵ Ya na'ah'upan din pupul an nunlugananmi, ya mid ologmin mi'yigwang, at binaweng da'mi. ¹⁶ Ya imbawengmih din babluy an nigagwah nan baybay an ad Cauda, at nahanian ami ti manghan din puo'. Ya wada din bangka an nago'dan an gun guyudon din pupul, at inungaldan ginuyud ta inlugandah din pupul. ¹⁷ Unat goh inluganda din bangka ya pinautda din pupul hi o'ongol an talin ta adi mapa"i ti alyonday ini ya iyuy nan puo' hinan pingit ad Syrtis hinan nasyon ad Libya. At bene'lagda din uloh an niyamma an mangidalan

hinan pupul, at nun'ul'ulay an dimmalan din pupul. ¹⁸ Ya unat goh nabiggat ya inaynayun din puo' an gun bumi'ah, at ente"adan nangitapal hidin kalga ta way aton nan pupul an yumapaw ta adi munlonong. ¹⁹ Ya din nabiggat goh ya nun'itapalda din mahapul hinan pupul. ²⁰ Ya do'ol di algaw hi agguyna pinumtangan ya labi hi aid di bittuan ti nidugah an gun pimmuo'. Ya la'tot ya way ohaan mi'id di namnamamin tumagu.

²¹ At do'ol di algaw hi agguymi nanganan, ya la'tot ya immuy hi Paul hinan tatagu, ya inalinay, "Da'yun linala'i, odolnah unyu dengngol din inali' ay da'yu ta agguay tu'u nakak ad Crete, at agguay nun'apa"i tun pupul, ya agguay nun'atila' di kalga. ²² Mu ta'on ya tumulid tu'u ti mid ah ohan ditu'uh matoy, ti anggay tun pupul hi munlonong. ²³ Inilayu an ha"in ya tagua' ay Apo Dios, ya dayawo' Hiya. Ya ad a"u ya immalin ha"in han ohan anghelna, ²⁴ ya inalinay, Paul, adi'a tuma'ot ti hay mahapul ya dumatong'ah nan Alin hi Caesar ad Rome, ya an amin nan ni'yibbam an nunlugan ya baliwan goh Apo Dios ti he"ay dumalat hi pamaliwanan dida. ²⁵ At hiyanan adi ayu numanomnom ti kulugo' hi Apo Dios an ipa'annungnah nen inalinan ha"in. ²⁶ Mu hay inila' ya ipahapat di puo' heten pupul hinan babluy an nigagwah nan baybay."

²⁷ Duway dumingguh nangele'dale'dan din puo' ay da'mih nan Baybay an Mediterranean.‡ Ya unat goh limmabi ya inalín din muntamuh nan

‡ **27:27** Hay ustuh hakup di Baybay an Mediterranean an awadanda ya hinan baybay an ma'alih Adriatic Sea.

pupul di, “Mid mapto' ya gun meheggon nan pupul hinan luta!” ²⁸ At innalday gumo', ya gino'dandah talin, ya inuy'uydah nan danum ta lukudonday aluhung nan baybay, ya umuy hi tulumpulu ta pituy mitlus. Ya unat goh na'amtang ya impidwadan nunlukud, ya umuy hi duwampulu ta pituy mitlus di aluhungna. ²⁹ Ya timma'otda ti hay ninomnomda ya mid mapto' ya waday ongol hi batu, at mihudpa' nan pupul, at inuy'uyday opat hi madamot hi gumo' hinan baybay ta ipa'udna nan pupul ta adi umuy. At ni'hapitdah nan dayawonda ta inal'alu'da dida ta ag'aga ya nawa'ah.

³⁰ Din udum an muntamun nen pupul ya inuy'uyda din bangkah nan danum ta lomondan lumayaw an ibalbaliday unda eg'od nan talin hinan ulun nan pupul ya nan gumo' goh ta uy'uyondah nan danum. ³¹ Mu inalin Paul hinan tindalu ya hinan apuda goh di, “Gulat ta adi mihinan ditu'u nan muntamuh nan pupul at adi tu'u mabaliwan.” ³² At binongwah din tindalu din talin ta nagah din bangkah nan danum.

³³ Unat goh wan madonal ya inal'alu' Paul dida ta mangandah hini"itang, ya inalinan diday, “Duway dumingguh nunlungdayaanyuh agguyyu nanganan. ³⁴ At ten al'alu'o' da'yu ta mangan ayuh hini"itang ta way i'ilogyun humalug ta adi ayu munlonong! Mu hay inila' ya mi'id ah ohan ditu'uh way nappuhih ma'at an ta'on un hay madinul.”

³⁵ Unat goh inalin Paul hede ya innalnay tinapay, ya nunluwalun Apo Dios ta dengngoldan amin, ya endenolnan Hiya, ya inupengnay itang,

ya inana. ³⁶ Ya an aminda ya munlenotdah itang, ya way ohan didaan inanday hini"itang. ³⁷ Ya da'min nunlugaan eden pupul ya duway gahut ami ta han napitu ta onom. ³⁸ Ya nan pohdondan onon di hiyay inanda. Ya unat goh nalpahda ya nun'itapalda din kalgadan bogah hinan danum ta way aton nan pupul an yumapaw.

Hay Napa"ian nan Pupul an Nunlugaan da Paul

³⁹ Unat goh nawa'ah ya waday inamangdah babluy, mu mid iniladah ngadana, ya nunlikaung nan pingitna an waday panag. At ninomnom-dan hidiy pangipada'alanda nan pupul. ⁴⁰ At numbohata din talin an nigo'dan din gumo' an na'uy'uy hinan danum ta nun'agah din gumo'. Ya nun'ubadda din paut din ayiw an pummunihudah din pupul, ya innalda din damunan lo'ob, ya intayundah nan ulun di pupul ta way aton di tuyup an mangipadalan eden pupul, at dimma'al amih nan pingit den babluy. ⁴¹ Mu at'atappaw nan danum, at nilutto' din ulun di pupul hinan panag ya dimminong. Mu nidugah din dalluyun, at la'tot ya nun'apa"i din bongwah din pupul.

⁴² Ya ninomnom din tindalun mumpamatoy an amin hinan balud ti alyonday mid mapto' ya humalugda, ya numpangalayawda. § ⁴³ Mu aggyu penhod Julius an pi'patoy da Paul, at impawana ta aggyu pinatoy nan tindalu dida. Ya immandalna ta un adya han nanginnilan humalug ya diday mahhun an umugpah hinan danum ta duma'alda.

§ 27:42 Hay ugalin nan iRome ya gulat ta lumayaw nan ohan balud at mipapatoy nan tindalun nun'adug ay hiya ta awahna.

44 Ya inalinay mangunud nan udumnan aggy nanginnilan humalug ta edondah nan muntap-tapaw an tabla ya hinan udumnan ayiw an niyammah nan pupul an nun'apa'i. At hiyah ne inatmi ta way inatmin amin an dimma'al hinan pingitna ta nabaliwan ami.

28

Hay Nabaliwan da Paul hidid Malta

¹ Unat goh dimma'al amih nan babluy an nigagwah nan baybay ya ininnilami an hay ngadan nen babluy ya Malta. ² Nan tatagun numpunhituh di ya ma'ma'uyada ahan ay da'mi ti hidin dimma'alanmi ya nun'apuyda, at nun'anidu ami ti gun umudan, ya tungnin goh. ³ Ya immuy nunlongan Paul din ayiw, ya alyon ta itunguna, ya wada han ulog an nibi'lug eden ayiw. At unat goh nadangdang ya bimmuhu', ya nelepot hi ngamay Paul, ya inyalatna. ⁴ Ya unat goh tinnig daden numpunhituh nan babluy heden ulog hi ngamay Paul ya himmanahapitdan inaliday, "Hetan tagu ya mid mapto' ya pimmatopatoy, at ta'on hi un nabaliwan hinan baybay mu ibolloh Apo Dios damdama, at matoy!" ⁵ Mu impula'gin Paul din ulog hidin apuy, ya mid al'ali. ⁶ Ya hehennod din tataguy bumlalan din ngamay Paul unu hay atu"inanah atayana, mu nadnoy di nanannodanda ya mid ah na'at. At nob'on goh di ninomnomdan inaliday, "Hi Paul di ohah nan madayaw an nalpud daya!"

⁷ Ya wada han ap'apun di tatagun de han babluy an hi Publius an ad lutan amin hinan

neheggon hinan baybay, ya inayagan da'mi ta mi-nangili da'mih tuluy algaw ti ma'ma'uyan da'mi. ⁸ Ya nipaddeh an nundogoh hi aman Publius ti lumahuy odolna, ya mumputu goh. At immuy hi Paul hinan kuwaltun olo'ana, ya inluwaluana an eneh'anay ngamaynan hiya, at immadaog. ⁹ Ya unat goh nundongol heden na'na'at at an amin din way lewohona eden babluy ya immuydan Paul, ya nipa'adaogda.

Hay Inayan da Paul ad Rome

¹⁰⁻¹¹ Do'ol di indatdan da'mih badangda goh. Ya nihihinna amin didah tuluy bulan. Ya wadah di han pupul hinan babluy an wadanmi an hay nalpud Alexandria, ya hay ngadana ya hi Nunduppel an Madayaw (ya nipa'ot hinan sangon di pupul di angah nan nunduppel an bulul an da Castor ay Pollux*), ya nihihinnah di ta nangamung un nalpah di lawang, at hiyay nunluganami goh.† Ya unat goh hay akakanmi ya nun'ehgop nan tataguy badangdan da'mih mahapulmih nan pupul.

At nakak ami. ¹² Ya la'tot ya dimmatong amih nan babluy ad Syracuse, ya tuluy algaw di nihi-nanmih di. ¹³ Ya nunlugan ami goh ta nangamung un ami immatam ad Rhegium. Ya din nabiggat ya ente"anan timmuyutuyup an nalpuh nan nalpuwanmi, at naluh di duway algaw ya dimmatong amih nan babluy ad Puteoli. ¹⁴ Ya

* **28:10-11** Dida anuy linala'in imbabaluy Zeus an ohan bulul di iGreece. Ya hay tamuda tuwali ya ta halimunan nan mumpumpupul hi baybay. † **28:10-11** Hay timpuna ya hay angunuh di bulan an February unu hay te"an di bulan an March, 60 A.D.

inah'upanmi goh din kimmulug ay Jesus, ya in-ayagan da'mi ta nihina amin didah ohay duminggu. Ya unat goh nalpah hede ya nakak ami mahkay ta unmi dinaladalan an immuy ad Rome.

¹⁵ Ya wah dida goh ad Rome din kimmulug ay Jesus. Ya unat goh dengngolda an umuy amid Rome ya immaliday udumnah nan babluy an mungngadan hi Malkadun Appius,[‡] ya immali din udumnah nan babluy an mungngadan hi Tuluy Ihto'olan[§] an manod ay da'mi. Ya unat goh tinnig Paul dida ya nunluwalun Apo Dios, ya endenolnay nanamuwan din i'ibbamin da'mi, ya umanla mahkay.

*Hay Aat di Inat Paul ad Rome**

¹⁶ Unat goh dimmatong amid Rome ya inyabulut nan ap'apun di tindaluh di an hay pohdon Paul an punhituwan di hiyay ihinana, mu waday ohah tindalun mun'adug ay hiya.

¹⁷ Ya naluh di tuluy algaw ya impa'ayag Paul din a'ap'apun di Hudyun nunhituh di ta na'amungda. Ya unat goh na'amungda ya inalinan diday, "I'ibba", mi'id ah inat'uh nappuhih nan i'ibba tu'un Hudyuh nan inaya'aya', ya agguy'u goh pinahiw din ugalin intudtudun din o'ommod tu'uh din penghana. Mu ta'on un umat hina ya imbaluda' damdamad Jerusalem ta indata' hinan gubilnud Rome an wah di ¹⁸ ta hinumalyaa' ay dida. Ya mid ah inah'upandah inat'uh nappuhih

[‡] **28:15** Unu Forum of Appius. [§] **28:15** Unu Three Taverns.

^{*} **28:15** Nan hopap di nibaludan Paul ad Rome ya 59-62 A.D.

pangidalatandah pamatayandan ha"in, at penhoddan ibo'tana'. ¹⁹ Mu impawan din Hudyu, at mid abalina' ti mi'id udumnah namadang ay ha"in hidi, at imbaga' ta nan Alin hi Caesar hitud Rome di manumalyan ha"in. Mu ta"on hi un umat hinay inatdan ha"in ya mi'id ah diklamu' hinan i'ibba tu'un Hudyu. ²⁰ Ya manu ay impa'ayag'u da'yu ta mi'hahapita' ay da'yu, ti ten nabangkilingana' ti dimmalat di ni'yohhonga' hinan i'ibba tu'un Hudyuh pangalya' hi un hi Jesus di halimidon tu'uh Alin Pento' Apo Dios, mu adida kulugon hene."

²¹ Ya inalidan hiyay, "Agguymi inilah ne han ul'ulgudom ti mid ah nipiyalih tudo' ay da'mih nanginnilaanmih nalpud Judea, ya mid ah immalin da'mih nan i'ibba tu'un iJudea ta way nangibaag hi aatna. At mid nangalin da'mih un way inatmuh nappuhi. ²² Mu pohdonmin innilaon di aat di unudom. Ti hay inilami ya anggay ya an amin nan abablubabluy ya pahiwonda nan nitudtudu an hay aat Jesus."

²³ Ya hinahapitday algaw hi a'amunganda goh. At unat goh nadatngan heden algaw ya do'olday na'amung hi abung Paul, ya nete"ah din we'weet di nangul'ulgudan Paul hi aatna ta nangamung un nahdom, ya inul'ulgudnay aat di Pumpapto'an Apo Dios. Ya imbaganay inalin de han nitudo' an hay inyuldin Moses ya nan udumnan intudo' din propetah din penghana ti penhodnan kumulugdan Jesus. ²⁴ Ya kinulug din udumna, mu agguay kinulug din udum. ²⁵ Ya hidin nakakanda ya himmanohongngelda. Ya waday ohah inalin Paul ya unda mahkay makak an inalinay, "Din

propetan Apo Dios hidin penghanan hi Isaiah ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway alyonah din a'apu tu'uh din penghana, ya maphod heden inalina ti inalinay,

²⁶ Umuy'ah nan tatagu ta alyom ay diday,
Manu ti donglodonglonyuy Hapit Apo
Dios,

mu adiyu ma'awatan di aatna,

ya manu ti tigotigonyu,

mu adiyu immatunan di anahamadna.†

²⁷ Ya umatdah na ti nidugah an adida hukatan di ugalida,

ya adida dongdonglon di mitugun

an paddungnay unda empop di ingada ta omod unda adi donglon.

Ya paddungnay imi'imitonday matadah nan makulug an ma'ma'at

ta omod unda adi immatunan di anahamad di ma'ma'at.

Ya adida pohdon an innilaon di aatna ta way atondan adi middum ay Ha"in

ta omod unda adi pabaliw ay Ha"in."‡

²⁸ Ya inalin goh Paul ay diday, "Hay maphod hi innilaonyu ya baliwan goh Apo Dios nan Hentil ti diday mangihamad an mangngol hinan Tugun!"

²⁹ Ya unat goh impada'puh Paul an nangalin ne ya nun'akakda din Hudyu, ya himmanohongngelda.§

³⁰ Ya heden abung an inabangan Paul ya hiyay

† 28:26 Isa. 6:9. ‡ 28:27 Isa. 6:10. § 28:29 Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

nunhituwanah duway tawon.* Ya waday gun immuy an nangidungaw ay hiya, at nun'am'amlong hi Paul hi gunda nangidungawan ay hiya. ³¹ Ya inul'ulgudnay aat di Pumpapto'an Apo Dios, ya intudtudunay aat Apu tu'un hi Jesu Kristu, ya agguy timma'ot an nun'ulgud, ya mid ah nangipadinong ay hiya.†

* **28:30** Ta engganah 62 A.D. Ya mid mapto' ya intudo'na nan liblu an Ephesians, ya Colossians, ya Philemon, ya Philippians eden timpu. † **28:31** Mid mapto' ya liniblin nan Alin hi Nero hi Paul hidin 62 A.D. ti waday nabayag an hudhud an mangalih immuy numbihhitad Spain hidin 62-67 A.D., ya hiyah ne timpun din nangitud'anah nan liblu an I Timothy ya Titus. Ya alyonda goh an numpidwa hiyan nibalud hidin 67-68 A.D., ya hiyah ne timpun din nangitud'anah nan Liblu an II Timothy. Ya naputulan hidin 68 A.D. ad Rome.

Nan Hapit Apo Dios
Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Batad Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Audio recording © 2012 Hosanna

All rights reserved.

2021-02-08

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files
dated 29 Jan 2022

73caf6e3-622f-5761-a5ec-fa654aef623d